

У нумары:

Запатрабаванасць традыцый
Госць «ЛіМа» — вядомы расійскі пісьменнік Станіслаў Куняеў.

Стар. 4

Помнікі духоўнасці

Давайце будзем помніць імя сваё, каб беларусамі звацца!

Стар. 5

Літаратура для падлеткаў

Аповесць Валерыя Гапеева захапляе, інтрыгуе і хвалюе.

Стар. 6

Развітанне Марылі з Адамам

Хто натхніў паэта на пошукі ў творчасці свайго шляху?

Стар. 8

Перадгісторыя

Фрагмент аднаго з першых буйных твораў Уладзіміра Караткевіча.

Стар. 15

ІДЗЕ ПАДПІСКА на I паўгоддзе 2010 года

Для індывідуальных падпісчыкаў:
1 месяц — 8150 руб.
Падпісны індэкс — 63856

Ведамасная падпіска:
1 месяц — 11070 руб.
Падпісны індэкс — 638562

Індывідуальная льготная падпіска для настаўнікаў: на 1 месяц — 5460 руб. Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска для ўстаноў культуры і адукацыі: 1 месяц — 8660 руб. Падпісны індэкс — 63880

Каб год для вас быў нелагічным — падпішыцеся на «ЛіМ»!

Кніжная калекцыя знанага беларускага графскага роду Храптовічаў, якая збіралася на працягу XVIII — XIX стст. у маёнтку Шчорсы, на пачатку Першай сусветнай вайны была эвакуіравана ў Кіеў. А нядаўна, з дапамогай найноўшых лічбавых тэхналогій, адбылося яе віртуальнае вяртанне дадому. Так, легендарны кнігазбор Іахіма Літавора і Адама Храптовічаў зноў з'явіўся на нашай зямлі ўжо не ў выглядзе фаліянгаў, а як электронная рэканструкцыя. Ажыццёўлены гэты маштабны і значны культурны праект дзякуючы супрацоўніцтву Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі ды Нацыянальнай бібліятэкі Украіны імя У. Вярнадскага, пры падтрымцы ЮНЕСКА.

Вандроўнікі вяртаюцца?

Такі ўжо кон выпаў нашай міралюбнай і талерантнай, самабытнай, спрыяльнай для творчасці, беларускай зямлі: быць донарам для культур іншых народаў, дзяліцца з імі талентамі, мастацкімі, інтэлектуальнымі, духоўнымі скарбамі, а ў віхуры бязлітаснай гісторыі страчваць свае каштоўнасці... Вось і радзіннай бібліятэцы Храптовічаў, якая лічылася адной з найбагацейшых ва Усходняй Еўропе, было накіравана выправіцца з роднай Навагрудчыны ў вырай. Мудрыя кнігі пакідалі сядзібу, каб абавязкова вярнуцца, як вяртаюцца птушкі — з цяплейшых мясцін да роднага гнязда: у Кіеў бібліятэчны скарб са Шчорсаў быў перавезены з умовай вяртання яго на радзіму пры адкрыцці ўніверсітэта ў Беларусі. Але гісторыя па-свойму распародзілася лёсам унікальнай калекцыі.

Як вандроўніцы-кнігі ператварыліся ў паланянак і што адбывалася з імі падчас гэтага стогадовага выраю — тэма для асобнай размовы. Таму яна толькі ўскосна закралася падчас урачыстай прэзентацыі электроннага выдання "Кніжны збор роду Храптовічаў", што адбылася ў галерэі "Лабірынт" Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Арганізатары імпрэзы наладзілі невялікую, але змястоўную выстаўку літаратуры (энцыклапедычныя, даведачныя, краязнаўчыя выданні, часопісы), у якой пішацца пра годных сыноў Беларусі, прадстаўнікоў роду Храптовічаў — дзяржаўных і ваенных дзеячаў, асветнікаў і рэфарматараў, згадаецца пра іх знакамітую бібліятэку. Як вядома з гісторыі, у ёй, апроч кніг — а іх тут было ад 10 да 20 тысяч экзэмпляраў, — захоўваліся старажытныя рукапісы, манускрыпты, княжацкія метрыкі, геаграфічныя карты. Асновай жа лічацца фонды ордэна езуітаў, скасаванага загадам Папы Рымскага ў XVIII ст. Калісьці Шчорсы былі своеасаблівым цэнтрам духоўнага, інтэлектуальнага паломніцтва для вучоных-гісторыкаў, пісьменнікаў з усёго свету...

Дарэчы, пра неабходнасць забяспячэння як мага шырэйшага чытацкага доступу да захаванай кніжнай спадчыны Храптовічаў (цяпер яна налічвае больш як 2000 асобнікаў) гаварылі ўдзельнікі прэзента-

цыі новага электроннага выдання, прысвечанага гэтай калекцыі. "Кніжны збор роду Храптовічаў" уключае артыкулы "Храптовічы: род і яго прадстаўнікі ў еўрапейскім гісторыка-культурным кантэксце" Д. Карава, "Радавы збор графаў Іахіма Літавора і Адама Храптовічаў" Т. Мяскавай, спіс літаратуры па гісторыі роду і яго кніжнай калекцыі. А ў каталог, пабудаваны паводле храналагічнага прынцыпу, увайшлі бібліяграфічныя апісанні і копіі тытульных аркушаў інкунабул (XV ст.), палеатыпаў (першая палова XVI ст.), выданняў другой паловы XVI — XVII стст. і друкарняў Вялікага княства Літоўскага, а таксама цалкам алічаваны тэкст некаторых рукапісаў. Першыя асобнікі электроннага выдання, над якім працавалі амаль два дзесяткі чалавек — прадстаўнікі абедзвюх краін, былі перададзены ўкраінскім калегам, партнёрам, сябрам, пасольствам Украіны ў Рэспубліцы Беларусь, Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА, Міністэрству культуры Беларусі. "Кніжны збор роду Храптовічаў" з'явіўся і ў Шчорсаўскай сельскай бібліятэцы...

На прэзентацыі выступілі намеснік дырэктара НББ Людміла Кірухіна, загадчыца навукова-даследчага аддзела кнігазнаўства НББ Галіна Кірзева, каардынатар праекта з украінскага боку намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі імя У. Вярнадскага Людміла Муха і яе калега — загадчык аддзела старадрукаваных і рэдкіх выданняў Галіна Кавальчук, старшыня Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА ў нашай краіне Уладзімір Шчасны, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Украіны ў Беларусі Ігар Ліхавы, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп.

Усе, спрычыненыя да гэтай падзеі, гаварылі пра "Кніжны збор роду Храптовічаў" як прыклад адраджэння, захавання і распаўсюджвання неацэннага набытку дзвюх славянскіх культур ды ўсіх цывілізаваных народаў, як дапаможнік у вывучэнні каштоўнай дакументальнай спадчыны і — як стымул да працягу пошукавай і навукова-даследчай працы. У кожным разе, Нацыянальная бібліятэка Беларусі будзе звяртацца па дапамогу да калегаў з мяжой і працягваць вывучэнне матэрыялаў, якія датычаць кнігазбору Храптовічаў, тым болей, што ёсць звесткі пра месцазнаходжанне яшчэ некалькіх тысяч экзэмпляраў з гэтай калекцыі і вызначана перспектыва супрацоўніцтва з украінскімі спецыялістамі. Варта пашукаць і ў беларускіх зборах: верагодна, што нейкая частка кніг можа захоўвацца нават у фондах НББ (пакуль выяўлены толькі адзін узор, які прадэманстравалі прысутным). А вядомы кнігазнаўца Анатоль Фурс паведаміў, што мае ў хатняй калекцыі лічбавыя фота тытульных аркушаў трох кніг са славуцкага збору, якія знаходзяцца ў Вільні...

Міне час — і хто ведае: магчыма, некаторыя вандроўніцы-кнігі вернуцца на родныя паліцы? Але сёння слова "вяртанне" змяняе сваю звыклую сутнасць, набываючы іншы сэнс і ўспрымаецца ўжо як сумеснае выкарыстанне. Кніга не павінна хавацца за сямю замкамі. Яе прызначэнне — служыць людзям, што апошнім часам і адбываецца праз віртуальную рэканструкцыю рарытэтаў. Адбываецца зусім рэальна...

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: старонка "жывой" кнігі з пазнакай уладальніка; адзін дыск змяшчае вялікі скарб; Галіна Кавальчук (Украіна), Галіна Кірзева (Беларусь), Людміла Муха (Украіна); удзельнікі прэзентацыі ўзорны тэатр танца "Фрэскі".
Фота Кастуся Дробава

Пункцірам

• На радзіме аднаго са стваральнікаў мазаікі "Тайная вячэра" для Ісакіеўскага сабора ў Санкт-Пецярбургу, мастака Нікадзіма Сілівановіча (1834 — 1919?) адкрылі памятны знак у яго гонар. Урачыстасць прайшла ў в. Цынцавічы Вілейскага раёна напярэдадні 175-годдзя з дня нараджэння Сілівановіча, якое адзначаецца 25 снежня. У Беларусі захавалася толькі адна яго карціна, нягледзячы на тое, што ён шмат працаваў на радзіме. Гэта "Салдат і хлопчык", якая знаходзіцца ў пастаяннаму экспазіцыі Нацыянальнага мастацкага музея. У адным з храмаў на Вілейшчыне быў знойдзены абраз, які напісаў Нікадзім Сілівановіч. Да сёння так і невядома дакладная дата смерці і месца пахавання мастака.

• Беларускі паэт з Беластока (Польшча) Ян Чыквін прэзентаваў сваю кнігу выбранай паэзіі "Адно жыццё" на філфаку Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. "Можа, гэта і сімвалічна. Заўсёды можна сказаць, што да ідэалаў ўзаемаадносін і літаратурных кантактаў паміж літаратарамі з Польшчы і Беларусі вельмі далёка, тым не менш, сустрэчы такія адбываюцца", — адзначыў на сустрэчы старшыня літаратурнага аб'яднання "Белавежа" прафесар Я.Чыквін. Яго паэзія выклікала вялікі інтарэс у студэнтаў універсітэта. Яны падрыхтавалі да сустрэчы з паэтам пераклады яго вершаў на іншыя мовы. Тым самым засведчылі неўміручасць паэтычнага радка.

• У Лунінцы ў чарговы раз прайшлі літаратурна-краязнаўчыя сустрэчы, прысвечаныя памяці пісьменніка Міколы Калінковіча (1950 — 1990). У іх рамках адбыліся паэтычны конкурс і конкурс выразнага чытання вершаў, у якіх прынялі ўдзел больш за 150 вучняў з усяго раёна. "Толькі паэзія ўпрыгожвае будзённасць і ўзімае да вышынь чалавечы дух", — адзначае краязнаўца і журналіст Таццяна Канапацкая. Сустрэчы, прысвечаныя памяці земляка, у Лунінцы праводзяцца двойчы на год. У 2006 годзе яны набылі статус агульнараённых.

• Музей гісторыі беларускага кіно прапануе... "Кіно пра кіно". Гэта назва рэтрапраграмы, якая ладзіцца тут да 30 снежня. У яе ўключаны мастацкія стужкі, сюжэты якіх спрычынены да "кухні" вытворчасці фільмаў, жыцця "фабрыкі мрояў", лёсу людзей кіно. У рэтрапаказе шэсць дыялогічных фільмаў: "Прыватнае жыццё", "Апошні кінасеанс", "Трукач", "Становішча рэчаў", "Пурпуровая ружа Каіра", "Добрай раніцы, Вавілон".

• Перадсвяточная атмасфера пануе ў выставачных залах Магілёва. Жыхары і госці абласнога цэнтра маюць магчымасць наведаць выстаўку дызайнерскіх калядных ёлак і букетаў, а таксама экспазіцыю "Калядная паштоўка срэбнага веку" (са збораў Санкт-Пецярбурга).

• Малады беларускі драматург Юрый Шчупцік напісаў п'есу паводле хрэстаматыйнай казкі Ханса Крысціяна Андэрсена "Дзюймовачка". Яе прэм'ера ў пастаяноўцы Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага глядача адбудзецца заўтра, 19 снежня, на сцэне Дома літаратара. Рэжысёр Наталля-Разалія Родзіна, мастак Вольга Грыцаева, вершы Янкі Лайкова, кампазітар Рыгор Уласюк, харэограф Яфім Фадзееў.

Падрыхтавалі Павел РАДЫНА і Лана ІВАНОВА

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Беларуска-сербскае сумоўе

Грамадскасці добра вядома, што Беларускае таварыства дружбы і культурных сувязей з замежнымі краінамі шэраг мерапрыемстваў праводзіць у плённым супрацоўніцтве з Саюзам пісьменнікаў Беларусі.

Нядаўна адбылося адно з іх — вечарына "Беларуска-сербскае літаратурнае сумоўе". Гэтым разам у Доме дружбы сабралася поўная зала прыхільнікаў аднасіці паміж двума братнімі народамі і адначасова аматараў паэтычнага слова. Нагодаю такой сустрэчы стала публікацыя "Сербскі паэтычны сусвет" — своеасабліва панарама сучаснай сербскай паэзіі ў дзевятым нумары "Польмя" за гэты год.

Адметнасць яе ў тым, што аўтарамі перакладзеных на беларускую мову твораў з'яўляюцца пераважна тыя пісьменнікі, якія апынуліся за межамі Сербіі, жывучы праблемамі радзімы, болям і трывогамі, настальгіяй і надзеямі свайго народа. Вершы іх пранікнёна чыталі студэнты-сербісты

БДУ Ю. Галяк, К. Гусянкава, А. Майсюк, Н. Мацюшэўская, Г. Навумава, У. Хадасевіч. Асабліва крануў верх пра тое, як косяўскія сербы вярнуліся ў сваю вёску Дрснік, у разбураную царкву святой Параскевы, на аднаўленне якой у Беларусі збіраюцца сродкі.

Змястоўныя каментарыі да пачутых твораў далі галоўны рэдактар "Польмя" М. Мятліцкі, загадчык аддзела паэзіі гэтага часопіса В. Спрычан, укладальнік і перакладчык нізкі І. Чарота, а таксама Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Сербіі ў Беларусі доктар Срэчка Джуіч. Дарэчы, сербскі пасол афіцыйна паважае пра тое, што прафесар Чарота, які вёў вечарыну, абраны ў Сербскую Акадэмію навук.

А мерапрыемства, прысвечанае літаратурнаму сяброўству, апроч усяго, аказалася прымеркаваным да 15-годдзя ўсталявання дыпламатычных адносін паміж Беларуссю і Сербіяй; на мерапрыемстве таксама прысутнічаў кіраўнік упраўлення двухбаковага супрацоўніцтва МЗС Рэспублікі Беларусь С. Маліноўскі.

Своеасаблівы настрой вечарыны падтрымлівала музыка Сяргея Рахманінава ў выкананні Т. Сабалеўскай, стыпендыянткі спецыяльнага фонду Прэзідэнта нашай краіны па падтрымцы таленавітай моладзі.

Аляксей ЦИМАФЕЕЎ

Спадчына

Прышоў Багач!

Бясспрэчна, веданне роднай мовы і культуры неабходна для гарманічнага развіцця асобы. Нацыя існуе і развіваецца, пакуль жывуць яе багатыя традыцыі, памяць пра нашых далёкіх продкаў і шануюцца тыя здабыткі, якія яны змаглі перадаць нам, як найвялікшую каштоўнасць. Калі не яны, то хто будзе развіваць нашы традыцыі і родную беларускую мову? Наша маладое пакаленне ўжо цяпер даказвае, што з годнасцю прыме ганаровую эстафету. Прыклад таму — святая "Багач", якое прайшло ў гімназіі № 14 г. Мінска.

Студэнты I курса факультэта беларускай філалогіі і культуры БДПУ імя М. Танка падрыхтавалі

для навучэнцаў гімназіі цікавае выступленне пад назвай "Прышоў Багач!" (пад кіраўніцтвам дацэнта В. Вараб'ёвай), дзе быў выдатна прадстаўлены абрад святкавання. Кафедра тэорыі і гісторыі культуры рыхтуе гэтае свята ўжо пяты год, лічыць яго важным момантам у сістэме падрыхтоўкі настаўніка. Ініцыятар яго правядзення — прафесар А. Рагуля. Цяпер за развіццём важкай справы ўзялася загадчык кафедры тэорыі і гісторыі культуры факультэта беларускай філалогіі і культуры Святлана Снапкоўская. І вось упершыню, у гэтым годзе, яна разам з выкладчыкамі і студэнтамі ўніверсітэта вывела Багач за яго межы, каб падзяліцца сваімі здабыткамі, вопытам, паказаць цудоўныя традыцыі беларускай культуры ў іншых установах адукацыі.

Наталля ПЯТРОЎСКАЯ

Будні прафсаюзныя

Канферэнцыі

Адбылася заключная, трэцяя, галявая канферэнцыя прафсаюза работнікаў культуры, на якой падводзіліся вынікі праходзячых і выбараў новых складаў прафгану, а таксама выбар дэлегатаў на галяўную справаздачна-выбарную канферэнцыю Мінскай гарадской арганізацыі Беларускага прафсаюза работнікаў культуры (адбудзецца ў красавіку 2010 года).

Старшыня Мінскай гарадской арганізацыі Беларускага прафсаюза работнікаў культуры Георгій Молчан у сваім дакладзе зазначыў, што ў цэлым справаздачна-выбарная кампанія прайшла і завяршаецца паспяхова, са здавальняючай адзнакай. Нягледзячы на тое, што старшыні пярвічных прафарганізацый працуюць на грамадскіх пачатках, яны заўсёды знаходзілі час, каб прысутнічаць на семінарах, дзе іх забяспечвалі неабходнымі метадычнымі матэрыяламі і рэкамендацыямі. Закранулі пытанні калектыўных дамоў, кантрактаў, аховы працы, заробкаў... Асобная ўвага надавалася павышэнню працэнта членства ў прафсаюзных арганізацыях, асабліва прыцягненню маладых энергічных кадраў.

Сярод іншых арганізацый, устаноў, выдавецтваў, Георгій Васільевіч адзначыў высокі ўзровень сацыяльнага партнёрства, з яго слоў, у самым паэтычным, высока творчым і унікальным калектыве — рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва".

Віктар КАВАЛЁЎ

На здымку: Георгій Молчан.

Фота аўтара

Радзіннае

Адкрываючы мерапрыемства, старшыня Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА ў Беларусі Уладзімір Шчасны зазначыў, што Праграма ЮНЕСКА "Памяць свету" была заснавана ў 1992 годзе. У яе рэгістр на сённяшні дзень уваходзяць 197 аб'ектаў дакументальнай спадчыны, якія маюць сусветнае значэнне, прыкладам, брытанская Вялікая хартыя вольнасцяў, апублікаваная ў 1215 годзе, архівы Лігі нацый, каралеўскія архівы Мадагаскара і Тайланда. Архівы і Нясвіжская бібліятэка Радзівілаў былі намінаваны на ўключэнне ў склад рэгістра па ініцыятыве Беларусі сумесна з Літвой, Польшчай, Расійскай Федэрацыяй, Украінай і Фінляндыяй — краінамі, дзе захоўваюцца часткі аднаго з буйнейшых асабістых архіваў і кнігазбораў Усходняй і Цэнтральнай Еўропы, сфарміраванага на працягу XVI — XX стагоддзяў. Уладзімір Рыгоравіч урачыста ўручыў сертыфікаты прадстаўнікам НББ і ЦНБ НАН Беларусі, архіваў, музеяў.

У межах мерапрыемства адбылася прэзентацыя электроннага

Памяць свету — Радзівілы

Адметная падзея мела месца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі — урачыстае ўручэнне сертыфікатаў аб уключэнні архіваў і Нясвіжскай бібліятэкі Радзівілаў у Сусветны рэгістр ЮНЕСКА "Памяць свету".

дакумента на DVD "Дакументальная спадчына Радзівілаў (рэстры бібліятэчных і музейных збораў Нясвіжскай ардынацыі)", створанага Беларускай навукова-даследчым цэнтрам электроннай дакументацыі пры падтрымцы Бюро ЮНЕСКА ў Маскве ў рамках Праграмы ЮНЕСКА "Камунікацыя і інфармацыя". Дырэктар цэнтра Вячаслаў Насевіч прэзентаваў дыскі прадстаўнікам польскага і ўкраінскага пасольстваў, супрацоўнікам бібліятэк, музеяў, архіваў...

Да мерапрыемства таксама была прымеркавана выстаўка "Нясвіжская бібліятэка Радзівілаў — помнік сусветнай культуры". Яе падрыхтавалі супрацоўнікі аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі па матэрыялах Радзівілаўскай калекцыі. У экспазіцыі прадстаўлены найбольш адмет-

ныя асобнікі з гэтага каштоўнага кнігазбору, якія ахопліваюць перыяд з XV па XX стагоддзе. Распачынаюць выстаўку старадрукі XV — XVI стагоддзяў. Сярод іх асаблівую цікавасць выклікае інкунабула тэалага і царкоўнага дзеяча XIII стагоддзя Гіёма Дзюрана "Тлумачэнне божных службаў" — даволі папулярны ў познім Сярэднявеччы твор на лацінскай мове.

Харастом мастацкага афармлення пераплётаў, абрэзаў, багаццем ілюстрацый вылучаюцца бібліяфільскія выданні XVIII — XIX стагоддзяў. Увазе наведвальнікаў — узоры экслібрысаў і суперэкслібрысаў, якія належалі славагай дынастыі, выданні з уладальніцкімі запісамі, рукапіснымі надпісамі, памяткамі саміх Радзівілаў.

Віктар КАВАЛЁЎ

На здымку: Уладзімір Шчасны ўручае сертыфікат намесніку дырэктара НББ Людміле Кірухінай.

Фота аўтара

Маюць права...

Кніжніца

У Брэсцкай абласной бібліятэцы імя М. Горкага адбыўся "круглы стол" пад назвай "Публічныя бібліятэкі Брэсцкіны ў сістэме прававой інфармацыі".

Гэта рабочая нарада дырэктараў бібліятэчных сістэм вобласці і бібліяграфіаў, якія адказваюць непасрэдна за прававую адукацыю чытачоў. На нарадзе разглядаліся пытанні фарміравання прававой інфармацыйнай сістэмы рэгіёна, выкарыстання дакументаў, тэхнічных сродкаў і электронных баз дадзеных.

Дзяржаўная праграма па стварэнні публічных прававых цэнтраў у кніжных скарбніцах працуе больш як 10 гадоў, і запатрабаванасць прававых ведаў відавочная. Цяпер ужо рыхтуюцца да наступнага кроку — устаноўкі падобнай прававой базы ва ўсіх школах краіны. Маецца яна ў сельскіх Саветах і выканаўчых органах улады. "Тады ўзінкае пытанне — хто ж па такую інфармацыю прыйдзе ў бібліятэку? — тлумачыць сваю пазіцыю дырэктар Брэсцкай абласной бібліятэкі імя М. Горкага Тамара Данілюк. — Але справа ў тым, што іншыя кропкі размяшчэння прававой

базы абумоўлены графікам працы ўстаноў, а нашы цэнтры, у бібліятэках, працуюць нават у суботу і нядзелю, што вельмі зручна і агульнадаступна. Прыйдзе да нас і неабароненыя слаі насельніцтва, безпрацоўныя, хто шукае працу, хатнія гаспадыні, вымушаныя мігранты, каго цікавіць пытанні прапіскі, атрымання грамадзянства, студэнты і іншыя. Бясспрэчна, неабходна вучыць спецыялістаў, якія б працавалі з базай даных, каб маглі з веданнем справы дапамагчы і ў пошуку інфармацыі, і зрабіць невялікі каментарый. Бібліятэкары ў такім выпадку павінны быць крыху юрыстамі". На думку Тамары Паўлаўны, выдатнейшы вопыт маецца ў Полацку — там у прававых цэнтрах ужо працуюць бібліятэкары, якія за кошт аддзела культуры атрымліваюць другую вышэйшую юрыдычную адукацыю. У рамках "круглага стала" адбылася прэзентацыя новых творчых праектаў 2010 года РВУ "Літаратура і Мастацтва", кніга выдавецтваў "Амалфея" і "Дикта".

Ірына ТУЛУПАВА

На здымку: дырэктар Брэсцкай абласной бібліятэкі Тамара Данілюк з удзельнікамі нарады.

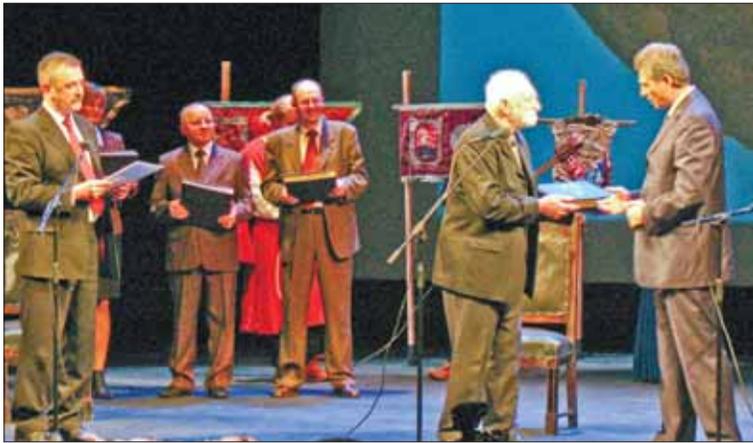
Фота аўтара

Літ-абсягі

Своеасаблівым спектаклем стала прэзентацыя "Кнігі Вялікага княства Літоўскага" ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. Унікальнасць гэтага выдання палягае не толькі ў выдатнай паліграфіі, у вялікай колькасці публікацый і ілюстрацый, а і ў тым, што ў яго стварэнні бралі ўдзел аўтары з трох краін — Літвы, Польшчы, Беларусі. Гэта, бадай, першая спроба зірнуць на спадчыну Вялікага княства Літоўскага як на наш супольны здабытак.

Ідэя стварэння кнігі належыць тром вядомым асобам: Томасу Венцлаву, Чэславу Мілашу і Андэжэю Струмілье. "Кніга Вялікага княства Літоўскага" выдадзена на чатырох мовах — англійскай, беларускай, літоўскай ды польскай. Яна складаецца з эсэ і прац выбітных публіцыстаў, гісторыкаў і навукоўцаў, кожны з якіх мае свой уласны погляд на гісторыю ВКЛ у кантэксце сённяшняга часу. У выданні змешчаны ўзоры гістарычнай іканаграфіі, а таксама фотаздымкі, якія адлюстроўваюць цяперашні стан месцаў, звязаных з гісторыяй і культурай ВКЛ. Кніга

Вялікая кніга вялікай дзяржавы

нагадае нашым народам паразы і славу мінулых пакаленняў, дазволіць правільна зразумець сэнс супольнай гісторыі.

Адзін з ініцыятараў і ўкладальнікаў кнігі прафесар Андэжэй Струмілье (Польшча) быў вельмі ўзрушаны, што можа стаць на сцэне мінскага тэатра. Ён зазначыў, што яго бацька і дзед нарадзіліся ў Мінску, бабуля нарадзілася ў Віцебску, маці — на поўначы Віленшчыны, а сам — у Вільні. Маладосць правёў на зямлі Віленскай, Лідскай і Навагрудскай. А дадзенае выданне — гэта адмысло-

вая выплата пазыкаў яго гістарычнай айчыне. У важныя для Еўропы часы, калі яе народы намагаюцца стварыць супольную прастору, як гаспадарчую, так палітычную і культурную, у старажытнасці на велізарнай тэрыторыі Усходняй Еўропы дзяржава літоўцаў, палякаў і русінаў стала месцам першай спробы суіснавання народаў, культур і рэлігій на прычыпах роўнасці і талерантнасці.

Гэта манументальнае выданне выйшла ў польскім горадзе Сейны накладам у 1000 асобнікаў. Але яно не паступіць у ган-

даль, бо з'яўляецца падарункам выдаўцоў культурніцкім установам краіны.

Падчас вечарыны ад імя аўтарскага калектыву прэзентавалі кнігі Міністэрству культуры Беларусі, дырэктару ЦНБ імя Якуба Коласа НАН Беларусі Наталлі Бязрозкінай, намесніку дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Таццяне Кузьмінч, дырэктару Нацыянальнага гістарычнага музея нашай краіны Сяргею Вечару, Надзвычайнаму і Паўнамоцнаму Паслу Літоўскай Рэспублікі ў Беларусі Эдмінасу Багдонасу, Паслу Украіны ў Беларусі Ігару Ліхамому, саветніку міністра Пасольства Польшчы ў нашай краіне Томашу Клеманскаму. У сваю чаргу прадстаўнікі бібліятэкі запэўнілі, што не толькі забяспечыць шырокі доступ да выдання, але і захаваюць яго для будучых пакаленняў.

Арганізатары мерапрыемства — Купалаўскі тэатр, Пасольства Літоўскай Рэспублікі ў Беларусі, фонд "Памежжа" ды Польскі інстытут у Мінску.

Віктар КАВАЛЁЎ

На здымку: Андэжэй Струмілье ўручае кнігу Паслу Украіны ў Беларусі Ігару Ліхамому.

Фота аўтара

3-пад пяра

У Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны адкрылася выстава "Былі ў мяне мядзведзі", назва якой паходзіць ад аднайменнай аповесці Уладзіміра Караткевіча. Яе экспанаты — цапачныя мішкі — збіраліся падчас правядзення акцыі, што праходзіла ў музеі на працягу пяці тыдняў. Кожны жадаючы мог прынесці свайго "касалапага" любімца на часовае захоўванне ў музей, а разам з ім — яго цікавую, непаўторную гісторыю. Тут можна ўбачыць больш за 600 экспанатаў. Яны розныя: малыя і вялікія, сур'езныя і вясёлыя, сучасныя і "ветэраны" (самы стары — мішка Тэдзі 1913 года). Можна пабачыць і цудоўных мішак саваецкіх часоў, і сучасныя аўтарскія мядзведзі, створаныя рукамі прафесіяналаў і аматараў. Але галоўнае, усе яны — добрыя, усе — жывыя. Дарэчы, фірма "Мальвіна" прадставіла на асобным стэндзе мядзведзікаў беларускай вытворчасці.

Мішка, напэўна, быў і застаецца адной з найбольш любімых і папулярных цацак. Плюшавым прысвечана больш за 20 музеяў свету.

Бажэна СТРОК

Нядаўна адбылася сустрэча галоўнага рэдактара часопіса "Новая Немага літэратурная", вядомага паэта Анатоля Аўруціна са студэнтамі і выкладчыкамі факультэта рускай філалогіі БДПУ імя М. Танка. Праходзіла мерапрыемства ў неформальных абставінах: невялікая чытальня зала студэнцкага інтэрната, нешматлікая аўдыторыя, гасцінны і цёплы прыём.

Прадставіў паэта аўдыторыі выкладчык кафедры тэорыі і гісторыі мовы доктар філалагічных навук, пісьменнік, якому шлях у літэратуру дапомаг пракаласці гасць мерапрыемства, А. Гіруцкі. А далей — зацікаўленыя вочы слухачоў. І аповед гасця пра сваё дзяцінства і юнацтва, першае каханне, якое натхняе паэта, пра шлях у літэратуру. Ды зразумела, вершы, вершы... Як жа без іх? А потым пытанні пра паэтаў і паэзію...

Наталля КАЛЮТЧЫК

Да 65-годдзя вызвалення Беларусі і горада Барысава ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў Барысавскае літэратурнае аб'яднанне "Натхненне" выдала калектывны зборнік вершаў "Званы памяці". Кніга напісана на рускай і беларускай мовах і складаецца з двух раздзелаў: "Боль у сэрцы не заціх" (вершы і песні на тэму Вялікай Айчыннай вайны, прысвечаныя ветэранам) і "Пацеркі жыцця" (лірыка). У кнігу ўвайшлі вершы амаль трыццаці сяброў літаб'яднання "Натхненне".

Ул. інф.

Персанальную выстаўку беларускага жывапісца Андрэя Смаляка наладзіла Дзяржаўная галерэя італьянскага горадка Чыта дзі Кастэла. Вернісаж адбыўся ў межах італа-беларускага культурнага праекта, пачаткам якога можна лічыць праграму "Італьянскае Адраджэнне" (яе ўрачыстае адкрыццё адбылося ў кастрычніку падчас прэзентацыі карціны Парыса Бардона "Мадонна з дзіцем паміж святым Энрыка з Упсала і святым Антонію" ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь). У Італіі Андрэй Смалек прадставіў серыю работ пад агульнай назвай "Чырвоныя акулеры". Гэтыя палотны, напісаныя ў стылі сацарт амаль чвэрць стагоддзя таму, выклікалі вялікую цікавасць у наведнікаў галерэі, дзе экспануюцца музейныя каштоўнасці, мастацкія шэдэўры італьянскага Сярэднявечча, а выстаўка з Беларусі пабывала ўпершыню.

Я. КАРАЛІМА

Арт-лінія

Са сваіх 74 гадоў Дзмітрый Васільевіч без малога шэсцьдзесят гадоў друкарскай справе. Рабочы найвышэйшай кваліфікацыі, уладальнік шостага разраду друкара эстампа, Д. Малаткоў даўно мае славу творчага дарадцы мастакоў, іх сааўтара. Карэнны мінчук, ён працаваў у сталічных друкарнях, затым — у мастацка-афарміцельскіх майстэрнях Саюза мастакоў БССР,

Шэдэўры ад Малаткова

"Брава, Маэстра!" — як вы думаеце, каму адрасаваны гэты вокліч захаплення? Так, Майстру. Віртуозу. Але — не музыканту. Чалавеку, якога называюць "маэстра эстампа". Але — не мастаку. Унікальнаму прафесіяналу, без якога не ўявіць школу беларускай графікі другой паловы ХХ стагоддзя і яе сённяшняй набывкі. Але — не надта шырока вядомай асобе... У творчым асяроддзі яго імя выклікае піетэт. А Нацыянальны мастацкі музей Беларусі стаў нядаўна ініцыятарам выстаўкі, прысвечанай яго таленту: "Дзмітрый Малаткоў. Маэстра эстампа".

у 1965 — 70 гг. быў майстрам навучальнага друку ў Беларускім дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце, загадваў адпаведнай вучэбнай лабараторыяй. З 1971-га і па сённяшні дзень — на Мінскім мастацкім камбінаце (колішні мастацка-афарміцельскія майстэрні). Тут і нараджаюцца лепшыя эстампы нашых сучасных графікаў.

Дзякуючы Д. Малаткову пабачылі свет работы Аляксандры Паслядовіч, Сямёна Геруса, Арлена Кашкурэвіча, Барыса Заборава, Алены Лось, Наталлі ды Георгія Паплаўскіх, многіх маладых айчынных мастакоў, а таксама твораў з Арменіі, Германіі, Казахстана, Літвы, Расіі, Украіны, Францыі ды іншых краін,

дзе ведаюць пра беларускага майстра. Між іншым, у фондах нашага НММ захоўваецца каля 4000 эстампаў — плён супрацоўніцтва больш як 90 графікаў з Д. Малатковым (частка гэтай калекцыі — на цяперашняй выстаўцы, разгорнутай у музеі да 15 студзеня).

Сакрэты ўнікальнай прафесіі ён спасціг самастойна. Сам збіраў рыштунак (рарытэтыя станкі ды літаграфскія камяні) для надзвычай цяжкай фізічна і такой сутнасна тонкай друкарскай справы. Працуе Малаткоў адзін. І цягае, і шліфуе камяні. Ёсць аўтарскі эскіз ці няма — усё адно імкнецца нешта прапанаваць ад сябе; сам прадумвае, якая павінна быць фактура паверхні каме-

ня, падбірае "рэцэпт" хімічнай апрацоўкі малюнка дзеля пэўнага эфекту ў адбітку на паперы, "варожыць" над фарбамі. Адчуваючы індывідуальнасць мастака, скіраванасць і глыбіню вобразнай задумкі, Д. Малаткоў не падпарадкоўваецца, як паслухмяны выканаўца, а звяжае на ўласную творчую інтуіцыю і досвед. Ці не так працывае сімфанічную партытуру эрудзіраваны і незалежны духам дырыжор?

Літаграфія, афорт, кіслаграфія, лінагравюра, шаўкаграфія... Рыцар старых традыцый культуры эстампа ва ўсіх тэхніках мастацкага друку дасягнуў дасканаласці, і ў міжнародным прызнанні беларускай станковай ды кніжнай графікі — значная заслуга Д. Малаткова. Лічбавыя тэхналогіі? З мастацтвам друкара-творцы яны ніколі не параўнаюцца, як не параўнаецца гучанне сінтэзатара з жывой акустычнай музыкай.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: Дзмітрый Малаткоў у майстэрні (пачатак 1990-х).

Фота Кастуся Дробава

Повязі

Больш як гадзіну ўдзельнікі вечарыны зачаравана слухалі вершы, якія натхнёна і сардэчна чытала аўтар — Т. Краснова-Гусачэнка, бо для пецярбургцаў у гэты дзень паэтка правяла прэзентацыю двухтомніка "Спас", якая слухачамі была прынята як сустрэча з высокай паэзіяй, што нясе духоўнае адраджэнне, вырастоўвае ад прымітыўнай папсвай культуры.

Са шчырым хваляваннем прысутныя глядзелі фільм "Радзімчы" і першую частку шматсерыйнага цыкла "Беларусь у кантэксце сусветнай цывілізацыі. Суайчынікі", знятыя па праекце Наталлі Голубевай і па заказе мядзяржаўнай тэлерадыекампаніі "Мир" для шматсерыйнага цыкла тэлеперадач "Зямля геніяў", які ў бліжэйшы час будзе паказаны па тэлебачанні. Фільм прысвечаны слаўтаму земляку Казіміру Семяновічу — першаму стваральніку рэактывага рухавіка.

Асабліва прыемным было тое, што пецярбургцы, распешчаныя вытанчанай літэратурай, былі не толькі добра знаёмыя з творчасцю Наталлі Голубевай, але вельмі высока ацанілі яе многія падыходзілі з літаральна зачытанымі яе кнігамі "Радзімчы" і "Зямля няскораная" па аўтографы.

Сустрэча ў Пецярбургу

У Доме ўрада Масквы, што ў Санкт-Пецярбургу, на пачатку снежня прайшла цікавая сустрэча з вядомымі пісьменнікамі Беларусі: празаікам з Мінска, кандыдатам гістарычных навук Наталляй Голубевай, чые кнігі сёння шырока запатрабаваныя чытацкай публікай у Беларусі, так і Расіі, і лаўрэатам шэрага прэмій, паэтам Тамарай Красновай-Гусачэнкай з Віцебска.

рына пацвярджае: працэс папулярнасці беларускай літэратуры за межамі нашай краіны жывы! І ён ідзе!

Гасцей з Беларусі сардэчна віталі каларытны маладзёжны танцавальна-харавы ансамбль казкоў з Санкт-Пецярбурга "Атаман" і салісты Марыінскага тэатра і Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі. А потым — незвычайна цікавая экскурсія па легендарным крэйсеры-музеі "Аўрора".

Паэзія і гісторыя, кіно і народныя ды акадэмічныя песні і танцы ўлучыліся дзякуючы арганізатарам — актывістам беларускай дыяспары

ў Санкт-Пецярбургу "Белья Росы" і кіраўнікам Адміністрацыі паўночнай сталіцы Расіі.

У гэтай сустрэчы ёсць працяг: з Санкт-Пецярбурга ў мінскі кнігагандаль паступілі заяўкі на выданні пісьменнікаў Н. Голубевай і Т. Красновай-Гусачэнкай. Такім чынам, практычную рэалізацыю творчых планаў Саюза пісьменнікаў Саюзнай дзяржавы па-спяхова распачалі пісьменнікі-жанчыны.

Леся КРАСАВІК

На здымку: удзельнікі літэратурнай вечарыны.

Запатрабаванасць традыцый

Сённяшні госць "ЛіМа" — вядомы расійскі пісьменнік, галоўны рэдактар часопіса "Наш современник" Станіслаў КУНЯЕЎ.

— Станіслаў Юр'евіч, васьмь 20 гадоў вы з'яўляецеся галоўным рэдактарам часопіса "Наш современник". Як бы вы ахарактарызавалі агульны стан сучаснай літаратуры?

— Агульны стан сучаснай літаратуры вельмі супярэчлівы. Ён складаецца з некалькіх патокаў. Першы, я лічу яго агульным сэнсе слова, завецца постмадэрнізмам. Гэта эксперыментальны погляд на жыццё, спрошчаныя літаратурныя свядомасць, мастацкі густ ды ўвогуле формы культуры.

Нядаўна я быў на юбілеі Васіля Шукшына ў Сrostках. Там пастаўлены помнік Шукшыну, зроблены скульптарам Вячаславам Клыкавым (ён аўтар помнікаў Сергію Раданежскаму, Серафіму Сароўскаму, Аляксандру Неўскаму, маршалу Жукаву і іншых). Я падумаў, няўжо праходзіць час аформовай скульптуры вялікіх форм, закладзеных Фальканэ, Антакольскім, Мухінай. І няўжо Клыкаў апошні ў гэтай гарогце? Але ж манументальнае мастацтва адлюстроўвае волатаўскую веліч і існасць любога народа. Скульптурны ж постмадэрнізм робіць абсалют-

на камерныя рэчы. Прыкладам, помнік Антону Чэхава ў Томску — пігмей у капелюшы, падобны да гадкага качаня, нейкі "раздушаны", з вялізнымі ступнямі (помнік усталяваў томскі скульптар Лявонцій Усаў. На п'едэстале надпіс: "Антон Паўлавіч у Томску вачамі п'янага мужыка, які ляжыць у канаве і ні разу не чытаў "Каштанкі". — Аўтар.). І гэта Чэхаў, які сказаў, што ў чалавеку ўсё павінна быць прыгожа: і твар, і вопратка, і душа, і думкі...

Вось з такіх супярэчнасцей нараджаецца карціна сучаснага мастацтва. Як вынік — уніфікацыя, якая лёгка ламае дзяржаўныя, палітычныя каштоўнасці, традыцыйныя для асобных народаў эканамічныя формы жыцця. Але, дзякаваць Богу, ёсць выдатныя музеі, якія захоўваюць узоры сапраўднага мастацтва, існуе вялікая традыцыя іканапіснай школы.

Часопіс "Наш современник" развівае традыцыі рэалістычнай прозы, паэзіі, падтрымлівае ўсе класічныя рэчы. Да слова, шмат маладых пісьменнікаў піша ў гэтым кірунку. Я яшчэ выкладаю ў Літаратурным інстытуце, трэці раз набіраю семінар і з радасцю бачу, што традыцыі А. Твардоўскага, М. Рубцова, Ю. Кузняцова, У. Сакалова — уплўны, у вас развіццё літаратуры ідзе аналагічна, — жывыя і запатрабаваныя.

— Вы — лаўрэат прэміі Саюзнай дзяржавы ў галіне літара-

туры і мастацтва за пераклад з лацінскага арыгінала эпічнай паэмы Мікалая Гусоўскага "Песня пра зубра". Хоць гэта і было тры гады таму, але што асабіста для вас азначае высокая ўзнагарода? Вы ж таксама аўтар шматлікіх перакладаў грузінскай, абхазскай, украінскай, літоўскай, кіргіскай паэзіі...

— Гэта ўзнагарода адна з самых дарагіх. Раней, у 1987 годзе, я стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі РСФСР імя М. Горкага. А прэмія Саюзнай дзяржавы адмысловая, таму што, узгадайце, які быў смутны час — распад, пошукі, разрыў адносінаў, але высілі разумных людзей і палітыкаў з абодвух бакоў далі плён. Прэмія стала як бы звязуючым звэнцам, мостам з Беларуссю, трывалымі творчымі сувязямі, якія мы пачалі страчваць з іншымі рэспублікамі. Бо няма ж падобных прэміяў, скажам, Расіі з Узбекістанам, Таджыкістанам... А ў нас, двух славянскіх народаў, хапіла розуму стварыць яе.

— Часопісы "Нёман" і "Наш современник" звязвае сталае супрацоўніцтва. Хто з беларускіх аўтараў будзе прадстаўлены ў вашым чарговым тэматычным нумары?

— Наша супрацоўніцтва сведчыць пра ўзмацанне і пашырэнне адносін паміж Беларуссю і Расіяй. І вельмі важна, што яно знаходзіць шырокі водгук у чытацкім асяродку. Рэдакцыя

атрымлівае шмат лістоў з падзяраджэннем вялікай цікавасці расіян да культурных і палітычных падзей у вашай краіне. Таксама атрымліваем шмат пісьмаў з Беларусі. Два разы на год мы друкуем вялікія блокі з падборкай лістоў нашых чытачоў, і я заўсёды імкнуса, каб там былі прадстаўлены лісты з розных гарадоў Беларусі.

У чарговым дванаццатым нумары "Нашего современника" публікуюцца як беларускія, так і расійскія аўтары. Там можна пачытаць творы С. Трахімёнка, М. Пазнякова, Т. Красновай-Гусачэнкі...

— Калі не сакрэт, над чым вы цяпер працуеце?

— Зараз я пішу кнігі сваіх успамінаў. У мяне выйшлі тры кнігі, тры тамы — "Паэзія, лёс, Расія". Вельмі цікавіць мяне цяпер гісторыя. Адно са сваіх гістарычных выданняў "Шляхта і мы" я падараваў Прэзідэнту Рэспублікі Беларусь Аляксандру Лукашэнку. Яно, як сказаў Аляксандр Рыгоравіч, яму вельмі спадабалася. Там ёсць і беларускія сюжэты. Шмат у чым пры напісанні гэтай кнігі мне дапамаглі беларускія архівы. Жыццё ідзе, частка нейкіх пачуццяў і ўражанняў застаюцца пражытыя, але яшчэ не аформлены на паперы. А ў хуткім часе заканчуваю чацвёртую кнігу "Паэзія, лёс, Расія".

— Станіслаў Юр'евіч, у вашым першым пазычным зборніку "Землепроходцы", які выйшаў у Калуге ў 1960 годзе, быў змеічаны верш "Добро должно быть с кулаками". За амаль пяцьдзесят год гэта фраза стала крылатай. Ці змянілася ваша меркаванне наконт "добра", або вы і цяпер сказалі б тое ж самае?

— Папраўдзе, гэта быў юначы максімалізм. Хутчэй за ўсё на той час я разумееў паняцце "добра" як "справядлівасць". Яны падобныя, але не ёсць адно і тое ж. Добра на самай справе вышэй за ўсё, яно бескарыслівае, і яго "зброя" ніяк не можа быць з кулакамі. Але, нам не дадзена прадбачыць, як наша слова адгукнецца.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

Вытокі

Масток паміж народамі

Знаходкай для шматлікіх аматараў сапраўднай літаратуры стала адкрыццё творчасці ўкраінскага паэта Багдана-Ігара Антончыка. Яго вершы былі прадстаўлены ў перакладах (і не толькі) на вечарыне "Духоўныя пабрацім Максіма Багдановіча", прымеркаванай да 100-годдзя з дня нараджэння мастака слова.

Чым жа падобны ўкраінскі Багдан-Ігар да нашага Максіма? Напэўна, жыццёвымі шляхамі, дзе кожны з іх у свой час шукаў шчасце для сябе, для роднай старонкі, а знаходзіў, на жаль, пакуты і непаразуменне... І ніхто не ведае, ці не раздзяліў бы Багдановіч лёс Антончыка, загінуўшага падчас сталінскіх рэпрэсій у 1937-м. Бо ў абодвух — непакорлівасць, рамантычнасць у вершах і свабода, вера ў лепшае ў сэрцы...

Вечарына сталася маленькім ключыкам ад бязмежнай творчасці Багдана-Ігара Антончыка. Вядомы дзеяч культуры Вячаслаў Рагойша раскрываў таямніцы жыцця незаслужана забытага паэта. А паэты чыталі свае пераклады вершаў украінскага песняра.

Мастком паміж двума нацыямі, літаратурамі стала выступленне Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Украіны ў Беларусі Ігара Ліхавога, які зчытаў некалькі вершаў Антончыка па-ўкраінску. Мы так мала гаворым пра духоўную сувязь з паўднёвым суседзямі! А між тым яна надзвычай моцная! Ці заўсёды ўкраінская мова была афіцыйнай? А беларуская? Ці не была Украіна такім жа зборачным цэхам у часы СССР, як і Беларусь? Але, як гаворыць паважаны Пасол Ігар Ліхавы, цудоўна, што зараз нашыя нацыі маюць магчымасць быць такімі, якія яны ёсць, не перабраўляюцца ні пад заходні, ні пад усходні ўзор, захоўваюць сваю незалежнасць і самабытнасць.

Надзея ПЯКАРСКАЯ

Ушанавалі пісьменніка

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася вечарына памяці "Дні векапомня", прысвечаная 110-й гадавіне з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі, акадэміка, крытыка і літаратуразнаўцы Міхася Лынькова.

Ушановаць памяць выдатнага пісьменніка прыйшлі сябры і калегі: Міхася Кенька, Анатоль Вяцінскі, Аляксей Рагуля, Вера Буланда, Людміла Чыгрынава, Анатоль Бутэвіч. Быў на вечарыне і прыёмны сын пісьменніка Леанід Лынькоў.

"Яшчэ з дзяцінства пачаў захапляцца творами Лынькова, — расказвае Анатоль Вяцінскі. — Добра помню наша знаёмства, якое адбылося ў 1953 годзе на сустрэчы са студэнтамі факультэта журналістыкі БДУ. Тады я чытаў даклад, які вельмі спадабаўся пісьменніку. Ён падыйшоў да мяне і пахваліў..."

Прыёмны сын Міхася Лынькова Леанід зазначыў, што бацька быў вельмі добры і шчыры чалавек: "Заўсёды ўзгадваецца, як мы разам лавілі рыбу на Нарачы. Ён быў такі заядлы рыбак, што меў аж дзесяць матораў для лодак, якія ляжалі ў хляве. Бывала, цэлы дзень мог прасядзець, каб наладзіць хоць адзін з іх, а я яму дапамагаў. Бацька заўсёды казаў мне: "Калі дасягнеш чагосьці ў жыцці менавіта сваёй працай — ты зможаш па-сапраўднаму гэтым ганарыцца".

Музей прадставіў экспазіцыю розных рэчаў, якія калісьці належалі пісьменніку: ваенны білет, арыгінальныя рукапісы, аўтабіяграфія, фотаздымкі, акуляры, пасведчанне народнага пісьменніка, дэпутацкі білет...

Уладзімір ПАДАЛЯК

Людзі-сімвалы застаюцца

"Імя паэта павінна несці ў сабе араматы і ачараванне роднай зямлі, — глумачыў на пачатку творчай дзейнасці паходжанне свайго псеўданіма Аляксандр Каратай (Максім Лужанін). — Я нарадзіўся на Случчыне, там выдатныя заліўныя і сухадальныя лугі з такім сенам, што пах яго чую кожны раз, калі пішу гэтае слова, ну а імя — у гонар Максіма Багдановіча. Да гэтага нашага паэта я адчуваў у маладосці асаблівую пачуцці".

Імя Аляксандра Амвросьевіча шчыльна ўвайшло ў нашу сям'ю з сярэдзіны дзевяностых, калі жонка рыхтавала на беларускім тэлебачанні дзве перадачы пра паэта, распачыўшы гэтым імем аўтарскі цыкл праграм "Творцы". Нядаўна адзначаўся стогадовы юбілей вядомага беларускага паэта, прازیка і публіцыста, кінадраматурга і перакладчыка, выбітнага грамадскага дзеяча Максіма Лужаніна.

З гэтай нагоды ў чыгальнай зале рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі адбылася прэзентацыя юбілейнай выстаўкі, якую супрацоўніца бібліятэкі Марына Ліс адкрыла ў рэчышчы апошніх паведаў часу: мультымедыянай прэзентацыяй "Вярнуся ветрам", падрыхтаванай паводле жыцця і творчасці паэта.

На працягу апошніх дваццаці гадоў жыцця Максім Лужанін перадаваў асабісты архіў у рукапісны фонд аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі, намагаючыся супрацоўніцаў гэтага аддзела і зладжана юбілейнай выстаўка. У экспазіцыі прадстаўлены разнастайныя дакументы, біяграфічныя матэрыялы, у тым ліку даведкі, службовыя пасведчанні, дакументы і фотаздымкі.

Багатая творчая спадчына пісьменніка храналагічна ахоплівае рамкі з 1920-а па

2001-ы год — ад першага нацыянальнага ўздыму, да нацыянальнага адраджэння дзевяностых, — індустрыялізацыя, калектывізацыя, гады жорсткіх рэпрэсій, вайна, адліга, застой — усё супярэчлівае дваццатае стагоддзе. Заставацца па-за часам творчай асобе было немагчыма.

У экспазіцыі выстаўкі, якая складаецца з некалькіх раздзелаў, прадстаўлены чарнавыя і белавыя аўтаграфіі вядомых і малавядомых твораў, запісы творчага і дзённікавага характару, друкаваныя выданні; творы А. Пушкіна, М. Гогаля, С. Ясеніна, У. Маякоўскага, М. Рылскага і іншых пісьменнікаў, перакладзеных Лужаніным на беларускую мову, а таксама пераклады яго асабістых твораў на розныя мовы свету.

Сярод матэрыялаў, што датычаць службовай і грамадскай дзейнасці — дакументы, звязаныя з працай на кінастудыі "Беларусьфільм", дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР і ўдзельнікам XXIII сесіі Генеральнай Асамблеі ААН.

Эпісталарная спадчына прадстаўлена пісьмамі вядомых беларускіх пісьменнікаў М. Танка, Я. Брыля, А. Куляшова, У. Караткевіча і інш., рэдкія фотаздымкі, партрэтны і шаржы. Дадатковы каларыт экспазіцыі надаюць віншавальныя адрасы, падараваныя

Максіму Лужаніну, многія з якіх пададзены ў арыгінальным мастацкім выкананні.

Асобны раздзел экспазіцыі прысвечаны вядомай беларускай паэтэсе Яўгеніі Пфляўмбаўм — жонцы паэта, вернай спадарожніцы і дарадчыцы, якая, як калісьці жонкі дэкабрыстаў, паехала за мужам у Сібір. Дапаўняюць выстаўку шматлікія выданні з дарчымі надпісамі розных аўтараў.

На адкрыццё выстаўкі прыйшлі родныя і блізкія, сябры і пісьменнікі: Анатоль Вяцінскі і Анатоль Бутэвіч, гісторык Анатоль Сідарэвіч і перакладчык на ўкраінскую мову Валеры Стралко, загадчык аддзела публікацыі дакументаў Нацыянальнага архіва Беларусі Віталь Скалабан.

Анатоль Бутэвіч узгадаў, што "шчырасць і непасрэднасць характару Максіма Лужаніна заўсёды гарнула да сябе сяброў". А паэт і сябра Анатоль Вяцінскі пачаў сваё слова чыгатай з Максіма Лужаніна: "Якімі б бездапаможнымі не здаваліся часам спробы маладых і пачаткоўцаў, нельга мінаць іх без увагі, асабліва калі радкі напісаны сэрцам, цеплынёй істоты, калі піро абяцае стаць крылатым. Маё пакаленне пачынала жыццё без беларускіх кніг. Іх можна было пералічыць па пальцах. Наступным, у прыватнасці сённяшнім пакаленням, стаяць у гэтым сэнсе на плячах папярэднікаў... Я цвёрда веру ў духоўнасці нацыі, у яе светланасць і чысціню. Сённяшні крызіс — гэта ў значнай ступені крызіс індывідуальнай свядомасці, і каб выйсці з яго трэба акрамя ўсяго іншага пераадолець занябанне культуры, не заняпаў, а менавіта — занябанне: адсутнасць належнай увагі да яе". Анатоль Вяцінскі адзначыў шэраг сімвалічных фактаў і адметных дат біяграфіі паэта, узгадаўшы, што школьным настаўнікам Максіма Лужаніна быў Юрка Лістапад, а ў педтэхнікуме яго навучалі Якуб Колас і Язэп Лёсік, а да выдання першай кнігі "Крокі" мелі дачыненне Янка Купала і Цішка Гаргны... "Сучасная сімваліка! Паміраюць людзі, але не паміраюць людзі-сімвалы!"

Анатоль КУДАСЕВІЧ

Помнікі духоўнасці

На старонках "ЛіМа" пачалося абмеркаванне "Зводнага плана ўстаноўкі манументальных збудаванняў у Рэспубліцы Беларусь у 2009 — 2012 гг." Цалкам згодны з прафесарам БДПУ імя Максіма Танка Эмануілам Іофе ў тым, што адносіны да помнікаў, да могілак — гэта гістарычная па-

мяць любога народа і адзін з асноўных паказчыкаў яго культуры, таму стварэнне такога прадуманага і грунтоўнага плана не можа не радаваць. Але трэба ўлічваць і новыя прапановы грамадскіх і культурных арганізацый, навукоўцаў і грамадзян. Выкажу свае меркаванні.

заслужыў, каб на месцы яго нараджэння паставілі прыстойны помнік. А другім, не менш значным помнікам яму, было б факсімільнае выданне "Евангеля" ў перакладзе Цяпінскага, адзіны экзэмпляр якога знаходзіцца ў Дзяржаўнай публічнай бібліятэцы імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына ў Санкт-Пецярбургу. "З народам я загіну — з народам і ўзаскрэсну", — прароча пісаў знакаміты першадрукар. Няўжо часы ўзаскрэснення яшчэ не надышлі?

Падобным чынам паступілі і з нашым славутым паэтам Янкам Журбой: камень з шыльдай аб месцы яго нараджэння перанеслі ад сядзібы да будынка Чашніцкай раённай бібліятэкі. Чаму? Ды таму, што ад хаты паэта застаўся толькі падмурак і некалькі старых яблынь у садзе. Вядома, гэткую "прыгажосць" неяк сорамна паказваць дэлегацыям і турыстам, таму прасцей падвесці іх да бібліятэкі і сказаць: "Вось гэты камень з сядзібы Янкі Журбы". І хадзіць далёка не трэба, і безгаспадарчасці не бачна. А тое, што на адлегласці двух кіламетраў, у маляўнічым месцы, на выгні рэчкі Улы знаходзіцца былая вёсачка Купніна, дзе 30 красавіка 1881 года ў сялянскай сям'і нарадзіўся Іван Якаўлевіч Івашын — будучы паэт Янка Журба — і куды да яго ў жніўні 1912 года прыязджаў Янка Купала, які быў у захапленні ад прыгажосці навакольных мясцін — пра гэта можна не казаць... Лічу, што іменна на гэтым месцы павінен стаяць помнік паэту, а па магчымасці, і рэстаўраваны дом-музей Янкі Журбы.

Ад Янкі Журбы Янка Купала вяртаўся дадому новай дарогай: вёз на лодцы па канале свайго ўчастка Бярэзінскай воднай сістэмы майстар Ілья Андрэеў. Знакаміты гістарычны шлях "з вараг у грэкі", а затым сістэма каналаў, якая злучала воды рэк Заходняй Дзвіны і Дняпра — гэта выдатны помнік інжынернай думкі канца XVII — пачатку XIX стагоддзяў, які заслугоўвае памятнага знака. Дарэчы, з 1833 года, пасля дзесяцігадовай высылкі за прыналежнасць да таварыства філаматаў, Ян Чачот працаваў у Лепелі сакратаром канцылярыі інжынернага ўпраўлення пры Бярэзінскім канале. Маё ўласнае дзяцінства прайшло на гэтым маляўнічым канале, які мясцовыя жыхары называюць "сістэма" і які да гэтага часу застаецца любімым месцам адпачынку жыхароў Чашнік. Наведаўшы ў пачатку кастрычніка родныя мясціны, я першым чынам пайшоў на "сістэму". Змяркалася, восеньскі вецер зрываў апошняе лісце з дрэў, пасля праліўных дажджоў рэчка Ула ўспомніла, якой яна была ў балцкія часы (Ула, літоўскае *ohla, ohlis* — дробны камень, галька) і затапіла пойменныя лугі, але каменныя пліты, якімі былі ўмацаваны берагі канала, як і дзвесце апошніх год, трывалі напор воднай стыхіі; на другім беразе белымі свечкамі свяцілася чарада бяроз — і адтаяла душа, і вярнулася ў маленства...

І памяць перанесла мяне на сорак гадоў назад, калі я, васьмнацігадовым юнаком, працаваў настаўнікам у мястэчку Чарэя. Тады я нічога

не ведаў ні пра Чарэйскае, ні пра Лукомскае княствы, але ў памяці назавуся застаўся рамантычны вобраз руін былой прыгажуні-царквы, якая некалі каралеўскай белай лілей узышла над возерам Галаўль. З дакументальных крыніц вядома, што Чарэйскі манастыр быў заснаваны біскупам смаленскім Місаілам да 1454 года. У 1597 ці 1598 годзе вялікі канцлер ВКЛ Леў Сапега ў памяць пра сябе, сваіх продкаў і для выратавання душы сваёй загадаў пабудаванне на востраве другі манастыр з каменя і царкву пры ім. Манастыр быў пафарбаваны белай вапнай, таму атрымаў назву "Белацаркоўскі", а Троіцкая царква — помнік архітэктуры позняга барока, магчыма, была ўзведзена італьянскім архітэктарам Арыстоцелем Фіораванці, які пабудоваў Успенскі сабор у Маскве. Што засталася ад памяці пра аўтара Статута Вялікага княства Літоўскага, можна пабачыць, прыехаўшы ў Чарэю. Для пачатку ля руін трэба паставіць мемарыяльны знак, а потым уключыць гэтыя помнікі ў аб'екты для рэстаўрацыі.

А цяпер некалькі думак для роздуму. Праязджаючы па тэрыторыі Польшчы, Германіі, Чэхіі, Славакіі, Італіі, Францыі — наогул, любой еўрапейскай краіны, бачыш старажытныя замкі, крэпасці, саборы, цэрквы, якія выклікаюць пацудоўнае захапленне і павагі да народа, які здолеў пабудаванне і, галоўнае, захаваць такую прыгажосць. Старажытныя збудаванні — візітная картка любой краіны. У нас пакуль што адзіны за-

мак у Міры ў прыстойным выглядзе. Усё астатняе знішчана. Можа, на тэрыторыі Еўропы было менш войнаў, чым у нас? Не! Сваю прыгажосць, сваю гісторыю, свае замкі і цэрквы мы знішчылі самі ўласнымі рукамі ў адносна мірныя часы. Якое ўражанне ад нашай краіны, ад яе працавітага і добразачлівага народа можа скласціся ў замежных турыстаў, якія ад нашай гісторыі бачаць адны руіны? Няўжо іншаземцаў могуць уразіць монстры са шкла і бетона, якія, як грыбы пасля дажджу, растуць у нашых гарадах? Можа перш, чым даваць дазвол на будаўніцтва чарговага банка, трэба паставіць умовай гэтага будаўніцтва рэстаўрацыю пэўнага замка або манастыра? Давайце падумаем, што трэба зрабіць, каб прыезджыя захапляліся не толькі нашай прыродай, але і гістарычнымі аб'ектамі, каб мы з краіны з'яліх памяць і краіну ператварыліся ў краіну замкаў.

Перш, чым будаваць нейкі помнік або мемарыяльны знак, трэба загадаць падумаць пра яго ахову. Для сучасных вандалаў няма нічога святога, яны крадуць метал і з могілак, і з помнікаў. Мемарыяльны комплекс памяці сапаленым фашыстамі 9 сакавіка 1944 года 114 мірным жыхарам вёскі Вішанькі рабавалі тройчы. Цяпер там замест чыгуннага ліцця стайць пластмаса, а варвары так і не знойдзены...

І апошняе, кожны помнік або мемарыяльны знак абавязкова павінен быць уключаны ў культурна-выхаваўчае поле, садзейнічаць фарміраванню нацыянальнай самасвядомасці нашых грамадзян. Толькі тады, калі помнік з каўлака бетона ператворыцца ў часцінку душы, нашы дзеці не будуць, як гэта здарылася ў Чашніках, на пытанне тэлеведучага: "Чаму гэта вуліца называецца Пралетарскай?", даваць смешны і, у той жа час, сумны адказ: "Таму што тут нехта пралятаў..."

Давайце будзем помніць імя сваё, каб беларусамі звацца!

Аляксандр ВАШЧАНКА

Напрыканцы адной з сустрэч у Мікашэвіцкай гімназіі ўзнікла ідэя ўвекавечыць памяць У. Нядзведскага помнікам, які б усталявалі ў горадзе. Гэта было б данінай павагі таленавітаму літаратару. Рэалізацыя гэтай ідэі мела б вялікі выхаваўчы эффект для падрастаючага пакалення як Мікашэвіч, так і ўсяго Лунінецкага раёна.

Здзейсніць задуманае

юць у Мікашэвіцкі дзіцячы дом, дзе Уладзіслаў вучыцца ў школе і пачынае сваю працоўную дзейнасць. У Мікашэвічах У. Нядзведскі пражыў з 1944 па 1950 гады. Тут ён пачаў пісаць свае першыя вершы. А ў 1947 годзе на Мікашэвіцкай зямлі У. Нядзведскі ўпершыню ўбачыў Якуба Коласа. Народны паэт Беларусі балаціраваўся ў Вярхоўны Савет БССР па Мікашэвіцкай выбарчай акрузе і прыязджаў сустрэцца са сваімі выбаршчыкамі. Уладзіслаў Нядзведскі прысутнічаў на тым сходзе, слухаў вялікага беларускага паэта. Гэтая сустрэча натхніла

юнага Нядзведскага на далейшую творчасць (так ён пісаў у сваім дзёніку).

Доказам, што Мікашэвічы сталі для У. Нядзведскага другой радзімай, з'яўляецца тое, што і пасля заканчэння філагічнага факультэта БДУ і пасля таго, як стаў жывць у Мінску, ён часта прыязджаў сюды, сустракаўся з сябрамі, наведаў дзіцячы дом.

Сваю любоў да Мікашэвіч, да дзіцячага дома ён выказаў у апавесці "Хлопцы з другога корпусу", дзе апісаў дзедмаўскае жыццё. Памёр Уладзіслаў Нядзведскі 17 кастрычніка 1973 года.

Мікашэвічы памятаюць пісьменніка-земляка. У яго гонар названа адна з вуліц горада, яго імя носіць Мікашэвіцкая гімназія. Штогод у кастрычніку ў сценах гімназіі праходзіць дні памяці У. Нядзведскага. Вось і ў бягучым годзе 15 кастрычніка ў актавай зале навуцальнай установы сабралася шмат гасцей. З Ляхавіч прыехала сястра паэта — Вinya Іосіфаўна, якая распавяла пра цяжкае ваеннае дзяцінства і няпростыя пасляваенныя гады. Добрым словам успамінала тых, хто ўшаноўвае памяць яе брата. Завіталі ў гімназію і вядомыя творцы беларускага слова: паэт і сцэнарыст Уладзімір Мароз, пісьменнікі Віктар Казько і Уладзімір Мацвееў. Разам з імі да нас прыехаў руплівец бібліятэчнай справы, добрая сяброўка Мікашэвіцкай гімназіі Людміла Несцяровіч. Сталічныя госці расказалі, над чым працуюць сёння, прачыталі свае вершы. Дзеці і ўсе, хто прысутнічаў у зале, паглядзелі новы відэафільм па сцэнарыі Уладзіміра Мароза "Знакі лёсу".

Фільм расказвае пра нялёгкае жыццё Віктара Казько. Сам Віктар Апанасавіч прызнаўся, што яго дзіцячы лёс падобны да жыццявага шляху Уладзіслава Нядзведскага. Пасля вайны ён таксама застаўся без бацькоў і выхоўваўся ў дзіцячым доме, дарэчы, зусім блізка ад Мікашэвіч, у вёсцы Вільча Жыткавіцкага раёна. Штогод не абмянаюць гімназію ў гэты дзень і мясцовыя літаратары: Сцяпан Нефідовіч, Вацзім Жылко, Віктар Філатаў. Гімназістаў, настаўнікаў і гасцей шчыра вітала начальнік аддзела адукацыі Лунінецкага райвыканкама Валянціна Ігнацьеўна Верас.

Памяць — вялікая справа. Уладзіслаў Нядзведскі быў адданы як сваёй малой, так і вялікай Радзіме. Ён заслугоўвае адпаведнай памяці нашчадкаў.

Дарэчы, ідэю ўвекавечання памяці У. Нядзведскага падтрымаў старшыня Лунінецкага райвыканкама В. Агіевіч.

Сяргей ВЫСОЦКІ, дырэктар Мікашэвіцкай гімназіі імя У. Нядзведскага

На здымку: сярод гасцей — пісьменнікі У. Мацвееў, В. Казько, У. Мароз.

Пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў сіроты Нядзведскія трапля-

Што такое "адкрыты ўрок", думаецца, вядома ўсім. Бо кожны з нас калісьці вучыўся ў школе і аднойчы абавязкова быў уздзельнікам гэтага мерапрыемства. Але, магчыма, не ўсе ведаюць, што адбываецца пасля таго, калі ўрок скончыўся. Маючы ў сваёй біяграфіі дзесяцігоддзе школьнай працы, дазволю сабе крыху патлумачыць...

Пасля заканчэння заняткаў у пэўным кабінеце збіраюцца тэа педагогі, што прысутнічалі на ўроку ў якасці "гасцей": дырэктар школы, яго намеснікі, кіраўнік метадычнага аб'яднання, псіхолог, прагметнікі-калегі настаўніка... (Шанцаванне — калі няма нікога з раённага альбо гарадскога аддзела адукацыі). Пачынаецца АБМЕРКАВАННЕ.

Спачатку звычайна даецца слова самому "віноўніку ўрачыстасці": трэба зрабіць "самааналіз" — патлумачыць, чаму абраў такую тэму і форму ўрока, ці дасягнуў пастаўленай мэты, як ацэньвае ўласную працу і працу вучняў... Далей пачынаюць выступаць калегі. Па законах жанру яны павінны адзначыць станоўчыя моманты ў працы настаўніка і зрабіць заўвагі. (Ёсць нават спецыяльныя часопісы для школьнага кіраўніцтва, дзе старонкі, адведзеныя пад аналіз урокаў падзелены на дзве калонкі: "дасягненні" і "выдаткі"). І першае, і другое — абавязкова. Бо існуе своеасаблівае аксіёма: ідэальных урокаў фактычна не бывае, кожнаму педагогу ёсць да чаго імкнуцца. Напрыклад, урок беларускай літаратуры павінен быць так арганізаваны, каб не толькі пазнаёміць школьнікаў з мастацкім творам і яго аўтарам, але адначасова ён павінен стымуляваць разумовую дзейнасць, развіваць мову і індывідуальны творчы здольнасці, пашыраць кругазгляд, узбагачаць духоўна, выходзяць маральна. Ён павінен быць інфармацыйна змястоўным, метадычна вывераным і апапавядаць сучасным адукацыйным тэхналогіям. Настаўнік (круціцца, як хочаш!) абавязаны гарманічна спалучыць тэорыю і практыку, улічыць асабістыя здольнасці кожнага вучня, дабіцца так званай рэфлексіі, стварыць дабратворны маральны клімат, эмацыянальную атмасферу... Гэта далёка не ўсё. Яшчэ трэба ўвесь час памятаць ключавыя прафесійныя прыцыпы: зацікавіць, паглыбіць, удасканаліць, сфарміраваць, замацаваць і г. д., і т. п.

Падчас абмеркаванняў кожны выступаўца даводзіць нешта сваё: кіраўніцтва робіць заўвагу са свайго пункта гледжання, метадысты — са свайго, а "прагметнікі", бывае, вядуць гаворку зусім пра іншае. Трэба сказаць, што немалую ролю тут яшчэ адыгрываюць і суб'ектыўныя фактары: стаўленне да выкладчыка адміністрацыі, сяброўскія стасункі, агульны статус педагога... (Таму бываюць выпадкі, калі педагогічная дыскусія ператвараецца ў чысты фарс). Але ўсё роўна, трэба прызнаць, у гэтым мерапрыемстве ёсць рацыянальнае зерне. Абмеркаванне дазваляе адчуць настаўніку, што ён робіць правільна, а дзе варта яшчэ працаваць над сабой, шукаць новыя метады, эксперыментавать... Ну, і ўвогуле, як казалі старажытныя мудрацы, у спрэчках нараджаецца ісціна.

...Сучасны літаратурны працэс часцяком нагадвае гэтую школьную практыку. Мастацкі твор — нібы той самы "адкрыты ўрок", а водгукі крытыкаў — своеасаблівае абмеркаванне. Кожны крытык падыходзіць да ацэнкі літаратурнага твора са сваімі крытэрыямі: адзін рупіцца пра этыку, другі пра эстэтыку, трэці азіраецца на рэгаліі пісьменніка, а іншы не можа пераступіць праз асабістае сяброўства з аўтарам...

Між тым, калі ізноў вярнуцца да педагогікі, то самымі канструктыўнымі, як правіла, з'яўляюцца тэа абмеркаванні, дзе канкрэтна (літаральна на пунктах, але, безумоўна, з аргументацыяй), адзначаюцца "станоўчыя" і "адмоўныя" моманты ў працы калегі. Вось і падумалася: а чаму б і нам не выкарыстаць гэтую тэхналогію? Чаму б не даць выказання пра пэўны твор адразу некалькім крытыкам? Ва ўсякім разе — варта паспрабаваць...

На першае абмеркаванне мы вырашылі вынесці апавесць Валерыя Гапеева "Першы боль, або Доказ законаў прыгажосці" ("Маладосць", 2009, № 11). Выбар абумоўлены двума асноўнымі фактарамі. Найперш тым, што аўтар належыць да той нешматлікай катэгорыі літаратараў, якія прысвячаюць свой творчы плён падлеткавай аўдыторыі. Па-другое, ён (па-мойму, увогуле адзіны сярод нашых празаікаў) піша менавіта пра сучаснае маладое пакаленне. І калі мы пастаянна задаёмся пытаннямі "што чытаць маладым?" ці "як прывабіць паграстаючае пакаленне да літаратуры?", то спачатку мастацкім творам, якія прапануем моладзі. Такім чынам, пачынаем...

Л. А.

Літаратура для падлеткаў

Аповесць В. Гапеева «Першы боль, або Доказ законаў прыгажосці»

Лада Алейнік Вартасці:

Яшчэ раз пераканалася, што Валерыя Гапееў па-май-стэрску ўмее "закруціць" сюжэт. Аповесць захапляе, інтрыгуе і хваляе. Мяне шчыра кранула гісторыя Кацярыны — семнаццацігадовай дзяўчынкі, якая робіць першыя крокі ў дарослае жыццё. Па-мойму, пісьменнік вельмі абгрунтавана патлумачыў асабістасці характару гераіні, ладу мыслення і поглядаў на навакольны свет. Ёй выпала рупіцца пра ўсю сям'ю, якая засталася без бацькі. Само жыццё зрабіла Кацярыну больш дарослай, сур'ёзнай і адказнай, чым яе равеснікі. Яна шкадуе маці, дапамагае ёй, як можа. Каго ж пакінуць абыякавымі тэа эпизоды твора, дзе намалювана, як дзяўчынка спрабуе зарабіць грошы, шчыруючы на градах? "Ужо другі год запар Каця ўсё лета праводзіць на ледзішчы: яно добраю капеіку прыносіць. У мінулае лета за выручаныя ад продажу гародніны грошы ў школу апанулася-абулася сама, сястру і брата апанула-абула, яшчэ і маці засталася. То ў гэтым годзе Каця шчыруе ўдвая: клубніц восенню рассадзіла на яшчэ адну граду, агуркоў і памідораў больш. Выпускны клас, трэба ж будзе і сукенка бальная. Ды і маці абнавілася ўшчэнт".

Вельмі ўдалым падаецца ў аповесці кантрастнае супастаўленне двух герояў — Кацярыны і Юрыя, у якога дзяўчынка закаханая. Юнак з замужнай сям'яй, які пачуваецца самастойным і незалежным, на самай справе выяўляе сябе інфантальным бяззліўцам. Між іншым, паводзіны хлопца і дзяўчыны (яе тэлефанаванні, наведванні хворага і далейшыя інтымныя адносіны) выпісаны ў творы проста-такі псіхалагічна бездакорна.

Арыгінальным выглядае аўтарскае рашэнне даць трэцяму ключавому персанажу імя Юрыс. Хаця спачатку мяне гэта здзівіла... (Няўжо імёнаў бракуе? Адзін — Юрыс, другі — Юрыў... Заблытацца можна). Але ўрэшце робіцца відавочным, што ў такім прыёме ёсць адмысловы сэнс (нават некалькі сэнсаў). Ты міжволі пачынаеш чытаць больш пільна (не чытаць, а "ўчытвацца"!); супастаўляць і параўноўваць юнакаў, пачынаеш уважлівей засяроджвацца на вобразе другога хлопчыка (чыё каханне, у адрозненне ад пачуцця Юрыя, — светлае, паюнацку чыстае).

Не магу абысці ўвагай яшчэ адзін факт. Прызнаюся шчыра: аповесць Валерыя Гапеева — гэта, відаць, першы твор з тых, што прачытала за апошні дзесятак год, дзе мяне не збянтэжылі інтымныя сцэны. Эпізоды тут выпісаны вельмі далікатна і прыстойна, яны на самай справе адыгрываюць істотную ролю ў сюжэце, дадаюць неабходныя штрыхі да псіхалагічных партрэтаў персанажаў.

Недахопы:

Нельга не заўважыць, што на працягу сюжэта Валерыя Гапееў старанна захоўвае логіку вобразаў. Але якраз гэтае імкненне аўтара — педантычна вымалёўваць "правільную" гераіню, каб ніводным штрыхом не сапсаваць ідэальны партрэт — аказвае твору ў цэлым дрэнную паслугу. Кацярына — сумленна і адказна — ва

ўсіх сітуацыях менавіта такой і застаецца. Яна вітае новы шлюб маці, рахмана сыходзіць з уласнай кватэры ў чужы дом, адразу ж наладжвае сяброўскія адносіны з гаспадыняй новага жылга — бабулькай Ганна Міхайлаўнай... Чытаючы гэтыя эпизоды, мне хацелася гарлаць накішталт Станіслаўскага: "Не веру!". Для падлетка падобныя перыпетыі лёсу — гэта драма, калі не трагедыя, а гераіня, апроч лёгкага смутку, не выяўляе ніякіх эмоцый. Ды і некаторыя іншыя персанажы гэтаксама празмерна ідэалізаваныя. Напрыклад, Сяргей — новы муж маці: і з малымі ён паладзіў, і Кацярыну абуў-апануў, дарагі камп'ютэр ёй набыў, і з жонкай цудоўна абыходзіцца... Альбо Ганна Міхайлаўна (маці Сяргея, да якой перайшла жыць Кацярына) выключны чалавек: мудрая, клапатлівая, спагадлівая... Яна з першых дзён сумнага жыцця атуліла дзяўчынку сардэчнай увагай і ласкай... Проста ідылія нейкая! Карацей, думаецца мне, што аўтар тут яўна схібіў супраць праўды жыцця. У жыцці, несумненна, усё значна складаней...

Немалы сумнеў выклікаюць і іншыя факты. Узяць хаця б той невялікі ўрывачак, які ўжо цытаваўся ("...за выручаныя ад продажу гародніны грошы ў школу апанулася-абулася сама, сястру і брата апанула-абула, яшчэ і маці засталася"). Гэта колькі ж трэба было зарабіць? Тым больш, што першымі радкамі аповесці былі наступныя: "Увесь чэрвень паліла сонца. Кацярына за вечар выцягвала са студні да гванцаці вягзёр вады — усё паліла і паліла: градкі з агуркамі, клубніцамі, памідоры ў цяпліцы". Справа ў тым, што агуркі (дый памідоры гэтаксама) паліваюць цёплай вадой. Яе выцягваюць са студні не вечарам, а ўранку, каб за дзень вада нагрэлася. Бо калі ледзяной вадой паліць гуркі, ім адразу ж — кранты, і не толькі на продаж, але і сабе на стол пакласці не будзе чаго.

У выдаткі я залічыла б гэтаксама празмерна расцягнутую перапіску Кацярыны і Юрыя ў "асьцы". Дыялогі доўгія, але, з майго пункта гледжання, яны не маюць функцыянальнай нагрукі ў сюжэце.

Ну, і апошняе, чаго мне асабіста бракуе ў творы, — гэта большай пэўнасці ў заключэнні. У дадзеным выпадку адкрыты фінал пацідае з пачуццём незавершанасці, — перагортваеш апошнюю старонку і застаешся ў разгубленасці...

Ціхан Чарнякевіч Вартасці:

Аповесць, бясспрэчна, таленавітая. Чытаць лёгка, сюжэт займальны, не адпуская да апошняга сказа: калізіі, перыпетыі... Узрост персанажаў — мой нядаўні ўзрост, і таму ўспрымаецца як сваё. Аб'ём "Доказу законаў прыгажосці", можна сказаць, невялікі. Прынамсі, шмат часу чытанне не зойме, што для школьнікаў надта важна, ды і не толькі для іх — па сённяшнім часе доўгія творы амаль не чытаюць. У творы ўпершыню ў беларускай літаратуры (папраўце, калі памыляюся) "выкарыстаная" ІСЦ, прычым гэтая самая "аська" тут дарэчы, бо мае сюжэтаўтваральную функцыю. "Аська" прадутледжвае камунікацыю ананімаў, людзі могуць не ведаць адзін аднаго

і перапісвацца: гэтая гульня ананімаў і складае аснову аповесці. Паномаму глядзіцца і тэкст, разбіты на дыялогі ўдзельнікаў форуму. Было б няблага перадаваць іх і графічна (часткова гэта ажыццёўлена — праз "смайлікі"). Мэтавая аўдыторыя аповесці — падлеткі. Тэкст напісаны выключна для іх і нават, на мой погляд, свядома спрошчаны. Мінімалізм ва ўсім — у мове, у апісанні, у разгортванні хранатопы, нават у колькасці персанажаў (фактычна клас як цэлае амаль не адлюстраваны). Перад намі сярэднестатыстычны падлеткі, жыхары сярэднестатыстычнага горада, навучэнцы сярэднестатыстычнага адзінацатага класа. Яны пераймаюцца найбольш характэрнымі для гэтага ўзросту тэмамі — пошук свайго месца ў жыцці, пошук сябра і каханага. Якраз на апошнім ўвагі і ацэнтыўца, прычым у адрозненне ад папярэдняй аповесці, тут адкрыта заяўленая сексуальная праблематыка. Аўтар не вульгарызуе прадамет свайго творчага асваення, за што яму дзякуй. Выпісаныя дзеткі — мілыя і чыстыя стварэнні. Як вядома, эстэтыка спараджае этыку, а з увагі на мэтавую аўдыторыю натуралізм тут трэба прыцішыць (не той выпадак).

Недахопы:

Такога кшталту творы я не люблю, не ў маім гусце. Патлумачу. Тут няма ці не адчуваецца мастацтва слова. Нехта называе шыкоўны стыль "квяцістасцю", бывае і яна. Але вось каб адзін "голы васэр", дык такога таксама нельга дапускаць. Мяне зачэпіў гэты твор, які чапляе дэтэктыву — узяць за падбароддзе і павёў. Гэтага мала. Аповесць простая, як бублік. Што аўтар хацеў сказаць, тое і сказаў. А дадумаць і няма чаго. Можна, школьнікам і спадабаецца, ды яўна не майго складу школьнікам, не інтэлектуалам-анархістам, з якіх пасля можа вырасці (а можа, і не вырасці) беларуская нацыянальная інтэлігенцыя. Тут няма "чараўніцтва", як казаў Набокаў. Гэтую аповесць савецкая крытыка б ухваліла — нічога ад жыцця не "адарвана". Але ж гэта сумна, калі не "адарвана", праўда? Мне дык сумна. Школьнікі якраз і любяць вырывацца з гэтага т.зв. "жыцця" ў свет фантазій, казак, мрояў. Адкажаце, што тут менавіта мрой і спадзевы старшакласнікаў адлюстраваны — пра першую блізкасць, пра лепшую будучыню? Так, канечне, але і... не так! Бо героі занадта хутка гэтую сваю праблему вырашаюць, літаральна за якіх дзесяці-дваццаць дзён. Неяк паспешліва ўсё і проста. А ў рэальнасці ўсё надта складана і канцоў не знойдзеш. Такім чынам, змадэляваная сітуацыя надта агульная, каб быць тыповай, але тым не менш мае свой дыдактычны пасыл. Гэта фіціён, арыентаваны на падлеткаў. Дарэчы, вось гэтая "арыентаванасць" мяне таксама бянтэжыць. Цяпер ёсць падлеткі, што такую літаратуру чытаюць, пра якую і народныя пісьменнікі, і рэдактары часопісаў не чулі і не заўтра пачуюць. Хіба Караткевіч пісаў для падлеткаў? Ён пісаў, як умеў, і захапляла гэта і Кашкурэвіча, і студэнта Арлова з гістфака, і школьніка Андрэя Хадановіча. "Літаратура для падлеткаў" — гэта міф. Ёсць персанажы-падлеткі, якія могуць уваходзіць у тканіну твора — добрага, сярэдняга ці кепскага. Але яны, падлеткі, на твор мала ўплываюць, бо яго творыць мастак. Якім створыць — так і паплыве.

Алесь Паплаўскі Вартасці:

Безумоўна, пісаць прозу для падлеткаў складана. Гарантаны поспех такіх твораў залежыць ад шматлікіх акалічнасцей: ад правільна выбранай тэмы, ад мовы, ад дынамікі і цікавасці сюжэта. Яшчэ часцей і фальш тут не пройдзе. Малады чалавек, у лепшым выпадку, пасмяецца з працытанага, а ў горшым — увогуле праігнаруе нецікавае чытванне. У Валерыя Гапеева мне імпаўнуюць тва і рупліваць, з якімі ён бярацца за складаную, цяжкую працу, а яшчэ імкненне разважаць на нязвычайны для беларускай літаратуры тэмы — нібыта і старыя, як Свет, але заўжды актуальныя. Дарэчы, не толькі для моладзі. Ён здагадваецца, што хвалюе сучасных падлеткаў і ў дзясятніх сваіх мэтаў не цураецца любых сродкаў.

Чытаючы яго новы твор "Першы боль, або Доказ закона прыгажосці" міжволі ўзгадваеш раман "Чытальнік" сучаснага нямецкага празаіка Бернхарда Шлінка. Тэмы твораў, калі не агульныя, то ва ўсялякім разе блізкія. Я нават не пра тое, што галоўныя героі аб'ядноўвае прыблізна аднолькавы ўзрост і аднолькавае сацыяльнае паходжанне, я пра тое агульнае пытанне, якім яны задаюцца напрыканцы твораў: "Чаму, азіраючыся назад, тое, што нядаўна было такім жадаемым, раптам губляе сваю сілу?" І сапраўды, у адным і другім выпадку, аўтары расказваюць нам, чытачам, гісторыю першага кахання, вынік якой — адрачэнне, адзін з варыянтаў здрады.

Чым спадабаўся твор Валерыя Гапеева? Усім пакрысе. Месцамі някеспкія, пазнавальныя, разлічаны на інтэлектуальнага чытача, дыялогі. Месцамі — выдатная, цікавая літаратурная мова. Як прыклад таму — невялікія паэтызаваны ўрывацкі: "Вось-так... Вось-так... Вось-так... Гэта абцасікі на туплях выцоквалі гэтыя словы. Чаму гэтыя? Чаму ўелася ў галаву гэта мелодыя абцасікаў?.. Уражвае канцоўка твора. Яна — як заканамернасць, як вынік усяму расказанаму аўтарам, як тое "незнаёмае пачуццё" герайні, тое "з'явілася ў душы, калі пакрысе вярнулася цвярозасць думак", якое вырасла, а потым з'ела ўсё тое светлае, аб чым марылася, і якое расчаравала, калі "стала зразумелым". На жаль, часта ў жыцці тое і здараецца з намі. Хто не памятае з нас сваё першае каханне? Для адных яно — светлае і чыстае пачуццё, для іншых — боль і расчараванне. Спадабаліся некаторыя прыёмы, з дапамогай якіх аўтар імкнецца раскрыць характары сваіх героіў. Безумоўна, тое, што мы здольныя сказаць адно аднаму па-за вочы, не заўсёды супадае з тым, што мы гаворым адно аднаму вочы ў вочы. І Сеціва — таму яркавы прыклад. Увогуле, аповесць Валерыя Гапеева — гэта прэтэнзія на актуальнасць і сучаснасць. А яшчэ на запатрабаванасць...

Недахопы:

Выбар актуальнай, надзённай тэмы — не факт самога поспеху. Мясце, як чытача, тым больш чалавека творчага, цікавіць не столькі "што?", колькі "як?" Тэмы ў літаратуры нязменныя. Яны паўтараюцца, іх можна пералічыць па пальцах: каханне, здрада і г.д. Для чытача найперш цікавы свежы погляд на тую ці іншую праблему і адметныя пісьменніцкі пошук — мова. Зноў жа, у якасці прыкладу ўзгадаю таго ж Бернхарда Шлінка. Так, яго раман "Чытальнік" — гэта пранізлівая гісторыя першага кахання. Безумоўна, яно не мае будучыні, як не мае яно і ў творы Валерыя Гапеева. І перашкоды падобныя. Хаця б тая ж сацыяльная няроўнасць героіў. Але ў адрачэнне ад Гапеева, Шлінк падае сваю гісторыю ў кантэксце часу і жыцця сваёй краіны. Пісьменнік стварае свой свет і вымушае жыць у ім нас, чытачоў. А які свет стварае Валерыя Гапееў? Звучаны да прымітывізму. Уздымаецца шмат актуальных надзённых пытанняў, але ўсе асветлены, мякка кажучы, паверхоўна. Так адносіны дачкі і маці ў творы Гапеева — фантастычна ўзнёслыя. Паўторны шлюб, які для дарослай дачкі, якой ёсць Каця, — не трагедыя, як тое часта бывае, а рамантычныя вандроўкі па краях у пошуках стыльнай вопраткі для закаханай у чужога чалавека маці, а высяленне з кватэры, дзе яна правяла большасць свайго жыцця, дзе ўсё набывае — вынік цяжкай працы на лецішчы, увогуле фарс. На мой погляд, Валерыя Гапееў проста абмінае гэтую далікатную тэму,

ігнаруе яе і ідэалізуе адносіны дзвюх жанчын. Туманна і непраўдападобна, як мне падалося, ён тлумачыць і само перасяленне. Хаця сітуацыя цікавая. І такіх "промахаў" у творы шмат. Напрыклад, першы пацалунак, які адбываецца пад музыку Сальваторэ Адамо — збыты, заезджаны да банальнасці эпізод. Безумоўна, музыка спрыяльная для таго, каб аддаць сябе ва "ўладу бездані", але лепей ужо пад "Бэсамэ", пад тое, пад якое аддаецца герайна ў фільме "Масква слязам не верыць", дарэчы таксама Кацярына. А фраза: "Вой, я гэта чула не раз" — фраза хутчэй з васьмідзсятых, чым з сучаснасці. Смешным падаўся мне і сам эпізод прызнання ў каханні: "Я буду казаць праўду, Кацярына... Я заўсёды пра свае адчуванні і пачуцці кажу праўду..." Вось такі ў нас сур'ёзныя шаснаццацігадовыя вучні.

Яшчэ больш фантастычным падаўся мне эпізод з лютэркам. Не сустракаў і не хачу сустраць тую жанчыну, якая па тры тыдні не глядзіцца ў лютэрка. Жанчына, яна нават на незаселеным востраве — жанчына. Непраўдападобнай падалася і наступная думка: "А раптам Кацярына расхваліцца ўсім, дзівічатам, што ў яе было з Юрыем?" Так думае сам Юры. Дарма думае. Каця не расхваліцца, адзначна. Калі расхваліцца, то хутчэй ён сам. Акрамя ўзгаданых недакладнасцей (я не стаўлю сабе за мэту пералічваць усе), у творы шмат неапраўданага пустога апісальніцтва, без якога можна было б і трэба было б абыйсціся. І яшчэ, галоўная герайна твора часта, а самае галоўнае беспадстаўна надзелена аўтарам здольнасцямі мысліць, як мужчына. Як прыклад: "Кацярына — не дзіця. Сёння ў шаснаццаці год не пасытаць блізкасці многія лічачы за нонсенс. Час стаў іншым... Тым больш што яна — даўно самастойны чалавек. У яе галава на плячах ёсць. З маці размаўляць на такія тэмы ўжо позна, калі раней не гаварылі". Усе мною пералічаныя недахопы, прыніжаюць вартасць твора, робяць яго нецікавым і нечытальным. І ў завяршэнне хачу заўважыць: я супраць падыходаў накштал "такога не можа быць". У мастацтве можа быць усё, тым больш прызнанне ў каханні пад музыку Сальваторэ Адамо. Паўтаруся: важна, як гэта падаецца аўтарам.

Жанна Капуста Вартасці:

Новая аповесць Валерыя Гапеева відавочна мацнейшая за папярэднюю — "Усё цудоўна, або Урок бяспечнага сексу". Імпануе найперш дэталёвая, прадуманая да дробязяў псіхалагічная распрацоўка вобразаў. Пісьменнік ўдалося даволі пераканаўча стварыць карціну свету ва ўспрыманні шаснаццацігадовай дзяўчыны. Сапраўды, разважанні, мары і назіранні галоўнай герайні Кацярыны часта нават уражваюць умненнем "ужывання" ў жаночую псіхалогію.

Валерыя Гапееў зноў вырашыў звярнуцца да той тэмы, мастацка распрацоўка якой з'яўляецца рызыкаўнай з пункта гледжання захавання карэктнасці. Магчыма, менавіта таму пісьменнік самыя такія "рызыкаўныя" моманты пакідаў за межамі апісання, спадзеючыся на здагадлівасць чытача. І гэта падаецца ўдалым ходам — я не прыхільны смаквання пікантных падрабязнасцяў, калі гэта, безумоўна, не абумоўлена мастацкай неабходнасцю. У дадзеным выпадку такой неабходнасці не было, да таго ж, трэба ўлічваць яшчэ і аўдыторыю, на якую разлічана аповесць і магчымасць яе абмеркавання ў школьных класах.

Валерыя Гапееў выкарыстаў і ў гэтай аповесці сваю ўлюбёную "фішку": падлеткі актыўна кантактуюць праз аську і форумы. І менавіта там вырашаюць самыя вострыя праблемы і задаюць самыя шчырыя пытанні. Падчас чытання такіх дыялогаў пачынаеш задумвацца, ці не паўдзельнічаў сам пісьменнік у размовах на адпаведных узроўнях яго героіў форумах — у якасці аднадумца і аднагодкі. Для школьнікаў гэта павінна стаць сведчаннем сучаснасці мыслення беларускага пісьменніка — а менавіта ў адсутнасці гэтай самай сучаснасці яны найчасцей і абвінавачваюць прызначаны да чытання творы.

Акрамя гэтага, прываблівае ў творы нязлосная іронія пісьменніка са сваіх героіў. У прыватнасці, можна прыгадаць апісанне гісторыі першага кахання Юрыя да маладзенькай настаўніцы

геаграфіі і яго першага глыбокага расчаравання. Разраджаючы такім чынам раз-пораз напружаную псіхалагічную атмасферу, Валерыя Гапееў, адначасова сцвярджае і сур'ёзнасць першых інтымных перажыванняў падлеткаў (рэабілітуючыся перад імі за адсутнасць належнай увагі да гэтага з боку бацькоў і настаўнікаў), і іх наіўнасць і недаўгавечнасць (пераконваючы сваіх юных чытачоў, што ўсё сапраўднае і вартэе перажывання яшчэ наперадзе).

Недахопы:

Імкненне прааналізаваць не толькі кожнай крок сваіх героіў, але і з'яўленне кожнай іх думкі, стала прычынай таго, што ў аповесці рэфлексій куды болей, чым сапраўднага дзеяння. Галоўныя героі Кацярына і Юрыў бяскоўна займаюцца самарэфлексіямі, вырашаючы то пытанні побытавыя, то пытанні агульна-філасофскага маштабу, але пры гэтым вельмі мала раскрываюцца ў канкрэтных учынках. Гэта абумовіла і тое, што месца дзеяння даволі абмежаванае: кватэра (і пераважна — крэсла за камп'ютэрным сталом), школа (пераважна дарога да яе або з яе). У самым пачатку — лецішча, на якім Кацярына разводзіць "камерцыйную" гаспадарку (лецішча, дарэчы, знікае з твора так жа раптоўна, як і з'яўляецца). Для аповесці гэтага "антуражу" ўсё ж недастаткова, хацелася б больш яркага і канкрэтнага апісання побыту, прадметнага атачэння жыцця героіў — у гэтым бы таксама выгадна магла выявіцца сучаснасць пісьменніка. А то прастора, у якой існуюць героі, выглядае неяк умоўна-віртуальна.

Безумоўна, выклікае спачуванне Юрыс — аднакласнік Кацярыны, які сядзіць з ёй за адной партай і перажывае нераз-дзеленае каханне да яе. Ён з'яўляецца ў аповесці даволі часта, аднак як характар не раскрываецца належным чынам, застаючыся толькі нейкім ценом побач з галоўнымі героімі. Яно зразумела, што пісьменніку Юрыс быў патрэбны для таго, каб у фінале аповесці Кацярыне было каму выказаць свой адчайны цынзізм. Аднак падаецца, што няшчасны хлопец заслужыў большай увагі — не толькі таму, што выклікае спачуванне, але і дзеля таго, каб яго кампазіцыйна неабходнае тэлефанаванне ў канцы твора не выглядала, што называецца, "прыцягнутым за вушы".

Засмучае колькасць стылёвых недапрацовак і асабліва — русізмаў у тэксте аповесці. Так склалася, што беларускі пісьменнік — хоча ён таго ці не — з'яўляецца прадстаўніком беларускай мовы перад грамадствам і чытачом і, безумоўна, адказвае за яе чысціню. Асабліва, выступаючы перад такой патрабавальнай аўдыторыяй, як школьнікі старэйшых класаў. Навошта ставіць у няёмкае становішча настаўнікаў, якім давядзецца тлумачыць дапытлівым вучням, чаму пісьменнік робіць памылкі?

P.S. Як бачна, у кожнага чытача — свае меркаванні, агрозныя ад іншых уражанні і заўвагі, на асобных пазіцыях — нават дэяматэрыяльна супрацьлеглыя погляды. Магчыма, некаторыя з іх аўтар прыме да ведама, а з некаторымі катэгарычна не пагодзіцца. Гэта натуральна. У пісьменніка — сваё бачанне свету, уласны жыццёвы досвед і перакананні адносна мастацкай творчасці. Бясспрэчна адно: аповесць Валерыя Гапеева "Першы боль, або Доказ законаў прыгажосці" — выклікае непадробныя эмоцыі, прымушае чытача задумвацца, асэнсоўваць учынкі героіў, суперажываць ім. Думаецца, гэты твор будзе цікава і карысна прачытаць старшакласнікам — той аўдыторыі, якой пісьменнік мэтакіравана прысвячае свой творчы плён ужо больш за дзвесятка гадоў. Спадзяёмся, што ў аповесці будзе добры лёс, і самыя ўдзячныя чытачы ў яе яшчэ наперадзе.

P.P.S. А цяпер вернемся ізноў да таго, з чаго пачыналася размова — да адкрытага ўрока. У агрозненне ад настаўніка, які прысутнічае на абмеркаванні і мае магчымасць паспрачацца, абараніць свае пазіцыі, пісьменнік фактычна пазбаўлены "права голасу" (не толькі не можа зрабіць "самааналіз", але і проста нешта патлумачыць), ён вымушаны сам-насам перажываць свае эмоцыі. Гэта несправядліва. Таму ў нас ёсць прапанова і непасрэдна да Валерыя Гапеева, і да іншых патэнцыйных прэтэндэнтаў на "абмеркаванне": дзівіцеся думкамі, выказвайце згоду ці нязгоду з нашымі ацэнкамі, даслаіце лісты ў рэдакцыю. Вашыя допісы будуць надрукаваны, і чытачам, несумненна, будзе цікава азнаёміцца з поглядамі саміх аўтараў.

Анкета

1. Браздзіхіна Ала Васільеўна, к. ф. н., дацэнт кафедры беларускай літаратуры Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны, літаратуразнаўца, крытык. Сфера навуковых інтарэсаў — сучасны літаратурны працэс.

2. "LiM" чытаю са студэнцкай пары. Прычына звароту да газеты для студэнткі ВЧУ даволі звычайная: шчыра ў сваёй эмацыянальнасці "рэклама" гэтага выдання неаб'яўкавымі да выхаваўчай місіі сваёй педагагічнай дзейнасці выкладчыкамі. Сярод такіх нястомных прапагандыстаў беларускай культуры вылучаўся (ды і вылучаецца сёння) Віктар Уладзіміравіч Ярац, на занятках якога мы і знаёміліся з прынесенымі выкладчыкам апошнімі нумарамі ці не ўсіх тагачасных перыядычных выданняў. З 90-х гг. захоўваю і каталагірую ўсе цікавыя, на мой погляд, лімаўскія публікацыі.

3. Адметнасць выдання абзначана ўжо ў яго назве. Як мне падаецца, газета заклікана аб'яднаць функцыі шматстайнай друкаванай прадукцыі, дзе раскрываецца спектр праблем, звязаных з адной галіной культуры (літаратурай, тэатрам, жывапісам, музыкай і г. д.). Якраз шчырына асваення беларускай культурнай прасторы і з'яўляецца, на мой погляд, галоўным адрозненнем "LiMa" сярод іншых выданняў падобнага накірунку. Аднак трэба сказаць, што мастацтвазнаўчыя публікацыі ў параўнанні з літаратуразнаўчымі (апошнія адзіляю ад першых толькі ўслед за занятым у назве выдання парадаксальным выключэннем літаратуры са сферы мастацтва) пераважна не маюць аналітычнага ці ацэннага характару, а выконваюць інфармацыйна-пазнаваўчыя функцыі.

4. Безумоўна, для чалавека маёй прафесіі самым запатрабаваным з'яўляецца найперш шэраг стальных для "LiMa" рубрык: "Крытыка", "Паэзія", "Проза", "Кніжная паліца" (раней — "Кнігапіс"), "Племіка" ("Дыскусія"). Каштоўным лічу і штомесячны агляд беларускіх часопісаў, які перыядычна змяняецца ў першым з названых раздзелаў і можа цалкам прэтэндаваць на вылучэнне ў асобную рубрыку.

Мяняючы канцэпцыі і фарматы, "LiM", на жаль, неаднойчы страчваў цікавості, на мой погляд, рубрыкі. Помню, доўгі час чытала яго адмысловым чынам — з канца. Прычынай таму была рубрыка "Культары", дакладней дасціпа-суб'ектыўныя, разумныя і нярэдка трапныя ацэнкі сучасных літаратурных з'яў нязменным аўтарам змешчаных там нататкаў. Адзіным у сваім родзе (як напамін пра адшытоўшы ў нябыт "Першацвет") з'яўляўся і "Крытычны практыкум", дзе актуальныя праблемы сучаснага вербальнага мастацтва набывалі даволі нечаканна і арыгінальны інтэрпрэтацыі, бо падаваліся вачыма самага маладога пакалення літаратуразнаўцаў.

Сярод пастаянных лімаўскіх аўтараў апошніх гадоў (маю на ўвазе крытыкаў і літаратуразнаўцаў) найперш назаву тых, чару прызвіччы пад артыкулам адначасна дэяматэрыяльна маю чытацкую ўвагу да аублікаванага матэрыялу незалежна ад яго тэмы: Л. Алеінік, А. Бязлепкіна, Л. Галубовіч, С. Грышкевіч, Ж. Капуста, І. Шаўлякова... Захапляюся грунтоўнымі, тэарэтычна абгрунтаванымі артыкуламі Е. Лявонай. Імпануюць глыбіня назіранняў І. Шаўляковай, яе густоўна-іранічны стыль з шэрагам падтэкстаў, што пакідаюць прастору для роздуму. Прыцягвае ашчадна-лаканічная, "матэматычна" вывераная манера А. Бязлепкінай.

5. Найперш хацелася б змяніць прапорцыі рознага роду матэрыялу. Да прыкладу, рубрыка "Часопіс" была б больш прыцягальнай, але не менш функцыянальнай у фармаце кароткіх навінаў, паведамленняў, абвестак. Прыкладна такі выгляд яна мела ў 90-я гг.

У кантэксце асэнсавання мастацтва слова такіх прапаноў некалькі. Гэта асвятленне асноўных кірункаў і тэндэнцый развіцця сённяшняга замежнага літаратуразнаўства, ацэнка творчасці беларускіх класікаў і сучаснікаў не толькі знутры, са сваіх "па-леткаў", а і праз уз'яўленне прадстаўнікоў іншых краін (а такія даследаванні былі і ёсць). Думаецца, неаб'яўкавымі пакінуць шырокае кола чытачоў і публікацыі, якія, аб'яднаўшы, можна ўмоўна назваць "займальным" літаратуразнаўствам, што, аднак, не выключае сур'ёзнага ўзроўню гэтых тэкстаў. Вітаю і дыскусійныя пытанні, якія апошнім часам усё часцей уздымаюцца на старонках "LiMa".

6. Любоў да сваёй выкладчыцкай працы. Неабходнасць падзяляць яе з крытычна-літаратуразнаўчай дзейнасцю нярэдка вырашаецца не на карысць апошняй.

Л. А.

Уладзімір РУЛЬ

Розныя даследчыкі па-рознаму ўяўляюць і ацэньваюць асаблівасці адносінаў паміж Марыяй Верашчакай (графіяй Путкаммер) і Адамам Міцкевічам на працягу іх юначага і дарослага жыцця. Марыя, як асоба творчая, высокаадукаваная, як натура тонкая і вельмі спагадлівая раней за іншых разгледзела ў Адама надзвычайны паэтычны дар. Яна знайшла спосаб падтрымаць і натхніць маладога паэта на нялёгкую працу, на пошукі ў паэзіі свайго шляху і, безумоўна, трапіла пад пачуццёвы ўплыў Міцкевіча-рамантыка. Да юбілею (210 гадоў) музы Адама Міцкевіча Марылі Верашчакі прапаную гэтую лірычную нізку.

Развітанне
Марылі з Адамам

У месяца навігавоку,
Паг сумнай аховай старых
Бярэзін, ахутаных змрокам
Стаялі яны удваіх...
Пачуў гай: "Марыля, ты — фея
З майго каляровага сну!
Заўсёды мяне разумееш
І я цябе толькі агну
Кахаю глыбока і шчыра —
Так, як анікога раней.
З табой я — музыка. Ты — ліра!
Здаецца, што вась-вось кране
Рука мая чуйныя струны
І гукаў дзівосная плынь
Нас двух, быццам лебедзяў юных
З сабою памкне ўдалачынь.
У промнях бліскучага сонца
На зайздрасць астатнім усім
Мы будзем кружыцца бясконца,
Спяваючы любасны гімн.

***

...Пакінуўшы тлумнае Коўна
Не з'ехаў я ў Прагу ці ў Рым,
Каб сёння ў гаечку чароўным
Укленчыць праг ценем тваім.
Ліцьвінская Муза, табою
Гармонія ў вершах маіх
Асвечана з сілай такою,
Што цягнуцца людзі да іх,

Мікола ПРАКАПОВІЧ

Гара

Што чакае за крутой гарой —
Выявіцца толькі на вяршыні.
Ніна Мацяш

Вось яна, гара!
А што за ёй?
А за ёю — бездань і пустэча...
Над зялёнай цёглаю зямлёй
росны і туманны вечар.
Там,
унізе, —
людзі і трава,
тут — снягоў халоднае свячэнне.
Як імкнуўся, як хацеў парваць
ты зямлі утульнай прыцягненне!
І карэнне, што яднала вас,
адсякаў зпляча,
з усмешкай гордай.
...Шлях назад —
святлом заліты горад,
шлях наперад —
вызначае час,
чуеш, як ён тахае ў грудзях?
Крок у бездань —
а ці стане сілы?
У мацнейшых —
прарастаюць крылы,
хто слабейшы —
Бог таму сугдзя.
Што сустрэнеш:
вечнасць ці зару
у чаканні, як страла, напята?

...Над табой праносяцца крылата
душы тых, хто перамог гару.
1985 г.

Уладзімір ЦІШУРОЎ

Памяці Ніны Мацяш

І вецер ляцеў наўсцяж,
І песня плыла наўсцяж,
Паэтычны змаўкаў вернісаж,
Калі чулася песня Мацяш.
Паг няспешным музыкі ветрам
Усплываў у паветры —
Ветразь,
Белы ветразь, як белая нота,
снілася рака...

Шукаючы ў строфах, сюжэтах
Разгадку адной з таямніц:
Імя прыгажуні апетай
Мелодыяй звонкіх крыніц!
Паўторанай мною у надзеі,
Што станеш аднойчы маёй.
Марыля, ды гэтым Табе я
Псваў ужо ўзімку настрой...
Аб той пілігрымцы ва ўлоне
Вясковай ідыліі — зоў
Спяваў сёння ля Беняконяў
Дуэт маладых салаўёў.

***

Яна пасміхнулася з болам:
"О, любы рамантык ты мой,
Мяне ты не зможаш ніколі
Назваць у касцёле сваёй...
Хаця я так рада сустрэчам
І мілым хвалюючым снам"
"Марыля!.." "Не трэба пярэчыць
Маёй горкай праўдзе, Агам!
Успомні хутчэй, калі ласка,
Як бегла я прэч з усіх ног
Ад мноства сваіх абавязкаў,
Агрывуўшы гонар і доўг.
Забывушы спрэс на варункі,
Якія для шляхты — закон,
Дарыла табе пацалункі,
Узвёўшы распусту на трон!
Скажу ў аб галоўным разліку,
Што робіцца сэрцам маім:
Не станеш ніколі вялікім
Пакуль не разлучышся з тым,

Што нас надарэмна яднае.
...Зрабі найгалоўнейшы крок —
І слава твая залунае,
Засвеціцца ярка здалёк!"

***

"Ах, дасыць, Марыля! Паслухай:
Сягонняшні твой маналог
Напоўніў мяне моцнай скрухай
І горыччу злой, далібог.
Скажы мне: навошта так строга
Ты сугзіш-караеш сябе?
Давай лепш папросім у Бога,
Каб ён у тваёй барацьбе
Між доўгам і нашым каханнем
На бок узаемнасці стаў..."
"О не! Ты граху патураннем
Свой час вокамгненны не баў!
Даруй мне за гэту адмову,
Але болей я не змагу
Казаць табе мілья словы,
Бо я іх цяпер берагу
Для графа, які прабачае
Маё захапленне табой.
І нашы сустрэчы ў гаі,
Відаць, лічыць фліртам-гульнёй.
Не бач ува мне ашуканку:
Апошні раз дзеля дабра
Цалую цябе, як каханка
І першы разо, як сястра".

***

"Ну, што ты зрабіла, Марыля,
Згасіўшы нашчэнт свой запал?!"

У вянок памяці Ніны Мацяш

Не раптоўных жажлівых грымотаў,
А павеў і дыханне пяшчоты...
...Па-над шэрым быццём самотным...
Не насіла маны макіяж
Не рабіла па свеце ваяж,
Рагасці — не даклікала,
Шчасце клікала — не даклікала.
Чым тады яна ўсё ж вялікая?
Праўда, муграсць былі ёй звыклыя —
Тым яна і вялікая!
Зоры ў небе наўкруг, наўсцяж,
Сярод зорак, АДНА, — Мацяш!

Марыя БАРАВІК

***

І змрок наўсцяж —
З Белаазёрска змрок?..
Няма Мацяш,
Спыніўся гумкі крок
І промня яе ўзнёслы зрок,
Які ніяк не пойдзе паг грудог?
Няма яе гаротных дзён, начніны?
Дзень споўз на дол,
Да дамавіны Ніны.

І лёгкая цяпер душа яе.
І цела лёгкім быць бы захацела,
Ды моцны дух перамагае цела.
Калі ён мужна Неба пазнае.
І лёгкая цяпер душа яе.
Анёл нясе на крылах і пяе.
Усё бяссілле ўкрые дамавіна.
А Неба сустракае Дух Твой. Ніна.

Пытальнасць

О таямніца руху невідзімнасці!
О таямніца Духу невідзімнасці —
Нябачная рака глыбокай гзіўнасці,
Нябачная Душа высокай гзіўнасці!
І ў гэтае святое "ёсць" я веру.
Рака душы. Яе ці чуе бераг?

Як Нінін смутак назаўжды сцякаў.
Мне тут, праз вёрсты,
снілася рака...

А можа, гэта рогнасці рака?
Святога Духу пльынага рака?
Нага не дасягае і рука.
А толькі Нешта зыркае ў вяках,
Што працінае сэрца і чало...
А чалавека — як і не было.
Якая тут яго зямная роля.
Калі ён так увесь сатканы з болю?
Ён тут патрэбны, гэты чалавек.
Каб быў няспынным... як вада пльыве?
І выклікаў затым ягоны дух
Няспынны покліч у жыццёвы круг,
Кругаварот (загадку гэтай верці),
Каб зываковай мары не памерці?
І гэзі Неба, гэтай таямніцы?
...Як разгадаць?
З якой папіць крыніцы?

***

І снег пайшоў.
Зямля прымае Ніну.
Засцецеца над ёй абрус зімы.
Прымі яе духоўную тканіну,
Белаазёрны край!
І сум знімі.

***

Згадаўся каралішчавіцкі снег
У той залетуцененай вясне.
І заставайся Ты цяпер у ім...
У белым лесе беляга стаім...
Калі не мы, то гэта Памяць. Ніна.
І з Беларуссю жыць Яна павінна.

Васіль ЖУКОВІЧ

Гаючая пакутніца

Светлай памяці Ніны Мацяш

Ты стала святою
нас, грэшнікаў, дзеля,
Планеце сяброў
ты аэонам была,
Надзеляй, падзеляй,
у буднях надзеляй,

Сюды я ляцеў як на крылах —
І вось ён: няўцешны фінал!"
(Міцкевіч замоўк на хвіліну),
Дарэшты расстроены тым,
Што любая сэрцу жанчына
Ў гайку развітталася з ім,
Відаць, назаўжды, не іначай.
А ён? Ён падобны выход
Калісьці такім і прабачыў,
А, можа быць, наадварот:
Ніколі не браў паг сумненне
Уплыў на яе сваіх чар,
А тут, атрымаў у імгненне
Такі непамысны ўдар.)
"Марыля, я ў суме. Я ў горы.
Я раптам адчуў сапраўды
Самога сябе цяжкаворым...
А ты адыходзіш? Куды?
Застанься. Прашу. Заклінаю!"
"Агам! ...Я ...лабегла ...дамоў!" —
Азваліся рэхам у гаі
Сем гэтых пакутлівых слоў.

***

"О, божа, які я няшчасны —
Шаптаў я уночы адзін —
Яна толькі зоркай нязгаснай
Над сеткай маіх пуцявін
Для іншага свеціць і будзе
Свяціць яшчэ многа гадоў.
І лёс мой яе не адсугзіць,
Не вырве з сямейных акоў".
"Міцкевіч, які ж ты шчаслівы, —
Здзіўляўся яму ўвесь Сусвет, —
Твой геній раскрыўся нагзіва,
Ты сёння вялікі паэт!
Паслужыць твой талент зайздрасны
Нябёсам, Айчыне, сябрам...
А ў гонар яго мудрай хроснай —
Ствары ты паэзіі храм.
Каб непераймальным узорам
Ён быў для шматлікіх калег,
Каб час у ім з ціхай пакарай
Спыняў на імгненне свой бег.
Каб не наракала, не кіла
Марыля з майстэрства твайго..."
"Мой Бог, дай узняцца мне сілы,
Увыш да Каханья майго..."

Была цеплынёю,
палётам святла.

Твой голас і словы твае даляталі —
Жывілі ў нявольных,
і духам слабых,
Якія — з любоўю к табе —
не ўяўлялі
Усіх невымерных пакутаў тваіх.

Стамілася,
а на спачын нечакана
Пайшла пераг золкім
пахмурыстым днём,
Забрала ўсе мукі,
сардэчныя раны,
Зямлю адарыўшы
гаючым святлом.

Іван ЛАГВІНОВІЧ

Пяціпялёсткавая кветка
з лістком
Шаноўная ў Слуцку і Луцку,
прызнаных майстроў каляжанка,
яна мяне па-паляшудку,
як роднага, звала Іванкам.

Жалобныя дні
ў літарацкай сябрыны:
бязмерная страта —
няма нашай Ніны.

...Схіліце галовы,
мужчыны і жанчыны,
адгайце належнае
мужнасці Ніны!

У вечнасць пайшла —
да Купалы, Скарыны...
сярод знакамітых
ёсць месца для Ніны.

Як смага крыніцы,
як плач лебядзіны —
тры гэтыя словы:
няма нашай Ніны...

Расказ дарослага чалавека

— Дык вы пішаце для дзяцей? — колькі часу мой спадарожнік узіраецца ў краявіды за акном, а пасля рашуча кажа: — Тады раскажу вам адну гісторыю са свайго маленства. Даўно было, і ні з кім я не дзяліўся ёй. Разумеецца, я сябру здрадзіў — не наўмысна, так атрымалася. А да гэтай пары згадваецца, трывожыць...

Цягнік імчыць па заснежанай прасторы, раз-пораз працінаючы цемру перарывістым гуджамі. Колькі такчаюць, як патрывожанае сэрца — тук-тук, тук-тук — гучна і часта. Нібыта не проста адольваюць шлях з горада ў горад, а пераносяць выпадковых суразмоўцаў праз гады, у іх маленства...

— Нарадзіўся я ў горадзе над Дняпром. Сям'я наша жыла ў шматпавярхоўцы, я ж днямі прападаў у бабулі ў Задняпроўі. У яе — свой дом, прастору для гульні даволі. А, самае галоўнае, быў там у мяне сябра, Андрэем зваў. Іх хата якраз насупраць бабулінай стала. Мы ж адзін без аднаго кроку ступіць не маглі, былі не разліваду. Не бачыліся толькі ўночы, калі мусілі спаць, ды падчас абеду. І тое, бывала, каб залішне гульні не перарываць, заскочыў у хату, хлеба лусту адкроем, вадой намочым, цукрам пасыпем — гэта звалася "цымусам" — і на вуліцу.

Калі ж мне было шэсць гадоў, Андрэй з сям'ёй пераехаў — і мы згубіліся...

У год, калі адбылася прыкрая гісторыя, я перайшоў у сёмы клас — пара, калі сябры, кампанія становяцца вельмі важнымі ў жыцці. І таму, як ніколі, дачакацца не мог паездкі ў летнік. Але на тую змену атрад сабраўся нейкі надобразычлівы, куслівы. Сказаць, што нешта благае рабілі — не скажаш. Аднак сяброўства не было, разбіліся на гурты, паддзівілі адзін з аднаго, пляткарылі, мянушкі прыдумлялі.

Быў у атрадзе хлопец, мой равеснік. Сам чарнявы, вочы чорныя, сумныя нейкія. Ён хадзіў за мной следам, нібы ў сяброўства набіваўся. Мяне чамусьці гэта раздражняла. Адночы я сказаў яму так, як многа хто з атрада казаў гэтаму хлопцу:

— Адыдзі, юда!.. Ён сцяўся, як ад удару, і больш не падыходзіў да мяне. Пасля з нейкай нагоды датэрмінова з'ехаў дадому.

Мяне з летніка ў канцы змены забірала бабуля.

— Бач ты, як бывае, — сказала яна, — як лёс людзей зводзіць. Такімі сябрамі вы з Андрэем у маленстве былі, дык праз столькі гадоў во хоць у летніку сустрэліся... Ты што, не пазнаў яго? — запытала, перахапіўшы мой няўцямны позірк. — Гэта ж Андрэй, ён жыў праз дарогу, памятаеш? Я выпада-

Расповед і казка

Алена МАСЛА

кова яго ўчора ў горадзе сустрэла, размаўлялі. Мне падалося, вы і тут сябравалі — ён хораша гаварыў пра цябе.

Як азэрэнне, высвеціўся вобраз чарнявага хлопчыка. Мяне працяла, як токам — так, Андрэй! Мой сябра — не разлівада...

Я не ведаў, што сказаць бабулі — праўду было сорамна.

Ад той пары колькі гадоў прайшло, а гэты пякучы сорам са мной. Андрэй я не бачыў больш ніколі — казалі, сям'я іх у хуткім часе выехала за мяжу. І не расказваў я гэтай гісторыі нікому — вам першай. Можна, напішаце, і выпадкова ён прачытае, даруе мне. Ці проста нехта задумаецца — як акуратна трэба з людзьмі, са сваімі.

...Нібы разумеючы шчырасць майго спадарожніка, колькі цягніка з растрывожанага "тук-тук" пераходзіць на сцвярдзальнае: "Так! Так!..."

Казка пра караля, які страшна любіў пісаць

Адзін кароль *страшна* любіў пісаць. Не важна, што: вершы, прозу, байкі... Не істотна, чым — алоўкам, асадкаю, чарніламі, друкаваць на машынцы, набіраць тэкст на камп'ютэры — усё адно! Каралю падабаўся сам працэс. Таму аловак ён вастрыў адмыслова, чарнілы і паперу набываў найлепшыя. На друкавальнай машынцы грукачеў так, што асобам, набліжаным да каралеўскага двара, вуршы закладала. Калі ж стаў карыстацца камп'ютэрам, электрасетка не вытрымлівала яго жарсці і ў замку выбівала ўсе чыста засцерагалынікі.

Створанае ўпартай працай кароль беражліва складаў у шматлікай шуфлядкі вялізнага пісьмовага стала. Калі ж здараўся ў яго кепскі настрой, даставаў напісанае і цешыўся, як дзіця. Аднак пільнаваў, каб старонняе вока не ўгледзела, што ж ён там піша — быў не вельмі ўпэўнены ў сваёй творчасці і бянтэжыўся назвацца пісьменнікам...

Але аднойчы, калі каралеўскі замак у чарговы раз застаўся без святла, каралю давалося ісці ў суседні пакой па свечкі. Нешта ён там забавіўся даўжэй, чым трэба. Калі ж вярнуўся ў кабінет, электрычнасць ужо падключылі: каралеўскія электрыкі добра ведалі, як дзейнічае на электрасетку каралеўскае натхненне і заўсёды былі гатовыя да надзвычайных выпадкаў...

Дык вось, кароль крыху забавіўся ў суседнім пакоі. А якраз у гэты час без папярэдняга дакладу ў каралеўскі кабінет зайшоў міністр, адказны за гадоўлю каралеўскіх парсчочкоў. Ён трымаў у руках лісты, спісанья Яго Вялікасці — і слёзы замілавання ручаямі цяклі па яго ружовым твары.

Кароль не паспеў ўтневацца на тое, што ходзяць тут без дазволу розныя, чытаюць тое, што ім не належыць. Міністр апярэдзіў караля! Прысцігнуўшы да грудзей паперы, ён кінуўся насустрач і загаласіў:

— Ваша Вялікасць! Нельга, нельга так абыходзіцца са сваім народам! Нельга так абкрадаць сваіх падданных! Нельга губіць асвету ў нашым краі!

Каралю непамысна зрабілася — ён ад разгубленасці скеміць не мог, што ж такое ён утварыў: ці не той дзяржаўны чарговую вайну абвясціў, ці не з той памірыўся.

— Кароль не павінен хаваць гэтыя шэдэўры, гэты пуд генія ад свету! — выгукнуў міністр і бухнуўся каралю ў ногі разам з рукапісам, на якім буйнымі літарамі было напісана "Пакуты каханья".

Кароль пачухаў патыліцу, ссунаў карону набок. Прыемнасць разлілася па ўсім яго целе і асела чырванню на запунсавельных шчоках: ён урэшце зразумеў, што размова вядзецца пра яго творчасць! Манарх нават расхваляваўся, бо дагэтуль не ведаў, як хораша бывае, калі тваю творчасць хваляць.

— Дык вам, шануюны міністр, ГЭТА падабаецца? — на ўсялякі выпадак перапытаў кароль.

— Нічога лепшага ў сваім жыцці не чытаў! — запэўніў міністр.

Па шчырасці, усё сваё жыццё ён чытаў і перачытваў толькі адну кніжку — "Дапаможнік у гадоўлі парсчочкоў" — і ведаў яе ўжо на зубок. Але ніхто яго гэтым не папикаў — не пра міністра ж культуры гаворка! Тым больш што зацягае вывучэнне адзінага, але найбольш

поўнага дапаможніка, толькі спрыяла росквіту свінагадоўлі ў каралеўстве.

— Калі ж мой кароль мне не верыць, пойдземце да прыдворных дамаў. Няхай яны паслухаюць і ацэняць вершы! — працягваў заохолены міністр і рынуўся ў тронную залу, дзе бавіліся дамы ў чаканні свайго валадара. Міністр з парога абвясціў:

— Кароль, наш правіцель, піша найлепшыя ў свеце вершы! Слухайце, падданыя, з цудоўнейшай кнігі "Пакуты каханья"!

*Я ціба ўвiдзел і знямеў,
Сэрца стала часта-часта бiцца.
Як скажы, мне жыць далей,
Мо, пайсцi з гора ўтанiцца?*

Канечне ж, знаўца адразу скеміць, што ў гэтых вершаваных радках паэзіі няма ні на грош, багата памылак. Трэба было пісаць "цябе" і "убачыў", гэта відавочна. Але ж хто рашыцца ўказваць на памылкі самому каралю? Тым больш што дамы, пачуўшы вершы пра каханне, напісанья каралём, самотным удаўцом, адразу ж кінуліся разгадаць, ці не адна з іх *дама каралеўскага сэрца?*

*Я ў цябе ўлюбiўся,
Пра ўсё на свеце забыўся.
Цiпер раву як бялуга,
Што мы не вiдзiм друг друга...*

— дэкламаваў міністр далей, і прыдворныя дамы ажно стагналі. Гэтае "...з гора ўтаніцца" і "...раву як бялуга" натхняла і ясна паказвала, што і каралеўскай асобе ўласцівы самыя звычайныя чалавечыя пачуцці. А што там — ат, дробязь! — толькі набліжалі караля да простага народа.

— А-а-а!!! — мелі ад захаплення дамы, грэмелі апладысменты, а кароль, які дагэтуль хаваўся за дзвярыма, выйшаў да ўдзячнай аўдыторыі і, трошкі збянтэжаны, клянэўся направа і налева.

Пасля такога ашаламляльнага дэбюту Радай каралеўскіх міністраў было вырашана выдаць Збор твораў Яго Вялікасці. А што там лічыцца! Паперы ў каралеўстве хоць гаць гаць, друкарні — свае, мастакі — прыдворныя, зарыз аздобяць кнігі. Трэба толькі прыдумаць, хто будзе апекавацца над іх выданнем, стане Міністрам прыгожага пісьменства? Прызначылі — і гэта зразумела — Міністра па гадоўлі каралеўскіх парсчочкоў: адкрывіце каралеўскіх шэдэўраў належала яму.

Перайшоўшы са свінарніка на новую пасаду, Міністр так узятся за справу, што дым клубеў з-пад

ягоных ног. Вялікі наклад Першага збору каралеўскіх твораў ён худенька ўладкаваў ва ўсе чыста хаты каралеўства, збыў за адзін дзень — і кароль канчаткова ўвераваў у геній свайго пісьменніка-ка таленту.

Міністра тут жа ўзнагародзілі Залатым гарбузом — найвышэйшым знакам каралеўскай прыхільнасці. Да таго ж, з проста Міністра прыгожага пісьменства перавялі на пасаду Першага.

З таго часу і пайшло-паехала. Ахвотныя прасунуцца па службе адразу скемілі, што трэба хваліць творы караля — гэта відавочна паскарала службовы рост. І вось праз некаторы час ва ўсёй дзяржаве не засталася ніякіх кніг, апроч каралеўскіх: каб не было з чым іх параўноўваць, іншыя проста знішчалі.

Міністры і прыдворныя, дзеці ў школах і дарослыя на службе, гараджане і высюльцы чыталі каралеўскія творы. Да ўсяго, у знак захаплення імі пры сустрэчы падданыя каралеўства мусілі вітацца роханнем: такі быў выданы загад, Першы міністр цешыўся гэтай прыдумцы, роханне лашчыла яго сльх — згадаем, што службу сваю ён пачынаў на свінарніку.

Так мінаў год за годам. Кароль шчыра верыў у тое, што казалі яму служкі і таму пісаў з ўсё большай жарсцю. Раслі наклады яго кніг, а ў падданных ад бесперапыннага роханья спачатку пачалі адрастаць лычыкі, а з часам з'явіліся і пакрыццаныя хвосцікі. А пасля і хадзіць яны сталі на кукірака, сагнуўшыся — так зручней было рохкаць...

Неяк каралю захацелася паглядзець, што дзеіцца ў яго землях. Ён сеў на каня верхам і выправіўся ў вандроўку па каралеўстве. Адзін: ён лічыў, што самота спрыяе філасофскім раздумам. Яго Вялікасць дзівіўся вялізнай колькасці свіней, якіх сустракаў паўсюль, куды б не прыхаў. Да таго ж, свінні гэтыя былі незвычайна пароды, бо знешне крыху нагадвалі людзей.

Што за дзіва? Кароль шукаў, з кім пагаварыць пра гэта, перакінуцца словам — але адсюль да яго даносілася толькі роханне.

Кароль спешыўся, сеў на вялізны валун пры дарозе і стаў думаць пра тое, што б магло ўсё гэта значыць.

Кажуць, да гэтай пары сядзіць, думае.

Свінні ж тым часам рыпоць зямлю лычамі, каб задуменнаму каралю як мага даходлівей сваю прыхільнасць выказаць, і зямлі каралеўства ўсё больш становяцца падобнымі да суцэльнай ралі.

Першы міністр налюбовацца не можа на Залаты гарбуз і не маркоціцца, што даўно не чуў чалавечай гаворкі: паўсюднае свінячае роханне для яго і ёсць паказчык пашырэння асветы ў тым каралеўстве.

Міхась ПАЗНЯКОЎ

Змеі

Некалькі год, прыязджаючы ў родную вёску і вандроуючы па лесе майго дзяцінства, я не сутыкаюся са змяямі. І радуся, што ў такім выпадку пазбягаю пачуцця гідлівасці, якое засела ў мяне да гэтых стварэнняў з ранніх гадоў. У сувязі з гэтым заўсёды ўспамінаецца першы школьны паход у лес. Я тады вучыўся ў другім класе. Наш настаўнік павёў усіх вучняў пачатковай школы на ўрок прыродазнаўства ў лес. Між іншым, урок быў вельмі цікавы і карысны, даў нам усім, мяркую, шмат звестак і ведаў.

У той дзень якраз я тройчы сутыкнуўся з гадзюкай. Першую я заўважыў нечакана, калі прысеўшы каля ядлоўцу, збіраў кветкі.

Зрываючы чарговую фіялку, я перавёў позірк уніз на кучаравістыя галінкі і знякаваў: зусім блізка, звісаючы з дрэўца, на мяне пазірала гадзюка. Яе зграбная галоўка, чорныя вочкі, шызавагае гнуткае тулава заварожвалі, гіпнатызавалі мяне. Я знерухомеў, застыў на месцы і прасядзеў гэтак некалькі доўгіх хвілін. Відаць, гэтая мая скамянеласць і выратавала мяне ад нападу гадзюкі. А магчыма, і нейкая іншая незразумелая прыродная сіла ўтрымала яе, уратаваўшы мяне ад небяспечнага укусу.

Вывеў са стану здранцвення мяне мой неразлучны сябрук Ленік, які літаральна адцягнуў за руку ўбок ад ядлоўца, палічыўшы, што я гэтак залюбаваўся фіялкамі і адстаў ад групы.

Другую гадзюку, вялікую, тоўстую, я заўважыў хвілін праз дваццаць паміж дзвюх ялінак на сонечнай прагаліне. На шчасце, побач быў

Абразкі

настаўнік, які загародзіў мяне і палкай прагнаў змяю. Трэцяя гадзюка напаткалася мне ў той дзень на травяністай палянацы, дзе мы спыніліся на адпачынак. Я раптоўна адчуў, што хтосьці варушыцца ў мяне пад нагамі. У тое ж імгненне мой жаклівы крык перапахлоў усіх. Аказваецца, я наступіў на гадзюку. І толькі гумавыя боцікі, якія мяне прымусіла абуць кляпатлівая матуля, выратавалі на гэты раз.

Ніколі не забуду і яшчэ адну непрыемную сустрэчу з гадзюкай. Збіраючы грыбы, я, памятаю, нырнуў між маладых яліначак на невялікую палынку і застыў ад нечаканасці. Перада мной, высокая ўзняўшы з травы галаву, гіпнатычна пазірала вялікая змяя. Па маім целе прабеглі марозлівыя дрыжыкі. Наша позіркаявае дуэль працягвалася некалькі хвілін. З цяжкасцю, нібы разрываючы нейкую рэальную сувязь, і з адчуваннем непрыемнай гідлівасці, я ўсё ж шпунуў назад у малады ельнік.

Такіх сустрэч, напэўна, і хапіла мне, каб усё жыццё гідліва ставіцца да ўсіх поўзучых стварэнняў. А шкада, бо ўсё жывое на зямлі мае сваё пэўнае прызначэнне, а значыць, заслугоўвае паважлівых адносін да сябе.

Дзед Іван

Калісьці насупраць нашай сядзібы, праз вуліцу, жыў бацькаў дзядзька — Пазнякоў Іван Фаміч або дзед Іван, як называлі яго

мы, вясковая дзятва. Цяпер на ягоным буйным котлішчы ні хаты, ні хлявоў, ні агароджы. Захаваўся толькі дзедаў сад — стары, прыкметна парадзель, здзічэлы. Гэты сад нарта ж прыцягваў свавольных падлеткаў ва ўсе часы, бо яблык і грушы ў дзеда Івана раслі незвычайна, рэдкіх для вёскі гатункаў. Здзіўлялі велічыняй, прыгажосцю і смакам шампанаўка, пуцінаўка, шлапакі, штрыфель... Захаваліся толькі шампанаўка і пуцінаўка. Але цяпер яны і блізка не нагадваюць тых буйных, сакавітых, смачных пладаў, што спакушалі нас у маленстве. Без догляду, без гаспадарскага вока змізарнелі, вырадзіліся. А дзед Іван, які пабачыў далёкі свет, ведаў, што садзіць, якія гатункі садавіны заводзіць.

У Першую сусветную вайну 1914 года радавы Пазнякоў Іван Фаміч падчас аднаго з наступленняў кайзераўцаў патрапіў у палон. Высокі, пад два метры, стройны, здаровы, цягавіты беларус быў аздадзены на паднявольную працу ў маёнтка да нямецкага баўэра. Гаспадар маёнтка ў той час знаходзіўся на ўсходнім фронце.

Старанны, працавіты сялянскі хлопец прыйшоўся даспадобы маладой гаспадыні Грэце. Яна сама, а не аканом неўзабаве пачала даваць заданні Івану. То прыемна ўсміхалася яму, то вучыла нямецкай мове, то гасцінна клікала на вярхоў за гаспадарскі стол. А затым і ўвогуле запрасіла ў свой ложак...

Так працягвалася амаль год. Ды нарэшце вярнуўся з фронту гаспадар. Іван у гэты час касіў канюшыну. Перападоханы, кінуў працу і пайшоў у сваю хацінку. Сядзеў, калаціўся ад страху і амаль развітваўся з жыццём: усе вакол ведалі пра яго любовішчы з гаспадыняй. А тая мужу ўсё сама раскажала.

Гадзіны праз дзве гаспадар пастукаўся ў дзверы. Пераступіўшы парожак, прывітаўся, падаўшы Івану сваю моцную руку і назваўшыся Куртам. Супакоіў беларуса, нават падзякаваў, што збяргоў яго жонку здаровай...

Адтуль, з Германіі, Іван і прывёз рэдкія гатункі садавіны. І не толькі іх. Строгасць і парадак ва ўсім, відаць, таксама ён усталяваў на нямецкі лад. І сына адзінага назваў нямецкім імем. І жорсткасць яго да налётачыкаў у сад таксама часам была запавячанай там, у Германіі. Так, чамусьці ён ніколі не запрашаў кагосьці з нас у свой сад, не частаваў садавінай, як гэта, напрыклад, рабілі ў вёсцы іншыя. Наадварот, пільнаваў кожны яблык, кожную грушу, здавалася, і ўдзень, і ўночы. Нацягваў калючы дрот вакол саду, змазваў дрывы салідолам, каб не маглі ўзабрацца наверх. Рабіў будан і начаваў з дубальтоўкай, пастрэльваючы ўночы. Але знаходлівыя падлеткі ішлі на розныя хітрыкі, каб паласавалі дзедавай садавінай і часта дамагаліся свайго. Многія лічылі за гонар нарваць яблыкаў ці груш у дзеда Івана амаль пад яго носам. Цікава і тое, што пасля смерці дзеда Івана і сад яго паступова страціў вялікую прыцягальную сілу. Спыніліся начныя налёты падлеткаў. Не дарэмна кажуць, што забаронны плод — найсалодкі.

Луцэнка звярнуўся да «Мачахі»

Рэжысёр Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Максіма Горкага Барыс Луцэнка працуе над новым спектаклем паводле п'есы Анарэ дэ Бальзака «Мачаха»; прэм'ера замайленая на 30 снежня. Гэты праект з'явіўся яшчэ тры гады таму і нават пачаў увасабляцца, але быў адкладзены. Чаму? Рэжысёр захапіўся прозай Уладзіміра Караткевіча, у выніку чаго з'явіўся спектакль «Легенда пра беднага д'ябла». І вось Б. Луцэнка рэпэціруе «Мачаху»...

— Гэта будзе спектакль-споведзь, споведзь жанчыны, якая прынесла ў ахвяру свайму каханню ўсё! — распавядае Барыс Іванавіч. — І самае цікавае тое, што ўсе героі пастаноўкі — нядрэнныя людзі. Аднак яны захопленыя моцным пачуццём, якое забівае ў іх чалавечнасць. Не каханне, а менавіта гэтае пачуццё і вядзе чалавека да самых вялікіх трагедый яго жыцця, нават больш — робіць з яго злачынцу. Напрыклад, генерал дэ Граншан — герой напалеонаўскай арміі — адчувае нянавісць да тых, хто некалі здрадзіў яго імператару. Ён не проста ўспэўнены ва ўласнай слашнасці, ён літаральна аслеплены сваёй упэўненасцю! І ў выніку гэтага аслеплення гіне яго дачка. Жонка генерала Гертруда — прыгожая, маладая, прыстойная жанчына — кахае Фердынанда, дзеля якога і выйшла замуж за дэ Граншана. Нават Паліна — дачка генерала, гэтая дзяўчынка-Джувэнта, захопленая пачуццём да таго ж Фердынанда, — пачынае ненавідзець мачаху — жанчыну, якая выгадала яе, у свой час замяніўшы ёй маці... Я неаднойчы гаварыў, што каханне — гэта імкненне да гармоніі. А калі чалавек вядзе сябе да гармоніі, дык і той, каго ён пакахаў, таксама пачынае набліжацца да яе. З-за сапраўднага кахання нельга ўчыніць насілле. Іншая справа — захапленне, моцнае, некіруемае пачуццё да кагосьці, якое часта блытаецца з каханнем. Хіба не гэта прычына большасці злачынстваў? Прыгнёт неўтаймаваных пачуццяў чалавечых — вось пра што п'еса Бальзака. І пра гэта я стаўлю спектакль.

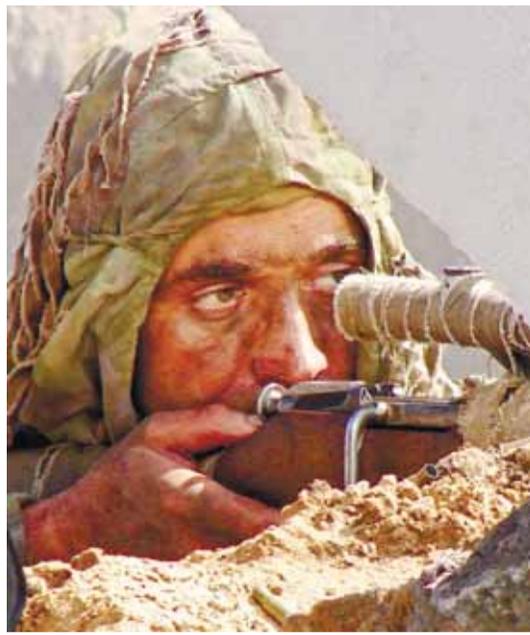
Алена МІНЧУКОВА

На здымку: народны артыст Беларусі Барыс Луцэнка.

Фота аўтара

Аля аматараў серыйных тэлебаевікоў і меладрам, для прыхільнікаў хатняга відэа наведванне публічнага кінасеанса калі не экзотыка, дык штосьці нахшталт падарожжа ў чужы горад. Але многім такія падарожжы падабаюцца — вось і не пустуюць кіна-тэатры. Сталічная публіка, праўда, пераборлівая. І, не зважаючы на папулярны заклік слухаць, купляць, глядзець сваё, яна без асаблівага энтузіязму (давайце шчыра прызнаем гэта!) рэагуе і на прэм'ерныя, і на рэтраспектыўныя паказы стужак вытворчасці Нацыянальнай кінастудыі «Беларусьфільм». Прытым людзям так хочацца... палюбіць сваё кіно! Выгукнуўшы катэгарычнае: «Не пайду!», глядач-максіміліст цярпліва пільнуе, высочвае, калі беларускі фільм з'явіцца, апроч пракату, яшчэ і ў тэлеэфіры. Ён уключае «скрыню» з патаемнай надзеяй: а раптам айчынныя кінавытворцы мелі рацыю, калі намагаліся стварыць дадатны піар вакол свайго новага прадукта, — можа, і праўда з'явілася ў нас, як той казаў, «дыхтоўнае кіно, за якое не сорамна»? Хочаце ведаць, што адбываецца пасля таго, як спанатраны ў мастацтве дзесятай музы мінскі глядач спрычыніцца да чарговай беларускай кінапрэм'еры, або пачуе пра яе фестывальны поспех, або даведаецца пра новыя планы нашай фабрыкі мрояў, — чытайце выказванні на інтэрнет-форуме...

Зрэшты, нават самы катэгарычны глядач змяняе нігілістычны тон сваіх ацэнак на памяркоўнасць, калі гаворка вядзецца пра ўсю вялікую і неадназначную гісторыю нацыянальнага экраннага мастацтва. Якраз учора, 17 снежня, адзначаўся Дзень беларускага кіно, прытым знамянальны, восемдзят пяты дзень яго нараджэння. Сёлета, як і пяць гадоў таму, з нагоды чарговага юбілею, мы можам пагартаць старонкі далёкай і не надта даўняй гісторыі, на якіх — імёны і творчасць Ю. Тарыча, У. Корш-Сабліна, Л. Голуба, В. Турава, Б. Сцяпанова, А. Карпава, В. Чацверыкова, М. Пташукі, Ю. Марухіна, І. Дабралюбава, В. Нікіфарова, В. Рубінчыка, В.

Паглядзець фільм у паўзмроку вялікай залы, на шырокафармаце экране, з выразнай «карцінкай», з эфектным гукам...

Пойдзем у кіно?

Рыбарава, Д. Зайцава, Л. Нячаева, Т. Логінавай, Н. Суханавай, Ю. Ялхова, Э. Садрьева, Ф. Кучара, іншых кінематографістаў, незабыўных і тых, хто сёння сярод нас. На гэтых старонках — імёны выдатных беларускіх артыстаў Л. Рэжэкай, З. Браварскай, Г. Глебава, Д. Арлова, Л. Рахленкі, П. Кармуніна, Г. Макаравай, С. Станюты, Ю. Ступакова, В. Тарасова, Ю. Казючыца, Г. Шкуратава, У. Куляшова, Т. Мархель, Л. Румянцавай, Г. Гарбука, ГАўсіннікава, С. Зеляноўскай, І. Мацкевіча, У. Гасцюхіна, А. Ткачонка... Адметныя рысы аблічча нашага кіно — хроніка, разнажанравыя дакументальныя (пад славутым брэндам «Летапіс») і анімацыйныя стужкі, за якія і сапраўды не сорамна «Беларусьфільму»: ні перад сваім гледачом, ні на прэстыжных міжнародных форумах. Яшчэ імёны: М. Сухава, І. Вейняровіч, У. Цяслюк, Ю. Лысятаў, А. Алай, В. Дашук, М. Жданоўскі, Ю. Гарулёў, Ю. Цвяткоў, С. Лук'янчыкаў, А. Карпаў-мал., Г. Адамовіч, М. Князеў, В. Асюк...

Зразумела, усялякі пералік — толькі спроба пазначыць бясконцую чараду падзей, спраў, з'яў, асоб, таму ён ні-

колі не будзе поўны і канчатковы. Вось і сталічныя імпрэзы, прымеркаваныя да 85-годдзя беларускага кіно, не прэтэндуюць на вычарпальнае адлюстраванне яго гісторыі, а проста звяртаюць увагу на дзясятні нашча экраннага мастацтва.

Мультиплекс «Беларусь», напрыклад, ладзіць з 17 па 23 снежня Тыдзень беларускага кіно з паказам ігравых стужак, створаных сёлета. У іх ліку — «Дняпроўскі рубяж» маладога рэжысёра Дзяніса Скварцова, музычная казка для дзяцей «Навагоднія прыгоды ў ліпені» (яе рэжысёры Алена Турава ды Іван Паўлаў на Мінскім міжнародным фестывалі «Лістапад-2009» атрымалі дыплом «За лепшае сумяшчэнне тэхнікі рэальнага кіно, анімацыі ды камп'ютэрнай графікі»), «Кадэт» Віталія Дудзіна, «Снайпер. Зброя помсты» Аляксандра Яфрэмава («бронза» сёлета «Лістапада»).

Аматараў зазірнуць у мінулае чакае кніжна-ілюстрацыйная выстаўка «Час у люстэрку экранна», што разгарнулася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі на працяглы юбілею айчыннага кіно і прабудзе тут да 31 студзеня наступнага года. Экспазіцыя складаецца з некалькіх раздзелаў. Напрыклад, «Кіно — справа дзяржаўная» прадстаўляе нарматыўна-прававыя дакументы, гадавыя агляды Міністэрства культуры краіны, тэматычныя каталогі, матэрыялы кінафорумаў, энцыклапедычныя выданні, даведнікі, публікацыі мастацтвазнаўцаў і кінакрытыкаў. Раздзел «Праз прызму дзесяцігоддзяў» складаецца з выданняў ад пачатку ХХ стагоддзя, прысвечаных станаўленню і сучаснаму стану нацыянальнага кінематографа. «У кадры і за кадрам» — гэта знаёмства з удзельнікамі здымачнага працэсу, найперш з акцёрамі, рэжысёрамі, апэратарамі. А тэматычныя блокі «Блізкасць слова і кінаэкрана» ды «Крылаты вобраз кіно» распавядаюць, адпаведна, пра павязі мастацтва дзесятай музы з беларускай літаратурай (дэманструецца і некалькі рэжысёрскіх сцэнарыяў з іх прафесійнай спецыфікай) і з музыкай. Багаты ілюстрацыйны і дакументальны матэрыял нагадвае пра шэраг айчынных кінематографічных падзей,

у тым ліку пра міжнародны фест «Лістапад».

А глянуць у заўтрашні дзень вытворчасці фільмаў паспрабавалі прысутныя на нядаўняй сталічнай прэсканферэнцыі, якая адбылася, зноў жа, з нагоды сёлета прыгожай даты ў жыцці нашага кіно. У размове з журналістамі ўдзельнічалі, прынамсі, выконваючы абавязкі дырэктара дэпартамента па кінематографіі пры Міністэрстве культуры краіны Андрэй Бычкоў і галоўны рэдактар Нацыянальнай кінастудыі «Беларусьфільм» Наталля Сцяжко. Увагу прадстаўнікоў СМІ прыцягнула паведамленне пра тое, што ў Беларусі ўжо на пачатку 2010 года плануецца стварыць Оскараўскі камітэт, які зоймецца адборам айчынных фільмаў, вартых таго, каб прадстаўляць краіну на міжнародных фестывалях і конкурсах, у тым ліку самага высокага ўзроўню. Дарэчы, такія работы і сёння ёсць у беларускім анімацыйным і дакументальным кіно.

У планах на наступны год — стварэнне нацыянальнага мастацкага кінапраекта, і Міністэрства культуры Беларусі ўжо запрашае таленавітых аўтараў да стварэння сцэнарыяў, здатных прэтэндаваць на драматычную аснову будучых нацыянальных фільмаў. А яшчэ плануецца актывізаваць прасоўванне работ нашай студыі на міжнародных кінарынках. З гэтай мэтай мяркуецца правесці ў сакавіку прэзентацыю беларускіх стужак на міжнародным кінарынку ў Маскве (дзеля гэтага ажыццяўляецца іх пераклад на англійскую мову). Будзе знойдзена магчымасць шырока распаўсюджваць «нацыянальны кінапрадукт» у рознічным гандлі — на дысках.

Сёлета «Беларусьфільм» выпусціў сем ігравых, 37 хранікальна-дакументальных ды пяць мультыплікацыйных стужак. І творчая праца на здымачных пляцоўках працягваецца...

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: кадры з фільмаў «Снайпер. Зброя помсты»; «Дняпроўскі рубяж»; «Навагоднія прыгоды ў ліпені».

Фота

Аляксандра Дзмітрыева

Піяніст плюс...

Нячаста ў адзін вечар на адной сцэне выступаюць два такія розныя калектывы: фартэпіяны дуэт і ансамбль двух цымбал з фартэпіяна. Адрозныя сваёй прыродай, гучаннем, рэпертуарам, яны былі аб'яднаны творчасцю вядомага піяніста, кампазітара і аранжыроўшчыка, саліста Беларускай дзяржаўнай філармоніі, члена БСМД Валерыя Баравікова, які сёлета адзначае 30-годдзе сваёй творчай дзейнасці. Вечар у Малой зале БДФ імя Р. Шырмы прысвячаўся выключна яго транскрыпцыям.

Канцэрт атрымаўся вельмі разнастайны. Гучала музыка Скрабіна, Дэбюсі, Шнітке, Гершвіна, Інфанта і Баравікова ў выкананні фартэпіяна дуэта філармоніі Наталля Котава — Валерыя Баравікоў ды трыо «Кансананс».

Таленавіты піяніст В. Баравікоў раскрыўся найперш як майстар ансамблевага музыцыравання. У яго творчай біяграфіі мноства цікавых праграм, выступленняў у лепшых канцэртных залах. Ён — удзельнік музычных фестываляў у Расіі, Украіне, Малдове, Польшчы, Паўночнай Карэі, Германіі, Галандыі, Італіі... Яго гасцёрныя маршруты пралеглі да Туркменстана, краін Прыбалтыкі, Далёкага Усхода.

Супрацоўнічаў піяніст з многімі выдатнымі выканаўцамі нашай краіны — салістамі БДФ А. Астравецкім, З. Бабіем, М. Багданавым, А. Крамаровым... Больш як 10 гадоў В. Баравікоў грае ў трыо «Кансананс» поруч з цудоўнымі цымбалістамі Наталляй Аруцонавай і Таццянай Шумакавай. Гэты ансамбль — адзіны такога кшталту ў нашай краіне — з'яўляецца лаўрэатам I прэміі Міжнароднага конкурсу камерных ансамбляў у г. Пскова (Расія), уладальнікам Срэбнага кубка Міжнароднага фестывальна-конкурсу ў Паўднёвай Карэі.

Музыканты, якія выступаюць сумесна з В. Баравіковым, адзначаюць, што пры яркай выканальніцкай ініцыятыве ён валодае дзівоснай гнуткасцю — умее прадчуваць, разумець і рэагаваць на нязначныя эмацыйныя змены ў працэсе гучання. Яго выканальніцкаму стылю ўласцівыя глыбіня і багацце гуку, разнастайнасць тэмбравай палітры, эмацыйнасць і незвычайная чуласць. Гэтага піяніста вылучае аркестравае мысленне, якое дапамагае пабудоваць архітэктоніку музычнага твора. Працуючы канцэртмайстрам, В. Баравікоў праявіў сябе яшчэ і як бліскучы імправізатар. Яго фантазія, даціпнасць, віртуознасць плюс бездакорны густ спрыяюць нараджэнню непасрэдна на

сцэне новага непаўторнага аблічча ўжо вядомага твора. Такі дар далёка не ў кожнага, нават вельмі добра навучанага піяніста.

Але найбольш поўна талент выканаўцы-ансамбліста, кампазітара і аранжыроўшчыка Валерыя Баравікова выявіўся ў яго галоўнай і ўлюбёнай справе — фартэпіянным дуэце. У 1980 г. ён пачаў выступаць у ансамблі з бліскучай піяністкай Нінай Цёмкінай. На доўгія гады гэты паспяховы фартэпіяны дуэт Беларускай дзяржаўнай філармоніі зрабіўся адзіным у нашай краіне пастаянна канцэртуючым ансамблем такога кшталту. Час уносіў карэктывы ў яго склад. Але дзякуючы адданасці Валерыя гэты калектыв існуе і сёння. Ужо адзінаццаць гадоў ён выходзіць на сцэну з таленавітай піяністкай Наталляй Котавай. Музыканты не спыняюць творчы пошук, радуюць новымі праграмамі. Двухгадовы цыкл з васьмі разнастайных канцэртаў «Фартэпіяны дуэт прадстаўляе...», праграмы «Беларуская музыка ў чатыры рукі», «Фартэпіяны дуэт плюс...» пры ўдзеле музыкантаў іншых спецыяльнасцей, «Clavier-квартэт» (гучалі творы для аднаго і двух фартэпіяна ў шэсць і восем рук) — самыя яркія вяртэжы дуэта за апошнія сезоны. У іх канцэртах заўсёды гучаць прэм'еры. Цікавы плён дае супрацоўніцтва з Дзяржаўным акадэмічным сімфанічным аркестрам і Дзяржаўным камерным аркестрам Рэспублікі Беларусь.

Бадай, кульмінацыйным момантам у дзейнасці дуэта сталася правядзенне летась у Мінску I Міжнароднага фестывальна-фартэпіяна дуэтаў «Duettissimo». Фартэпіяны дуэт БДФ ажыццявіў сваю даўнюю мару — справіць свята жанру для меламаманашай краіны. У ім узялі ўдзел ансамблі піяністаў з Латвіі, Малдовы, Польшчы, Расіі, Украіны і, вядома, з Беларусі. Спецыяльна для фінальнага гала-канцэрта фестывалю В. Баравіковым была зроблена транскрыпцыя «Оды «Дарадасці»» з 9-й сімфоніі Бет-

ховена — для двух фартэпіяна (выкананне ў восем рук).

Наогул, яго пералажэнні істотна папаўняюць і ўзбагачаюць рэпертуар як фартэпіяна дуэта, так і ансамбля двух цымбал у суправаджэнні фартэпіяна. Транскрыпцыі разнастайныя: сімфанічная музыка, балет, опера, музыка да тэатральных пастацовак і кіно. Творы, аранжыраваныя В. Баравіковым, прызнаныя ў многіх краінах як выканаўцамі, так і кампазітарамі, гучалі на канцэртных пляцоўках Францыі, Англіі, Германіі, Італіі, Галандыі, ЗША, Канады, Японіі, Кітая, Ізраіля, краін СНД, а таксама ўключаныя як абавязковыя для выканання творы ў праграмы многіх міжнародных конкурсаў фартэпіяна дуэтаў. За пералажэнні для двух фартэпіяна ён ганараваны званнем лаўрэата I прэміі II Міжнароднага конкурсу «Duo Kodama» (1993 г., Японія); атрымаў I прэмію і спецыяльны прыз «За высокае майстэрства» Усерасійскага адкрытага конкурсу «За раялем удавіх» імя А. Бахчыева (2009 г., Расія). Улічваючы спецыфіку складу, для якога піша, і задуму аўтара, В. Баравікоў стварае цэласныя кампазіцыі з цікавымі канцэпцыямі. У 1990 г. выдавецтва «Советский композитор» выпусціла ў Маскве некалькі яго пералажэнняў: «Рэвізскую казку» А. Шнітке, Канцэрт для аркестра А. Эшпа... Зборнік карыстаўся вялікім пошывам, і выдавецтва дало карт-бланш на выпуск усіх работ В. Баравікова. Але распад СССР перашкодзіў ажыццяўленню гэтага праекта. Доўгія гады транскрыпцыі, якія выклікалі цікавасць музыкантаў-прафесіяналаў і аматараў, існавалі толькі ў рукапісным варыянце. І толькі летась быў выдадзены яшчэ адзін зборнік, у які ўвайшлі транскрыпцыі твораў А. Скрабіна, А. Шнітке, Я. Глебава. Гэта адбылося дзякуючы ініцыятыве кіраўніцтва Беларускай дзяржаўнай філармоніі і фінансавай падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Нікому, на шчасце, не трэба тлумачыць, што творчасць В. Баравікова з'яўляецца значным унёскам у культуру нашай краіны.

Інтэрэсы В. Баравікова не абмежаваны музыкой. Яго веды ў галіне гісторыі, літаратуры, жывапісу, архітэктурны захавалі калег. Прытым ён здзіўляе сваёй сціпласцю. Чалавек інтэлігентны, В. Баравікоў не церпіць нічога наноснага і фальшывага...

Канцэрт, прысвечаны яго таленавітым транскрыпцыям, прагучаў нібы на адным дыханні, шчыра зацікавіў публіку. Цёплая атмасфера вечара, узаемаразуменне паміж артыстамі і слухачамі ў немалой ступені былі падрыхтаваныя бліскучым словам музыкантаў Іны Зубрыч. Заўсёдыкі філармоніі чакаюць новых канцэртных праграм натхнёнага музыканта — Валерыя Баравікова.

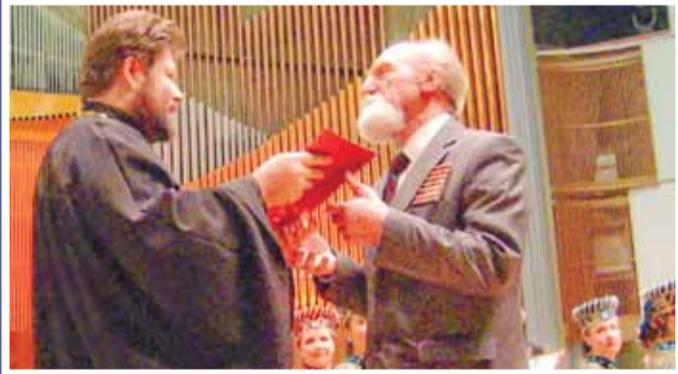
Арцём КУМЕЛЬСКИХ

На здымку: Наталля Аруцонава, Наталля Котава, Валерыя Баравікоў, Таццяна Шумакава.

Музычны букет віншаванняў

У Вялікай зале сталічнай філармоніі Беларускага саюза музычных дзеячаў і Нацыянальнай акадэмічнай народнай аркестр Рэспублікі Беларусь імя І. І. Жыновіча на чале з народнымі артыстамі краіны прафесара М. Казінцом віншавалі юбіляраў. Героямі ўрачыстай падзеі былі заслужаны дзеяч мастацтваў прафесар Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Міхась Солапаў і яго лепшая выпускніца, народная артыстка Беларусі, салістка аркестра Святлана Лясун.

Міхась Солапаў — адна з найярчэйшых постацей нашай нацыянальнага мастацтва. Высокаэрудзіраваны чалавек, сур'ёзны музыкант, ён пранёс праз усё сваё жыццё Веру. Веру ў Бога, у веліч чалавечай душы і ў цудоўную сілу мастацтва. Міхась Рыгоравіч стварыў сваю баянную школу і выхаваў некалькі пакаленняў музыкантаў, многія з якіх набылі славу салістаў. У яго класе адбывалася і адбываецца станаўленне асобы і артыста. Музычныя «дзеці», «унукі» і «праўнукі» М. Солапава ігралі ў гэты вечар у гонар любімага педагога. Разам яны склалі яскравы букет віншаванняў. У цэнтры ўвагі слухачоў была баяністка Святлана Лясун. Музыкант-віртуоз, яна саліравала, іграла ў дуэце і трыо; гучалі то пяшчотныя беларускія народныя мелодыі, то тэмпераментныя лацінаамерыканскія рытмы. Па-эстраднаму кідка, артыстычна выступілі лаўрэаты шматлікіх міжнародных конкурсаў Павел Неўміржыцкі і Уладзіслаў Плігаўка, жартоўнай сцэнкай «Маскоўскія рамізікі» парадаваў ансамбль салістаў БДФ пад кіраўніцтвам Ігара Іванова. Адкрыццём для ўсіх стала выступленне безумоўна будучай зоркі, вучня дзіцячай музычнай школы № 3 г. Мінска Веньяміна Калянкова.

Адбылося і ўзнагароджванне юбіляраў. Ад імя Экзархата Беларускай Праваслаўнай Царквы протаіерэй Уладзімір Увараў урачыста перадаў Міхасю Солапаву высокую ўзнагароду — ордэн Свяціцеля Кірылы Тураўскага 1 ступені, а старшыня БСМД народны артыст Беларусі Міхась Дрынеўскі ўручыў Святлане Лясун нагрудны знак «За ўклад у развіццё музычнага мастацтва».

Ніна ВАСІЛЬЧАНКА

На здымках: уручэнне ўзнагарод юбілярам.

Нашы юбіляры

ЛАСУН Святлана Лаўрэнецца — народная артыстка Беларусі, салістка Нацыянальнага акадэмічнага народнага аркестра Рэспублікі Беларусь імя І. І. Жыновіча, член праўлення БСМД.

САРОКА Рыгор Сямёнавіч — заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь, дырэктар Маладзечанскага дзяржаўнага музычнага вучылішча імя М. К. Агінскага, член праўлення БСМД.

РАУЦКАЯ Людміла Вячаславаўна — дырэктар Салігорскай дзіцячай музычнай школы.

Сябры! На вашы пытанні, якія датычаць падрыхтоўкі матэрыялаў для гэтай старонкі, адкажа першы намеснік старшынні праўлення Беларускага саюза музычных дзеячаў Наталля Васільеўна ВІТЧАНКА. Тэлефоны: (017) 222-37-33 — працоўны; (029) 507-55-05 — МТС; (029) 699-32-00 — Velcom.

Сустрэчы ў дарозе

Доўга на падвакоўні ў маёй гарадской кватэры ляжыць гранат. Вонкава ён не адрозніваецца ад тых сонечных пладоў, што чырванюць на Камароўскім і іншых рынках. Хіба каго сёння здзівіш гранатам! А той, што ляжыць дома, прывезены мною з Таджыкістана. З дазволу сваіх далёкіх сяброў сарваў яго ў гранатавым садзе паблізу слаўнага Нурэка. Той дзень быў напоўнены для мяне адкрыццямі. Сустрэўся з пісьменнікам Леанідам Чыгрынам, які з маленства жыве ў Таджыкістане, а нарадзіўся ў Беларусі. Пазнаёміўся з БелАЗам, узведзеным на пастамент як помнік інтэрнацыяналу будаўнікоў Нурэцкай гідрэлектрастанцыі. А з самай раніцы — абяцаная маім добраахвотным душанбінскім гідам-кнігавыдаўцом Ато Хамдамам сустрэча з легендарным савецкім паэтам Мумінам Канаатам.

Цытую "Беларускую Энцыклапедыю": "Канаат Мумін (н. 20.5. 1932, в. Кургавад Калаі-Хумбскага р-на Горна-Багдахшанскай аўт. вобл., Таджыкістан), таджыкскі паэт. Скончыў Таджыкскі ун-т (1956). Друкаецца з 1955. Аўтар зб-каў вершаў і паэм "Зямныя зоркі" (1963), "Дняпроўскія хвалі" (1964), "Паэма агню" (1967), "Мацярынскі твар" (1974), паэм "Галасы Сталінграда" (1972), "Калыханка Авіцэны" (1978) і інш., адметных вастрыней праблематыкі, імкненнем да філас. асэнсавання жыцця. Дзярж. прэмія СССР 1977. На бел. мову асобныя творы К. пераклаў Г. Пашкоў".

Калі паспрабаваць арганізаваць пэўны шэраг паэтаў яго, Муміна Канаата, пакалення, то, відавочна, выбудуецца адметны рад яркіх майстроў, дэзэагольных, якія і праз пакаленні ўплываюць на чытацкі святапогляд. ...І як камандзіровачныя гадзіны не ўшчыльнялі мой час, не мог не задаць хаця б некалькі пытанняў паэту, чые пошукі і адкрыцці заўважныя і з Беларусі.

— Дарагі Мумін, ужо ваша паэма "Дняпроўскія хвалі" вылучыла вас у першыя рады паэтаў, якія прадастаўлялі Таджыкістан у шматнацыянальнай, як тады было прынята гаварыць, савецкай літаратуры... Ці не закружылася тым часам галава ад такога ўзлёту, такой увагі?

— Тут варта ўзгадаць яшчэ некаторыя моманты. У 1964 годзе "Дняпроўскія хвалі" былі вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Таджыкістана імя Рудакі. І на апошнім этапе я зняў сваю кандыдатуру, саступіўшы месца ўстою, настаўніку Джалоду Ікрамі. Ён і быў пасля адзначаны прэміяй за раман "Дачка Агню".

У верасні 1964 года ў Маскве на пляцоўцы ВДНГ СССР праходзілі Дні Таджык-скай ССР. І ля сцяны Крамя каля магілы Невядомага салдата чыталі і спявалі фрагменты паэмы "Дняпроўскія хвалі". А напрыканцы 1964 года паэма была адзначана прэміяй Ленінскага камсамола Таджыкістана. Галавакружэння і зорнай хваробы

адчуць не паспеў. Некаторы час здавалася нават, што больш нічога напісаць не змогу. Многа перакладаў тады.

— У хуткім часе спраўднай падзеяй у савецкай паэзіі стане ваша паэма "Галасы Сталінграда"...

— У чэрвені 1965 года праходзілі Дні літаратуры Таджыкістана ў Расіі. Нас сустрэлі, як гэта і робіцца, з кветкамі, пышным караваем. Наперадзе з таджык-скага боку ішоў Мірзо Турсун-задэ. Я неяк затрымаўся. Нешта ў свядомасці было боязнае: "Як гэта нагою ступаць на такую святую зямлю, дзе столькі крыві і болю?!" Пахлыла жанчына ў чорнай хустцы мяне запрыкмеціла і сказала літаральна наступнае: "Сыноч, у цябе вельмі добрае сэрца, ідзі, не бойся, а то спознішся, згубіш сваіх..." І кінула пад ногі, як мне цяпер помніцца, кавалак матэрыі... Не, гэта была не хустка. Як, чаму ў яе аказалася ў руках тканіна, не магу зразумець. І не распытваў пасля, бо ўсё адбывалася быццам у сне. І ўжо я нічога не думаю, акрамя як пра тое, што мне трэба нешта напісаць пра Сталінград, сваё, новае, эмацыйна ўзвышанае... І разам з тым блізкае да падзей, якія адбываліся на самай справе. Лепей за жыццё хіба прыдумаеш?!

Шмат сустрэкаўся з удзельнікамі Сталінградскай бітвы, знайшоў зямлякоў, якія там былі ў самы гарачы час. Знаёміўся з мемуарамі, дакументальнымі матэрыяламі. Спакваля выбудоўваўся сюжэт, стваралася ці не самая дарагая мне паэма. Пабудова сюжэта, паэтычная архітэктура носіць авесціцкі характар. У цэнтры — чатыры святых элементы, гімн, рэальныя людзі са сваімі імёнамі.

— Ведаю, што тэкст паэмы абмяркоўваўся на нейкай высокай нарадзе военачальнікамі...

— Так, прысутнічаў нават начальнік Генеральнага штаба Узброеных сіл СССР. Былі генералы, якія камандавалі арміямі, дывізіямі на Сталінградскім фронце.

— І маршал Чуйкоў таксама..?

— Не, яго не было... Заўвага фактычна ніхто не выказаў. Усе віншавалі з творчай удачай.

— На рускую мову паэму пераклаў Роберт Раждзественскі...

— І мне гэта было прыемна. Працаваў ён, зразумела, па падрадкоўніку. Але акрамя таго мы часта сустракаліся і абмяркоўвалі найбольш складаныя месцы. Бо часам і Роберт адчуваў, што не можа асэнсаваць тое, што я думаю па-таджык-ску. Усё ж, пагадзіцеся, паэзія на мове арыгінала — гэта адна справа, у перакладзе, нават самым добрым — нешта іншае, шмат дадаецца ад перакладчыка, а галоўнае — ад мовы, на якую ўзнаўляецца тэкст.

— У сваіх паэтычных вышуках, як мне падаецца, вы дужа блізкія да Андрэя Вазнясенскага і Яўгенія Еўтушэнкі...

— Па-першае, самі яны — паэты розныя, хаця абодва адметныя велічыні... Па-другое, мне цікавыя многія іх знаходкі. Ды толькі ўсё адно знаёмства з іх творчасцю было вучобай. Праўда, па духу мне сімпатычнае іх бунтарства. Але вярнуўся да размовы пра Роберта: калі Андрэй і Яўген, блізкія мне па духу, то Раждзественскі блізкі па душы... У нас з ім шмат аднолькавага.

— Наступным крокам стала паэма, якая, магчыма, не адпавядала задачам агляду сучаснасці...

— А ведаеце, як мне асабіста падаецца, ва ўсіх літаратурах нешта падобнае адбывалася. На вайну паэты разважліва паглядзелі, прынялі яе боль на сябе і сталі шукаць нешта ўнутры... Праўда, хтосьці яшчэ тармазіў (заставаўся ў пэўным дагматычным палоне), а нехта спрабаваў надаць мастацкую форму сацыяльным пераўтварэнням... Мяне пацягнула назад, да разваг пра нацыянальнае, роднае і разам з тым агульначалавечае... Так нарадзілася паэма "Мацярынскі твар". Гэта

твор пра вяртанне да сябе, да сваіх каранёў.

— І прыблізна ў тым жа гады вы перакладаеце паэзію Адама Міцкевіча, які нарадзіўся ў Беларусі...

— Тады я гэтага не ведаў. Адам Міцкевіч і цяпер уяўляецца мне выключна польскім паэтам. А што паўплывала на выбар, чаму менавіта яго стаў перакладаць? Цяжка растлумачыць. Відаць, адчуў блізкасць, роднасць у параўнанні з многімі цікавымі майстрамі таго часу. Для мяне блізкі Запад, усходні Запад адкрываўся якраз праз Міцкевіча.

— Наколькі добра вы ведаеце беларускую літаратуру?.. Што ў ёй найбольш цікава вам?

— Па-першае, я ніколі не сядзеў на месцы. Шмат ездзіў па былым Савецкім Саюзе. Акрамя таго, уваходзіў у склад Камітэта па прысуджэнні Ленінскіх прэмій... Сустрэчы і знаёмствы вымагалі і патрабавалі звароту да кніг з тым, з кім учора сядзеў за адным сталом, выступаў у адной аўдыторыі. У гэтым — і праяўленне пэўнай культуры. Так што, шмат чытаў. Пасля ўсе мы, прадстаўнікі ўкраін, былі ўважлівыя да часопіса "Дружба народоў", што дзавалала сачыць за нацыянальным літаратурамі ў рэспубліках. Па-другое, беларуская літаратура часам парушала спакойную шматнацыянальную плынь, як гэта здарылася з творчасцю Васіля Быкава. Яго прозу часта перачытваю. І вельмі ўдзячны лёсу, што нам давалося некалькі разоў сустрэцца. Адночы — на святкаванні юбілею Купалы ў вас у Беларусі. Пасля — у час Дзён таджык-скай літаратуры ў Беларусі ў 1966 годзе. А яшчэ — ў Нурэку і ў Душанбе, калі Васілю Уладзіміравічу ўручалі прэмію бібліятэкі Нурэцкай ГЭС. І па гэтых кароткіх сустрэчах у мяне склалася ўражанне пра Васіля Быкава як пра чалавека сіцілага, надзвычай удумлівага і разважлівага.

— Дарэчы, а як сёння складаюцца справы з бібліятэкай "Дружбы народаў", куды дасылалі свае кнігі з аўтаграфамі ці не ўсе пісьменнікі Савецкага Саюза?

— І не толькі Савецкага Саюза, але і пісьменнікі з краін былога сацыялістычнага лагера. На жаль, цяпер ініцыятыва гэтая ў заняпадзе... Хаця сама бібліятэка па-ранейшаму існуе. І я часам наведваюся туды...

...Шкада, што вельмі кароткая ў нас адбылася размова з народным паэтам Таджыкістана Мумінам Канаатам. Але жыццё працягваецца. І вось зусім нядаўна да беларускага чытача прыйшлі новыя пераклады паэзіі аўтара "Галасоў Сталінграда". Гэтым разам дзякуючы Міколу Мятліцкаму...

А я па-ранейшаму час ад часу паглядаю на гранат на падвакоўні, на гэты сімвалічны напамін пра Таджыкістан і таджыкскія сустрэчы.

Кастусь ХАДЫКА

На здымку: таджыкскія кнігавыдаўцы, пісьменнікі ў Мінску на прэзентацыі кнігі "Вечерние вогнішча" — зборніка перакладаў з беларускай літаратуры. Мінск, люты 2009 год.

Незавершаная гісторыя

У беларускага паэта Дзмітрыя Шатыловіча, які жыве ў Варшаве, выйшла новая кніжка вершаў "Тронка надзеі". Яна і стала нагодай для размовы з аўтарам.

крылі Беларускае гімназію і ліцэй у Бельску-Падляшскім і тады я закончыў польскі ліцэй імя Тадэвуша Касцюшкі. Са студзеня 1946 года да чэрвеня 1948 года жыў у Бельску-Падляшскім на кватэры і дамоў прыязджаў толькі на нядзелю і на канікулы. Таму я зжыўся з Бельска-Падляшскім, меў там многа знаёмых і сяброў, горад мне стаў вельмі блізкі. Там цяпер знаходзіцца мая пляменніца, а з восені да вясны жыве мая сястра.

— Вы нямала паэтычных радкоў прысвяцілі Рагнедзе — мужнай асобе нашай Баць-

каўшчыны. Чаму менавіта яе вы вырашылі апець у сваіх вершах?

— Пісаць гістарычныя творы я пачаў, калі атрымаў кніжку Міколы Ермаловіча "Старая жытняя Беларусь". Спачатку вырашыў напісаць некалькі вершаў пра нашых гістарычных продкаў Полацкага княства. У маім зборніку "Вясёлка за імглою" ёсць верш пра легендарную полацкую княгіню Прадслава, пра якую ўспамінае Мікола Ермаловіч, а ў зборніку "Струмені лёсу" з'явіліся пяць вершаў пра полацкіх князёў Рагвалода і Тура, а ў трох

наступных зборніках — пяць вершаў пра жыццё Рагнеды, і сем вершаў пра яе нашчадкаў. Там шмат маёй фантазіі, аднак стараўся абапірацца на гістарычныя факты, якія апісаў Мікола Ермаловіч, і нават Мікалай Карамзін у яго першых тамах кнігі „Істория Государства Российского“.

— У сваіх вершах вы таксама захапляецеся полацкім князем Брычыславам Ізяславічам, а ці пашанцавала вам быць хоць раз у Полацку?

— Толькі адзін раз у 1989 годзе, як гід польскай экскурсіі. Пабачыў я тады Сабор Полацкай Сафіі, які не вельмі мне спадабаўся, бо быў падобны да каталіцкага касцёла. Больш уразіў мяне Сабор Узвіжання святога Крыжа. Помню руіны Бельчыцкага і Барысаглебскага манастыра, Барысаў камень. А зацікавіла мяне Полацкае княства, бо там былі пачаткі беларускай гісторыі. Як для палкаў Гнезна было калыскай іх дзяржавы, так для беларусаў быў Полацк.

— Ведаю і чытаўшы вашы вершы пра Егіпет, Грэцыю... Скуль такая дасведчанасць?

— Акрамя працы інжынера-

праекціроўшчыка ў „Энергапраекце“ я ў вольны час працаваў гідам замежных экскурсій і ездзіў з польскімі экскурсіямі ў Егіпет, Турцыю, Грэцыю, Балгарыю, Румынію, Венгрыю, Югаславію і ў іншыя дзяржавы. Многа экскурсій было ў Крым, на Каўказ, у Грузію, Арменію, Азербайджан, Казахстан, працаваў па кантракце пры пабудове цэпацэнтралі ў Тузлі ў Югаславіі і амаль тры гады ў Бакара ў Індыі і ў іншых дзяржавах і нейкія свае ўражанні апісаў у вершах. А ў той час не так лёгка было ездзіць, як сёння. Адсюль і мая дасведчанасць.

— Над чым цяпер працуеце? Ці пішуце вершы на гістарычную тэматыку?

— У канцы бягучага года, калі буду здаровы, хачу выдаць новы свой зборнік вершаў (дзевяты на беларускай мове). Вершы будуць на самыя розныя тэмы, у тым ліку і на гістарычныя.

Сяргей ЧЫГРЫН

На здымку: старэйшы беларускі літаратар Польшчы Дзмітрый Шатыловіч.

Фота аўтара

Парушэнне правілаў як норма творчасці

«Малодосць»

Лістападаўскі нумар «Малодосці» традыцыйна прысвечаны літаратуры Берасцейшчыны. Распачынае яго гутарка Р. Баравіковай са старшынёй Брэсцкага аблвыканкама К. Сумарам.

Назіраецца «ўхіл» нумара ў эпічнасць: асобнай паэтычнай нізкаю «ўганараваная» толькі З. Дудзюк. Астатнія ж аўтары размеркаваліся па дзвюх паэтычных падборках — паводле ўзросту адпаведна на «Маладыя творцы Берасцейшчыны. Стане светлай і доўгай дарога» і «Брэстчыну паэтычную. Паэта шчыры голас». «Маладыя...» — гэта паэты В. Курдзюмава (Пінск), К. Крэйдзіч (Іванава), Г. Дзем'янок (Брэст), а Г. Лось (Іванаўскі р-н), аўтарку праявіў «Казкі жыцця» таксама можна з упэўненасцю назваць лірыкам. Найбольш дасканалыя вершы тут — у К. Крэйдзіча, яе «Бусліны трыпціх» нечым нагадвае нізку М. Купрэва «Птушкі Беларусі». Маладых, мусіць, варта было б і больш шырока прадставіць... З творцаў больш сталых надрукаваліся С. Локтыш (Ганцавічы), І. Сінкевіч (Іванаўскі р-н), А. Хаўдзееў (Лунінец), М. Ляшук (Пінск), В. Кухарчук (Іванава). Неардынарны талент апошняга і хацелася б адзначыць (пэўна, і ўкладальнікі завочна згодныя са мной, бо змясцілі ажно шэсць вершаў В. Кухарчука).

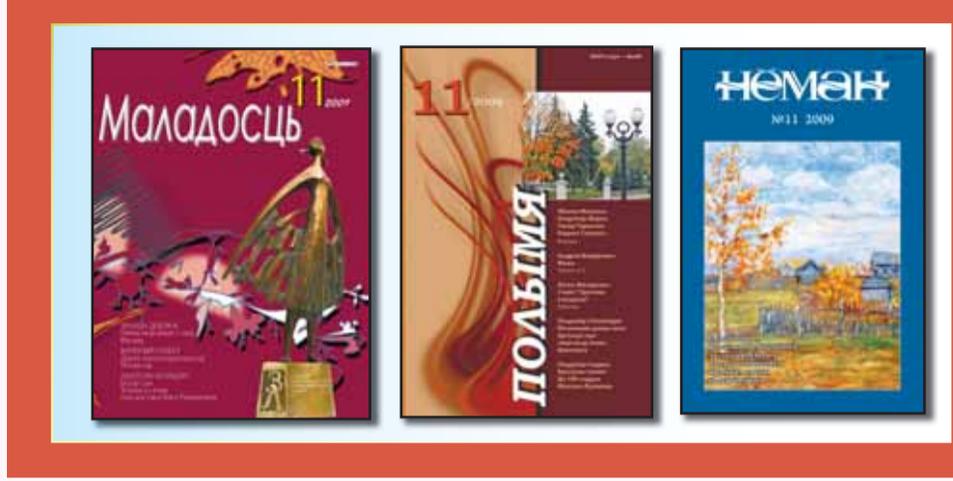
А. Каўко публікуе два кароткія апавяданні на сямейна-бытавую тэматыку і праблематыку — «Тэлеграма» і «Не той бацька». «Палюнічымі акварэлякамі з Палесся» або, калі ўжо сур'эзна, праявілі абразкамі «Паштоўкі са сцежкі» дзеліцца М. Бусько.

З вялікіх эпічных формаў у нумары — аповесць В. Гапеева «Доказ закона прыгажосці» і ўрываак з дакументальна-мастацкай аповесці А. Крэйдзіча «Богаў сон» пра мастака Янку Рамановіча. Твор В. Гапеева дэталёва аналізуецца (у тым ліку і аўтарам гэтых радкоў) у новай рубрыцы «Абмеркаванне». Тут жа трэба сказаць, што ў часопісе надрукаваны моцна адрэдагаваны варыянт твора (на які, зрэшты, і рэагуюць удзельнікі «Абмеркавання») і гэта спараджае праблемы рэальнага ўспрымання аповесці — у арыгінале яна значна больш «разнаволеная» і натуралістычная.

А. Крэйдзіч апрацоўвае дзялянку, якую раней манапольна валодаў В. Карамзаў — біяграфічныя эсэ пра беларускіх мастакоў. Карамзаўская традыцыя прасочваецца — чаргаванне пластоў біяграфіі творцы з унутраным маналагам-эсэ пісьменніка нагадвае адпаведныя старонкі з «Крыжа на зямлі і поўні ў небе». Спадзяёмся, што плён супольнай працы А. Крэйдзіча і Я. Рамановіча будзе гэтак жа гожа выданы, як і кнігі Карамзава.

У пары на гэты раз выступаюць І. Шаўлякова і А. Карлюкевіч. А гаворка ў іх ідзе пра кнігу Н. Мацяш «У прыгаршчах ветру», што сёлета пабачыла свет у РВУ «Літаратура і Мастацтва». Якраз пра зараджэнне ідэі выдання, пра падрыхтоўку яго да друку і піша А. Карлюкевіч у артыкуле «Вера ў паэзію». Што да матэрыялу І. Шаўляковай «...Іду і шукаю прычыны для радасці...» (жанр якога я б вызначыў як панарамнае эсэ), то ў ім зроблена спроба прааналізаваць зборнік як эстэтычнае цэлае. З думкамі Шаўляковай нельга не пагадзіцца. Асобна звяртаецца ўвага на афарыстычны бок паэзіі Мацяш ці, як кажуць спецыялісты, на гнамічны пачатак у яе творчасці.

І. Клімковіч публікуе фрагменты з успамінаў пісьменніка А. Мах-

нача, якія ён чытаў на камеру падчас працы над дакументальным фільмам «...Я — лейтэнант Махнач». З дырэктарам Бярозаўскай школы № 1 М. Жуковічам гутарыць Дар'я Гуштын (матэрыял «Выкладчык, якога любяць дзеці»). Два нарысы У. Сігухі (рубрыка «Зямля і людзі») знаёмяць з жыццём палескіх вёсак Тышкавічы і Бездзеж.

У разгорнутым артыкуле А. Марціновіча «Знаёмы шлях гэты...» аналізуецца праца аддзела культуры Маладзечанскага райвыканкама. Непадалёк — такога ж кшталту матэрыял І. Клімковіч, прысвечаны Пружаншчыне. Напрыканцы нумара чытачам прапануецца нарыс Р. Андрэяўца «Пад гербам Гойсіус» пра буйнога калінінградскага бізнесоўца А. Бут-Гусаіма — выхадца з Палесся.

«Полымя»

Другой часткі рамана-эсэ А. Федарэнкі «Мяжа» зачакаўся паспаліты чытач. У наступным месяцы публікацыя твора будзе нарэшце завершаная. Думаецца, што больш сур'эзную гаворку лепш весці, маючы ў свядомасці ўвесь тэкст рамана. Пакуль жа абмяжуемся паведамленнем, што, як і ў першай частцы, пісьменнік у свабоднай, «фрагментарнай» манеры выпісвае сваю «жыццёвую» біяграфію, не забываючы і пра «творчую» — асобнымі ўстаўкамі падаюцца раннія апавяданні А. Федарэнкі з рэмаркамі аўтара.

А вось заканчэнне рамана У. Гаўрыловіча «Цяпло маладзіка» якраз і ўносіць яснасць у гэты твор. Цяпер, пасля гэтых завяршальных старонак, становіцца зусім зразумела, што часопіс надрукаваў зусім не рэтраспектыўны раман пра вайну... Такого саладжава-мексіканскага «хэпі-энду» я нават не мог і ўявіць. Магу толькі ўчапіцца за словы перад публікацыяй — «часопісны варыянт». Мажліва, у арыгінале — багацце стылю і выпісанасць вобразаў, «праўда жыцця і праўда мастацтва». Спадзяюся на тое, бо ў «часопісным варыянце» твор не ўражае.

Аднаактовая камедыя таджыкскага аўтара А. Хамдама «Позні звон» — гэта невялікі анекдот на сямейна-бытавую тэматыку. Заснаваная п'еса на тэлефонных дыялогах. Такая сабе магчыма інтэрмедія для беларускага тэатра сатыры.

У нумары ёсць адзін даволі стары тэкст — апавяданне М. Даніленкі «Юбілей». Гэты твор напісаны яшчэ на пачатку 90-х гадоў і апісвае тагачасныя рэаліі ды праблемы. Усе яны безнадзейна састарэлі, састарэў і герой у стане постперабудаванай «разгубленасці».

Апаўданне Л. Рублеўскай «Кветка малайскага лёну» закранае, таму «сталінскіх» рэпрэсій і праблему «лішніх людзей» таго няпростага часу. Як заўсёды, у Рублеўскай — захапляльны сюжэт, роўны стыль,

добрая мова. Адна з лепшых публікацый месяца, бясспрэчна.

Мініяцюры А. Масарэнкі з кнігі «Удзячны калодзеж» апісваюць вясковае быццё, а таксама ілюструюць сучасную аўтару навакольную рэчаіснасць.

Лірычная частка — вершы М. Маляўкі (лепшая падборка нумара, вартыя асаблівай увагі творы — класічныя ямбы і санет «Ён не растаў яшчэ, той шлюбны снег»), У. Марука «Зімовыя замовы для каханай», Н. Стаховіч «Прыпаміны», Г. Чарказяна «Чаргаві» (пераклад з курдскай М. Мятліцкага).

У. Гніламёдаў друкуе грунтоўны, «акадэмічнага» памеру артыкул пра творчасць Івана Шамякіна «Пісьменнік дзвюх эпох». Нарыс Д. Бугаёва «Ён працаваў да апошніх дзён» прысвечаны постаці нядаўна спачылага вядомага пісьменніка і філолага А. Лойкі. Аўтар разглядае творчы і навуковы даробак А. Лойкі, прыгадвае моманты з жыцця знакамітага творцы. Яркая старонка нумара з'яўляецца працулае, хоць і лаканічнае, мемуарнае эсэ А. Жука «Можа, мы апошнія паэты» пра класіка нашай літаратуры Максіма Танка. Гэткіх эсэ і на кніжку добра было б назбіраць! Цікавым матэрыялам мемуарнага кшталту падалося і эсэ У. Содалы «Крэсіўны талент» пра Максіма Лужаніна. К. Ладуцька аналізуе беларуска-ўкраінскія культурныя сувязі на матэрыяле «Украінскай літаратурнай энцыклапедыі». Якасць перакладаў беларускай літаратуры на ўкраінскую мову ў выкананні В. Стралко вызначае Ж. Шаладонова. К. Камейша ў краязнаўчым нарысе «Ад Кромані да Свіцзіі» распавядае пра адметнасці гэтага беларускага рэгіёну, пра мясцовых людзей, звязваючы апавед з уласнымі ўспамінамі.

«Нёман»

Часопіс распачынае публікацыю новага рамана А. Паповай «Гэты салодкі голас Сірзны». Адчувальна выдуманая героі, паўказачны свет («паў-» — таму што адчуваеш нешта сугучнае нашаму часу і нашым шыротам), фантазмагорыя і некрывавы дэтэктыў. Паглядзім, што будзе далей.

Тут жа — нізка новых вершаў В. Паліканінай. Агулам гэта залішне пафасныя радкі, да таго ж поўныя «залітаратурных» эпітэтаў. Але ёсць і сапраўднае шчырае пачуццё: «В жаровнях жирных томилось мясо / Смеялись громко в толпе блудницы / Миряне мерно «точили ляды» / Жевали новость, смотрели в лица».

Паралельна з малодосцеўскімі калегамі «Нёман» таксама прадстаўляе літаратуру Брэсцкай вобласці. У «Брэсцкім шшытку» — апавяданні А. Крэйдзіча і А. Іванова. Другое

з апавяданняў А. Крэйдзіча «Аднойчы на пероне» набліжаецца да бытавой замалёўкі і на асаблівую значнасць не прэтэндуе. А вось першае, «Мерка», — іншая справа. Тут «традыцыйны вобраз селяніна», як пісалі ў старых літаратуразнаўчых манаграфіях, перажывае значныя метамарфозы. Апошні «аскабалак» старога гаспадарскага роду недалёкі ад выраджэння. Ён захлапаецца ў нянавісці да прышлых вясцоўцаў, якія не памятаюць заслугаў яго раскулачанай сям'і. Але гэтая нянавісць замыкаецца сама ў сабе і выглядае недарэчнай. «Мерка» адчувае сябе каралём вёскі, у той час як для астатніх ён прадмет абсмяяння — ходзіць з пастаяннай шклянкай «меркай». Смешнае тут густа змяшана з трагічным. Неадназначны і цікавы апавед. Творы А. Іванова «Тур» і «Зніклы род» таксама вымалёўваюць вясковых жыхароў, напісаны яны хутчэй у жанры ўспамінаў і асаблівым мастакоўскім майстэрствам «схаваць тры чвэрці айсберга пад ваду» (Хемінгуэй) не валодаюць. Аўтарскіх вершаваных падборак — дзве: В. Грышкаўца і А. Мазько, а да таго яшчэ маецца калектыўная нізка «З паэтычнага куфра Берасцейшчыны». З апошняй хацелася б адзначыць вельмі неардынарныя творы В. Сярова — нешта сярэдняе паміж раннім Наўроцкім і познім Харсам. Яркая адметнасцю «Брэсцкага шшытка» з'яўляецца, бясспрэчна, урываак з аўтабіяграфічнай аповесці «У лабірынце» этнічнага палешука, а ў жыцці польскага пісьменніка Рамана Гарыня (сапраўднае імя — Рамуальд Свёнтак). Гэта абсалютна новы пункт погляду, абсалютна нестандартная распрацоўка «гулагаўскай» тэмы. Успамін без надрыву: спакойны і злёгка хітраваты, як Іван Дзянісавіч, герой, які ўдала перажывае катаванні і лагерныя перашкоды. Амаль прыгодніцкі жанр. Далібог, такога яшчэ не было. Можа, таму што найвядомейшыя творы гэтай тэматыкі ў нас напісаны жанчынамі?..

«Сусветная літаратура» ў «Нёмане» прапаноўвае аповесць даволі знанага рускага пісьменніка Ю. Красавіна (прадмова А. Ждана), а таксама падборку венесуэльскіх паэтаў — Хуана Кальсэдзіля, Франсіска Пердома і Гільберта Сукрэ — з пазнавальным напеўным лацінаамерыканскім каларытам.

У блоку матэрыялаў да 65-годдзя Перамогі друкуюцца нарысы У. Макарава «Вялікая Перамога і супрацьдзеянне ў сферы сэнсаў» і Т. Куварынай «Мы ўсе — нашчадкі праслаўленых байцоў».

У крытычным адзеле Э. Гофе рэцэнзуе кнігу «Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ў асобах (1929 — 2008 гг.)», а І. Шаўлякова — зборнік літаратуразнаўчых эсэ І. Штэйнера «Ex proptu — ex proposito». З пазалітаратурных матэрыялаў — нарыс І. Калюты «Тэатр шахмат і яго акцёры» пра вядомых беларускіх шахматыстаў-гросмайстраў і працяг публікацый Я. Шмярко пра фітатэрапію. Апошні, у прыватнасці, змяшчае разнастайныя дакладныя рэцэпты настояў на травах.

Усё нестандартнае, тое, што вылузваецца з нашага паўсядзённага вопыту, а таксама з досведу чытацкага — ўспрымаецца як творчасць. Творчасць — гэта парушэнне закона. І гэтае парушэнне закона — асноўнае правіла творчасці. Нават сярод пустых і бляклых радкоў можа раптам прабліснуць промень Чалавека — невытлумачанага, невычарпанага, не да канца яснага. Дзеля гэтага варта пісаць. Дзеля гэтага варта і чытаць напісанае.

Гусіным пяром

Уладзімір Цішуроў нарадзіўся ў 1956 годзе ў вёсцы Запруддзе ў Краснапольскім раёне на Магілёўшчыне. Скончыў Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. Куляшова. Працаваў лесарубам, аўтарам-выканаўцам песень у Мінскім абласным музычным таварыстве, займаў пасаду ў школе.

Выдаў кнігі прозы "Першая струна", "Бейс", "НАД", а таксама зборнікі вершаў "Маўчана" і "Выслухай вецер".

Жыве на малой радзіме, у роднай бацькоўскай хаце.

«Трызніць вёска — сваім нашчадкам»

Значыць, хоць адзін чытач у кожнага з нас, пішучых, усё-ткі ёсць. Магчыма, гэта і пакідае нам права займацца гэтай справай і надалей...

І ўсё ж творчае "эга" павінна чарвяком тачыць наш літараткі гонар: я здольны напісаць лепш, чым М., я варты, каб маю творчасць заўважалі крытыкі, я годны, каб мае імя згадалася ў пераліку лепшых паэтаў і г.д.

Але, каб тое спраўдзілася, маючы талент ці хоць бы здольнасці, кожны з нас павінен пастаянна развіваць іх ("душа обязана трудиться и день и ночь, и день и ночь"). У нас жа часцей за ўсё працуюць іншыя органы, бо пісаць, прасіць і плаціць можна і без душы. Нярэдка мяне ставіла ў ступар неўсведамленне многімі літаратарамі свайго духоўнага паклікання. Складваецца ўражанне, што аднойчы ім проста заманулася стаць пісьменнікамі ці паэтамі. Задумана — здзейснена. Але дзейства ў мастацкай творчасці элемент тэатральна-імідажавы. Можна колькі заўгодна гаварыць і даказваць "няўмольнай зале", што ты паэт... І многія займаюцца гэтым усё жыццё. А быць Паэтам — зусім іншае, бадай, невытлумачальнае. Тут хіба можна сказаць як пра талент: ён альбо ёсць, альбо яго няма. Тонкая такая матэрыя, якую ў Бога не выпрасіш. Палічыць патрэбным, дык сам дасць. Адчуць яе немагчыма, таму, відаць, многія думаюць, што яна дадзена і ім...

Няхай. Але ж і прыносіць сябе ў ахвяру, разлічвацца за падараваны табе талент, таксама будзь гатовы. Азірніся на літаратурную прастору — колькі там самахварнікаў... Няшмат, кажаш. То чаму б табе той шэраг не папоўніць? Не напісана яшчэ ні спаўдальнай элегіі, ні памінальнай эпітафіі?.. Дык — пішы, не займайся пустаслоўем.

Досыць, цяпер трохі паразважаем пра дасланы мне Уладзімірам Цішуровым вершаваны зборнік "Ганарар". Сама назва яго кажа, што зборнік як бы і ёсць пятай аўтару за яго паэтычны даробак. Гэта значыць, воляй лёсу, піша ён бескарысна. Але навошта б тады зацyklіваць на гэтым чытацкую ўвагу? З густа засеянай кнігі важна выйбраць тое, што мае ўзвысці, абыходзячы ўсякі няўрад. Вось строфы з верша "Ганарар 1998 г.":

*Сцісну я ў руках сякеру
і нясу яе — як веру.
Пасяку баблям дровы,
агракуся Цішурова,
агракуся п'едэстала,
дзе са мною Муза спала.
...Дроў уздымецца гара,
дасць бабуля ганарар!..*

Жанна Капуста шукала ў Цішурове паэта, а я шукаю ў ім чалавека. Вельмі лёгка ў пошуках і мітрэнгах версіфікацыйнага забывацца пра такі асноўны элемент чалавечага жыцця як мараль. Хоць тут на мяне могуць абрынуць столькі антымаральнага з біяграфій вядомых паэтаў, што цяжка будзе давесці што-небудзь пазітыўнае ў сваю абарону. Хіба што пушкінскае: "Когда не требует поэта к священной музе Аполлон", то — "среди детей ничтожных мира, быть может, всех ничтожней он". Бо ў Цішурова здараюцца і паасобныя ўдачы:

*У халадэчы,
у цямнечы
мой вечар.
У халадэчы
світанак...
Снег ляжа на ганак
След ляжа на ганак,
Толькі мой...*

Жанна напісала сваю рэцэнзію амаль у фельетонным жанры. Яна не мела на мэце пранікнута біяграфіяй і жыццёвымі калізіямі літаратара з правінцыі. Больш за тое, у вельмі пранізлівых і шчымлівых вершах Цішурова яна не заўважыла грубаватай сялянскай іроніі а за ёй і скрушнай рэальнасці сучаснай беларускай вёскі, па сутнасці, выміраючай, дзе наш паэт — адзін з апошніх Магікан... І гэтыя яго спарадычныя гундосна-заныўныя вершы ці не ёсць своеасаблівым крыкам "SOS!" да больш ці менш прыстойна ўладкаванага грамадства? І піша ён народніцкім (першаадрэджэнскім) стылем, скрозь сваю ўласную журбу намагаючыся прабіцца да агульнанароднага.

*Паэт я, са званнем заслужаны,
ты марыш стаць жонкай мужавай,
кватэру купіць і аўто,
і моднае паліто!
Я бачу, што я нішто,
я бачу, што я нішто —
купляй сабе паліто,
за тысяччу баксаў" аўто.
З жыццём я лагу не маю,
дровы людзям насіць мамагаю —
ідзі, я цябе не трымаю...*

Чытаючы падобнае, так і просіцца на вусны помнае ясенінскае: "Милый, милый, смешной гуралей! Ну куда он, куда он гонится, неужели не знает, что живых коней обогнала стальная конница?" Безумоўна, паэзія найперш, і вядома, што свет выратуе прыгажосць. Але ці варта яна хоць адной слязы дзіцяці? А паэт і ёсць нявіннае і безабароннае дзіця гэтага свету, Цішуроў жа — і ўвогуле, можна сказаць, немаўля...

І ўсё ж нельга не пагадзіцца з высновай Жанны Капусты. У згаданай рэцэнзіі яна прыводзіць цытату з верша У. Цішурова "Літаратура":

*"Ці то праца, ці то не праца?
З табой мусіў не раз развітацца."
І ўслед гэтаму піша наступнае: "Вось з гэтага і трэба было пачынаць. Са стаўлення да літаратуры, з разумення яе сутнасці, якая ў любым выпадку, незалежна ад адукацыі, прафесіі і роду заняткаў пісьменніка — заўсёды і абавязкова праца. Інакш не тое што развітацца, а сустрацца з ёю не атрымаецца".*

Не думаю, што гэта абсалютна супярэчыць сказанаму мной вышэй. Таму, не зважаючы на праязны ўзрост паэта, будзем разам з ім спадзявацца на лепшае, бо і сам ён, здаецца, нарэшце дасягнуў канцэнтрацыі ў сваім одуме:

*А весня парнасць
не знойдзе зацішку,
І плавіцца ў полі святла серабро.
А вершы мае не ўваши яшчэ ў кніжку,
А ў вершах надзея на лёс і габро!*

Што ж, будзем чакаць, няхай і без асаблівага імпэту.

ЛеГАЛ

Пад родным небам

Вось як бывае. Яркая асоба, сталы прафесіянал друкаванага слова, аўтар шэрага кніг, адораны яшчэ і здольнасцю прыгожай вуснай гаворкі. І цяпер нярэдка сустракаю ў перыядычным друку яго асобныя вершы. Да таго ж кіраўнік абласнога аддзялення Беларускага саюза журналістаў... І раптам чытаю яго новы зборнік вершаў, паглыбляюся ў радкі твораў — і быццам наоў адкрываю для сябе яркае імя.

Прачытаў нядаўна выдадзеную ў ААТ "Брэсцкая друкарня" зручным фарматам — памерам з далонь — сціплым тыражом у 250 экзэмпляраў цікавую кніжку лірыкі Георгія Тамашэвіча "Новы дзень. Вершы, паэма, гумар".

Чатыры раздзелы з сімвалічнымі назвамі "Слязою і сонцам", "Берасцейскія матывы", "Выгокі", "Жартам кажучы..." адкрываюць аматарам паэзіі ўнутраны свет аўтара, дзе "інтымнае і грамадзянскае ў творчай лабараторыі паэта перакрываюцца, зліваюцца ў адзінае цэлае...". Гэта думка з ёмістай рэдактарскай прадамовай старонкі абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Анатоля Крэйдзіча, бадай, найбольш дакладна адлюстравана сутнасць зборніка. Думаю, чытач атрымае сапраўдную асаду ад гэтых вершаў. Я ж тут скажу аб трох, што асабліва кранулі мае сэрца.

Паэма "Пад родным небам" мае прысвячэнне "Светлай памяці бацькоў":

*Ад прадкаў наш жыццёвы шлях
З глыбінь струменіцца вякамі...*

Даведаўшыся з гэтай паэмы радаслоную паэта, прачытаўшы пра лёсы яго родных і блізкіх, я ценюся глыбінёй памяці аб продках прадаўжальніках іх роду. І з болей думаў пра сваю радаслоную, якая была загублена ў гады апошняй вайны. Не ведаў я сваіх бабуль, дзядуль. Не было ў мяне братоў і сястры. Мой род толькі-толькі адраджаецца ў дзецях і ўнуках.

Да слёз мяне, амаль 70-гадовага чалавека, усхваляваў яшчэ адзін твор. Прачытаўшы верш "Прапаў без весткі...", я нібыта знімеў і абрынуўся ў одум. Раніцай стаў шукаць тэлефон паэта, каб выказаць яму свае ўражанні і каб сказаць пра сваё... У кароткі зацішак паміж баямі за Вісла паслаў баец дамоў салдацкае пісьмо:

*"Пішу ў аcope...
Сонца трохі грэе...
Мы залялі
На берэзе ракі...
Вось і травінка
Побач зямле...
Што будзе заўтра?...
Кожны разумее...
Здароўя вам,
Любімыя бацькі..."*

Зноў кананада. Бой. І паштальён з павесткай:

*"Ваш сын пад Віслаю
Прапаў без весткі..."*

Чакалі сваю кравіначку, свайго Толіка-Анатолія бацькі ўсё жыццё, перачытваючы гэта апошняе пісьмо, у якім сыноч іх быў яшчэ жывы:

*"Пішу ў аcope...
Сонца трохі грэе...
Мы залялі
На берэзе ракі..."*

68 гадоў захоўваюцца ў маёй сям'і 24 старыя, пажыццельна ад часу лісты са штампікам "Палавая пошта СССР 1956". Адресаваныя яны маёй 19-гадовай маме і мне, немаўляці, якому не споўнілася яшчэ і года. Бацька прапаў без весткі ў маі 1941-га ў баях на Паўднёва-Заходнім фронце на мілай майму сэрцу Украіне. У пісьмах бацькі на месцаковай гаворцы — таксама каханне, вясенняе сонца з песняй жаўрука, сум па родным доме, нявінасьць да фашыстаў, вера ў перамогу, у жыццё. З 1946 года мяне выхоўваў чалавек, які стаў мне бацькам.

У тэлефоннай размове паэт раскажаў мне, што садгаў у вершы — гэта яго родны дзядзька, і гэта невывязны боль (сваіх стрыечных бабуль і дзядуль) ён адчуваў па жыцці, часта хлапчуком забягаючы да іх у хату. І тады, і паэзія, калі стаў дарослым, бачыў, як яны "з малітваю чыталі апошняе пісьмо".

...Прапаў без весткі... быццам нябачныя ніці болю і светлай памяці злучылі салдацкія душы на Вісла і Украіне з маёй душой і душой аўтара верша.

Аляксандр ЮДЗІЦКІ
г. Брэст

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ выказваюць глыбокае спачуванне пісьменніку Хвалею Яўгену Іванавічу з прычыны вялікага гора — смерці МАЦІ.

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА «Саюз пісьменнікаў
Беларусі»

РВУ «Літаратура
і Мастацтва»

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Рэдакцыйная калегія:

Анатоль Акушэвіч
Лілія Ананіч
Алесь Бадак
Дзяніс Барскоў
Святлана Берасцень
Віктар Гардзеі
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзімава
Уладзімір Дуктаў

Вольга Казлова

Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Мікола Станкевіч
*(намеснік галоўнага
рэдактара)*
Юрый Цвяткоў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
220034, Мінск,
вул. Захарова, 19

Тэлефоны:

галоўны рэдактар —
284-84-61
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

Адрасы:
публіцыстыкі — 284-66-71

крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04

мастацтва — 284-82-04
навін — 284-82-04,
284-66-71
бухгалтэрыя — 284-66-72

Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:

www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на «ЛіМ».

Рукпісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.

Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведмаляюць сваё
прозвішча, поўнасьцю імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ «Літаратура і Мастацтва».

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова

«Літаратура і Мастацтва».

Друкарня Рэспубліканскага
ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва

«Беларускі Дом друку»
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856
Наклад 3006

Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
17.12.2009 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 7
Заказ — 6844

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 0 9 0 4 8

«Слава Оршы ўжо не горша...»

Орша — Крапівенскае поле — Ляўкі

З Оршай Уладзіміра Караткевіча мы ўжо знаёмлі чытача ў адным з папярэдніх нумароў. Сёння мы павандруем па горадзе і яго ваколліцах, чыя гісторыя налічвае не адно стагоддзе.

Орша здзіўляе сваёй прыгажосцю. Горад прывялі ў парадак перад рэспубліканскімі «Да-жынкамі», што праходзілі тут у 2007 годзе. Тады былі ўпарадкаваны і некаторыя помнікі архітэктуры, а некаторыя і беззваротна зніклі...

Першыя пісьмовыя згадкі пра Оршу адносяцца да 1067 года, як горада Полацкага княства. Ён аднагодак Мінска. Прынамсі, летапіснага.

Гэта ўсходні горад. Што б ні казалі, падзел на заходнікаў і ўсходнікаў ёсць у Беларусі і сёння. Ён, канечне, не такі выразны як ва Украіне, да прыкладу, але ўсё-ткі існуе. Гэтая ўсходняя скіраванасць вызначае і месца праваслаўя ў жыцці аршанцаў. Тут некалькі праваслаўных храмаў. Царква св. прарока Ільі, царква нараджэння Божай Маці, Святацроіцкі храм. А ў часы Рэчы Паспалітай гэта было каталіцкае месца. Пра тое яшчэ нагадвае касцёл св. Язэпа, у якім вісіць каляровая копія карціны XVI стагоддзя «Бітва пад Оршай». Арыгінал карціны знаходзіцца ў Варшаве.

У Оршы дзейнічала шмат манастыроў. Да сёння захаваліся будынкi кляштару бернардынаў (цяпер тут знаходзіцца бальніца), транітарыяў, францысканцаў (да нядаўняга часу ў ім размяшчалася турма), манастыра базільянаў, Куцеінскага манастыра св. Божага Яўленія. У апошнім у 1630 — 1650-я гады працаваў друкар Спірыдон Собаль. Ён надрукаваў «Буквар». І з лёгкай рукі Собаля слова гэтае пайшло ў шырокі свет — у Расію, Украіну, Балгарыю і іншыя славянскія краіны.

У горадзе з 1612 па 1820 дзейнічала каталіцкая навучальная ўстанова — езуіцкі калегіум. Пасля скасавання ордэна езуітаў дамініканцы ў 1822 годзе прынялі ад іх школу, якая, аднак, у 1825 была заменена на свецкую. А ў 1839 кляштар быў перададзены ваеннаму ведамству і ператвораны ў гарадскую турму, якая дзейнічала да пачатку XXI стагоддзя. Сёння будынак адрэстаўраваны. Вядома, што падчас вайны 1812 года інтэндантам Оршы імператар Напалеон прызначыў Анры Мары Бэйля, вядомага ў свеце як Стэндал, класіка еўрапейскай літаратуры. Аўтар «Чырвонага і чорнага» тут зака-

хаўся. З-за любоўнай гісторыі і вымушаны быў пакінуць горад.

А хто не ведае «Кацюшу»? Упершыню батарэя баявых машын рэактыўнай артылерыі пад камандаваннем капітана Флёрава паказала сябе пад Оршай у пачатку ліпеня 1941 года. Тады быў нанесены ўдар па чыгуначнай станцыі горада, якую паспелі захапіць немцы. Эфект непрадказальны. Немцы былі настолькі напужаныя, што кідалі зброю і разбягаліся.

«Ой, у нядзельку...»

На доўгія стагоддзі ваеннай гісторыі вядомасць нашай Бацькаўшчыне прынесла бітва пад Оршай, якая адбылася на Крапівенскім полі. Тая перамога і сёння застаецца сімвалам беларускай вайсковай славы. Менавіта тут 8 верасня 1514 года 30-тысячнае войска гетмана Канстанціна Астрожскага перамагло 80-тысячнае, амаль утрая большае, войска Масковіі.

На самім Крапівенскім полі пра слаўную старонку вайсковай славы Беларусі нагадвае толькі памятны камень і драўляны крыж. Штогод у верасні, на чарговыя ўтодкі бітвы пад Оршай, на гістарычным месцы збіраюцца людзі з усіх куткоў краіны, каб схіліць галовы

перад продкамі, якія засталіся ляжаць у гэтай зямлі. Аршанцы прыдумалі традыцыю, па якой кожны чалавек, які ўпершыню прыехаў на Крапівенскае поле, павінен выкупацца ў Дняпры. Ці хаця б умыцца вадой з ракі. А пасля ўсе разам спяваюць беларускую народную песню, у якой знайшла адлюстраванне перамога Канстанціна Астрожскага:

*...Масква стала наракаці,
Места Оршу пакідаці,
А як з Оршы ўцякаці,
Рэчку невялічку пракліналі:
"Бадай ты, рэчка, сто лет высьхала,
Як наша слава тутака прапала.
Бадай высьхала да сканчэння свету,
Што нашай славаўкі ўжо нету".
Слава Оршы ўжо не горша.
Слаўся, пан Астрожскі.*

«Ластаўка» Янкі Купалы

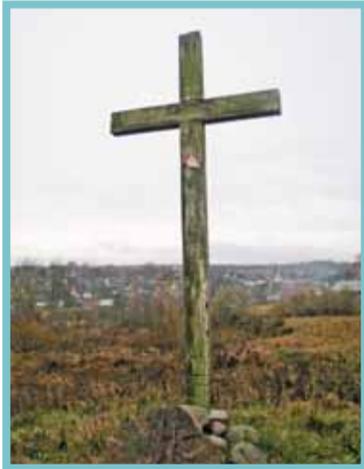
У аршанскіх Ляўках знаходзілася лецішча Янкі Купалы. У вайну яго, праўда, згарэла. Але да 100-годдзя песняра ў 1982 будынак узнавілі. Сёння ў Ляўках размяшчаецца філіял літаратурнага музея пісьменніка. Фотаздымкі, кніжкі, дакументы, чарнавікі... Хутка прагледзеўшы такія экспанаты ў адным з будынкаў цэлага комплексу, хочацца хутэй наведць дом, у якім жыў пісьменнік. Ён невялікі. Нават крыху здзіўляешся несупастаўнасці асобы класіка айчынай літаратуры і той хаткі, дзе ён разам з жонкай Уладзіславай Францаўнай адпачываў і працаваў.

Не менш цікавы прыпынак экскурсіі — гараж. Тут стаіць рарытэт — «Шэўрале» 1937 года. Машыну Янку Купалу падарыў урад БССР. Аўтамабіль і сёння выглядае досыць прэзентабельна. Правесці б яго рэстаўрацыю, і смела можна выязджаць на мінскія вуліцы. Уладальніку такой «ластаўкі» пазайздросціў бы любы аўтамаатар.

Сяргей МАКАРЭВІЧ

На здымках: філіял літаратурнага музея Янкі Купалы ў Ляўках; Святацроіцкая царква ў Оршы; «Шэўрале» пісьменніка; крыж на Крапівенскім полі.

Фота аўтара

У наступным нумары

Прыхільнікам прыгожага пісьменства прапануецца ўрываць з новага рамана пісьменніка Міхася Южыка «Леопард на балконе».

Мастацкі твор, дзе героі — нашы з вамі сучаснікі-гараджане, задуманы як разважанне над прыродай чалавечага злачыства. Ці вынікае яно з выхавання, акаляючага асяроддзя, аб'ектыўных жыццёвых абставін, ці крыніцай яго з'яўляецца нешта нябачнае, метафізічнае, над чым чалавек няўладны? Ці ёсць у нас магчымасць нешта змяніць у сабе, каб стаць лепшымі, ці хаця б для таго, каб не ператвараць у кашмар жыццё сваіх блізкіх? У сваім творы сучасны беларускі пісьменнік спрабуе адказаць на гэтыя пытанні, пастаўленыя яшчэ класікамі сусветнай літаратуры.

З глыбінкі

Творчая самабытнасць

Прадукцыю Хойніцкай фабрыкі мастацкіх вырабаў добра ведаюць на ўсёй постсавецкай прасторы і за мяжой. Для многіх спахыўцоў хойніцкі брэнд стаў сапраўдным сінонімам якасці, надзейнасці, прыгажосці.

З 1938 года з невялічкай арцелі вядзе адлік сваёй гісторыі гэтае прадпрыемства. Асвойваючы прадукцыю з народным беларускім арнаментам, вышывальшчыцы арцелі звязаліся з майстрыхамі калгасаў, якія дапамагалі нагляднымі экспанатамі і дзяліліся бяспечным вопытам. Гэтыя традыцыі беражліва захоўваюцца на фабрыцы па сённяшні дзень: асноўнай задачай прадпрыемства з'яўляецца адраджэнне, захаванне, развіццё народных промыслаў як часткі нацыянальнай культуры.

Створаныя ўручную вырабы быццам бы захоўваюць аўру майстроў: возьмеш у рукі саламяны капялюшык або расшыты ільняны ручнік — і сам сабой змяняецца настрой. Хайнічане ад прыроды добрыя, адкрытыя. Ва ўсялякім разе на фабрыцы працуюць толькі такія людзі. Іх залатымі рукамі і творчай фантазіяй адраджаюцца гісторыка-этнаграфічныя традыцыі хойніц-

кай вышываўкі, створана школа інкрустацыі саломкай і саломалляцтва. Пастаянна вядзецца работа над абагачэннем прадукцыі новымі вобразнымі зместам. Толькі сёлета з'явілася шмат відаў новых узораў прадукцыі, якія ўвабралі ў сябе непаўторную прыгажосць зямлі беларускай, багацце яе прыродных матэрыялаў.

Прыкладнае мастацтва ўвасабляе ў сабе каларыт мясцовасці, нацыянальны менталітэт і характар народа. Сёння многія адмунца ўпрыгожваць свой быт і насіць адзенне з экалагічна чыстых матэрыялаў. Адметнасць вырабаў хойніцкіх майстроў — беларускі лён, сагрэты пяшчотнымі промнямі сонца, абласканы кляпатлівымі рукамі працаўнікоў аграпрамысловага комплексу. Ільняныя сукенкі, касцюмы карыстаюцца вялікім попытам і годна прадстаўляюць працавітасць і талент работніц фабрыкі.

Больш выразна адзначаецца тэндэнцыя адраджэння і развіцця народнага мастацтва ў саломалляцтве — адным з галоўных і папулярных відаў сучаснага народнага мастацтва ў Беларусі. Пластычнымі, выразнымі формамі вызначаецца сплецены з саламяных жгутоў посуд буйных памераў, ярка выяўлена дэкаратыўнасць у шкатулках, куфрах, скрынках з традыцыйных саламяных пляцёнак. Увогуле, разнастайная прадукцыя прадпрыемства падкрэслівае самабытнасць нашай культуры.

Клаўдзія БОСАК